ROK IV WARSZAWA · LISTOPAD — GRUDZIEŃ 1951 Nr 5 (19)

WIADOMOŚCI HISTORYCZNE

CZASOPISMO DLA NAUCZYCIELI

5

PAŃSTWOWE ZAKŁADY WYDAWNICTW SZKOLNYCH

Druk ukończono 25 października 1951

TREŚĆ NUMERU

DZIAŁ NAUKOWY

Henryk Raort — Udział Polaków w Rewolucji Październikowej . 1

Z PRAKTYKI SZKOLNEJ

Janina Schoenbrenner — Zagadnienie Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej w programie historii 11-letniej szkoły ogólnokształcącej (kl. IV i VII) 35

Irena Koberda — Projekt lekcji w klasie XI na temat Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej 43

Helena Szalewicz — Pomoce szkolne do zagadnienia „Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa“ w nauczaniu szkolnym . 46

MATERIAŁY

Wybór dokumentów dotyczących Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej — zestawił Aleksander Szaniawski . . . 51

Krystyna Knobloch i Ryszard Rosin — Bibliografia prac o Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej 61

ROK IV WARSZAWA · LISTOPAD — GRUDZIEŃ 1951 Nr 5 (19)

WIADOMOŚCI HISTORYCZNE

CZASOPISMO DLA NAUCZYCIELI

WYDAWANE NA ZLECENIE MINISTERSTWA OŚWIATY
PRZY WSPÓŁPRACY POLSKIEGO TOWARZYSTWA HISTORYCZNEGO

HENRYK RAORT

UDZIAŁ POLAKÓW W REWOLUCJI PAŹDZIERNIKOWEJ

I.

Polski obóz postępowy wita z entuzjazmem obalenie caratu

Trzydzieści cztery lata temu dokonała klasa robotnicza Rosji największego w dziejach przewrotu. Robotnicy i chłopi carskiej Rosji obalili władzę obszarników i kapitalistów, stworzyli republikę radziecką.

Rewolucja niosła ze sobą wolność narodom ujarzmionym przez carat, między innymi również Polakom. Rewolucyjna demokracja rosyjska, od dekabrystów począwszy, poprzez Hercena i Narodną Wolę, aż do marksistowskiego ruchu robotniczego włącznie, nie tylko uznawała prawa narodu polskiego do samookreślenia, ale dążenia jego w tym kierunku czynnie wspierała. Nadzieje Polaków były uzasadnione, ponieważ jedynie proletariat rosyjski nie był zainteresowany w ucisku narodowościowym, co więcej — był zainteresowany w jego zniesieniu, toteż jedynie proletariat był zdolny do słusznego i sprawiedliwego rozwiązania kwestii narodowej. Samookreślenie narodów było jednym z haseł rewolucji proletariackiej, leżało w jej interesach.

W chwili obalenia caratu skupiała się w Rosji wielka, blisko dwu i pół milionowa rzesza Polaków. Składali się na nią osiadli od dawna wygnańcy i uciekinierzy z czasów wojny, ludzie przywiezieni z warsztatem pracy (naczelne dowództwo ustępującej przed Niemcami armii carskiej

dokonało przymusowej ewakuacji z Kongresówki i tzw. gubernii zachodnich), nadto zwolnieni więźniowie, zesłańcy itd., wreszcie masa Polaków z armii rosyjskiej.

Na tej emigracji powstaje szereg polskich organizacji społecznych, charytatywnych, kulturalnych itd. Dla carskiego rządu było dogodniej, by samo społeczeństwo zajęło się organizowaniem pomocy wygnańcom. Powstają więc organizacje pomocy ofiarom wojny, najpierw CKO (Centralny Komitet Obywatelski), a następnie PTPOW (Polskie Towarzystwo Pomocy Ofiarom Wojny) z placówkami we wszystkich większych skupieniach wygnańców polskich. W PTPOW znalazła się poważna ilość żywiołów demokratycznych, w istocie zaś wszystkie wymienione organizacje były niejako bazą operacyjną reakcji polskiej.

Z entuzjazmem powitał polski obóz postępowy, a w szczególności robotnicy polscy, obalenie caratu. O to przecież walczyły masy ludowe Polski ręka w rękę z masami rosyjskimi. Car był ich wspólnym wrogiem. Natychmiast po rewolucji lutowej 1917 roku odbywają się w całej Rosji wielkie wiece polskich robotników, chłopów, żołnierzy i inteligencji zawodowej, na których stwierdzano, że tylko solidarna z ludem rosyjskim walka przyniesie pełne wyzwolenie narodowi polskiemu.

Wyrazicielem ich dążeń był Feliks Dzierżyński zwolniony przez rewolucję lutową z więzienia carskiego.

„Interesy proletariatu i całego narodu polskiego w zupełności wyrażone są przez rewolucyjny proletariat rosyjski" — oświadczył on 5 marca na wiecu Polaków.

„W ten sposób na podstawie braterskiego porozumienia zwycięskich ludów kwestia polska znajdzie swoje całkowite rozwiązanie i lud polski, wolny i zjednoczony, weźmie udział w dalszej walce ludów o zaprowadzenie ustroju socjalistycznego".

Sympatiom rewolucyjnym szerokich rzesz Polaków nadawała ton SDKPiL ideowo i organizacyjnie zespolona z partią bolszewików. SDKPiL wita Rewolucję pod hasłem: „Idziemy z wami aż do zwycięskiego końca". Dokumenty esdekapelowskie z owych czasów mocno podkreślają nierozerwalną jedność walki proletariatu polskiego i rosyjskiego.

Oto wyjątki z odezwy Grupy Moskiewskiej SDKPiL:

„Towarzysze! Robotnicy! Po raz drugi przeżywamy rewolucję. Tym razem będzie to rewolucja zwycięska. Tym razem przemoc nie złamie już, nie rozbije szeregów rewolucyjnego proletariatu, nie ugnie nam znowu karku pod jarzmo. Nauczeni doświadczeniem lat walki i klęski, potrafimy doprowadzić rewolucję do zwycięskiego końca.

Gnębiła nas niewola narodowa na równi z ogólną niewolą polityczną. Gnębiła nas podwójnie, jako Polaków i jako robotników.

Długiej i trudnej walki trzeba, by zwycięstwo nad caratem okazało się rzeczywistym zwycięstwem klasy robotniczej.

Prócz walki o wolność polityczną toczyć trzeba walkę o pokój na podstawie wolności powszechnej i braterstwa narodów.

Rewolucja rosyjska, której zwycięstwo pokój taki sprowadzić musi, przynosząc wolność i braterstwo ludom całej Europy i nam, robotnikom polskim, zapewnia rzeczywiste i zupełne wyzwolenie narodowe, niepodległą i zjednoczoną Rzeczpospolitą Polską, buduje na gruzach imperializmu rosyjskiego, niemieckiego, austriackiego niepodległą Polskę w związku wolnych ludów Europy.

Pokój zwycięskiej rewolucji! Stańmy zgodnie w szeregach międzynarodowego proletariatu do tej walki świętej. Nie pozostańmy ani o krok w tyle poza naszymi towarzyszami rosyjskimi. Bierzmy jak najczynniejszy udział w ich walce, w ich pracy organizacyjnej.

Zgromadźmy się wszyscy znowu pod sztandary Socjaldemokracji. Niech żyje odnowiona międzynarodówka robotnicza! Niech żyje pokój i braterstwo ludów! Niech żyje wolna od tronów Europa! Niech żyje rewolucja! Niech żyje socjalizm!

Egzekutywa Grupy Moskiewskiej SDKPiL"[1])

Wierna swym tradycjom internacjonalistycznym SDKPiL w burzliwych dniach marcowych tłumaczy robotnikom polskim, że ich sojusznikami w walce o lepsze jutro byli robotnicy rosyjscy, wraz z którymi dotąd walczyli ramię przy ramieniu.

Wkład polskich mas pracujących w rewolucję rosyjską jest poważny, ich udział był znaczny. Polskie masy pracujące należały do awangardy rewolucyjnej i dostarczyły rewolucji wybitnych wodzów. Nazwiska Dzierżyńskiego i Marchlewskiego są nierozerwalnie złączone z historią rewolucji rosyjskiej.

Szybko powstawały miejscowe grupy socjalistyczne, krystalizowały się poglądy na bieżące zagadnienia polityczne, na zagadnienia i cele rewolucji. W skład Centralnego Komitetu Wykonawczego grup SDKPiL z siedzibą w Piotrogrodzie wchodzi między innymi Feliks Dzierżyński.

Na Ukrainie i Białorusi powstaje ZSP (Zjednoczenie Socjalistyczne Polskie), w którym rej wodziła PPS-frakcja rewolucyjna. Wykorzystując żywiołowy pęd robotników polskich do jedności oraz powszechnie uznawaną konieczność współdziałania z proletariatem rosyjskim, prawicowi przywódcy PPS (między innymi Pużak i Zaremba, którzy w owym czasie przebywali w Charkowie) zawczasu przygotowali sobie w organizacjach ZSP bazy dla przyszłej kontrrewolucyjnej działalności. Konsekwentna linia i konsekwentnie rewolucyjna taktyka SDKPiL pociągała za sobą PPS-lewicę, szeregowych członków frakcji PPS i żywioły bezpartyj-

---

[1]) *Dziennik Piotrogrodzki.* Piotrogród, 4. IV. (22. III.) 1917.

ne. O wielkiej aktywności mas polskich świadczy np. fakt, że 12 marca w pochodzie proletariatu Moskwy grupa polska liczyła do 6000 osób.

Jednak niezmiennej linii klasowo-rewolucyjnej walki trzymała się tylko SDKPiL. PPS-lewica stale się wahała, prawicowi zaś przywódcy PPS-frakcji usiłowali we wszelki sposób oderwać od walki rewolucyjnej część robotników polskich w Rosji darzących ich jeszcze zaufaniem. Pod wpływem agitacji bolszewickiej i SDKPiL poczęli się oni garnąć pod sztandary rewolucji.

II

Rewolucja Październikowa a niepodległość Polski

Rewolucyjny proletariat rosyjski wypowiada się przeciwko dalszemu uciskowi narodów ujarzmionych przez Rosję. Przez usta Piotrogrodzkiej Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich deklaruje on prawo Polski do całkowitej niepodległości bez zastrzeżeń:

„Do Narodu Polskiego.

Carat, który w ciągu półtora wieku dławił zarówno naród polski jak i rosyjski, został obalony wspólnymi siłami proletariatu i wojska. Zawiadamiając naród polski o tym zwycięstwie wolności nad wszechrosyjskim żandarmem, Piotrogrodzka Rada Delegatów Robotniczych i Żołnierskich oświadcza, że demokracja w Rosji stoi na stanowisku uznania samookreślenia politycznego narodów, i oznajmia, że Polska ma prawo do całkowitej niepodległości pod względem państwowo-międzynarodowym.

Przesyłamy narodowi polskiemu swe bratnie pozdrowienia i życzymy mu powodzenia w oczekującej go walce o wprowadzenie w niepodległej Polsce demokratycznego, republikańskiego ustroju.

Piotrogrodzka Rada Delegatów Robotniczych i Żołnierskich". [1])

Rewolucyjny proletariat rosyjski zobowiązuje się walczyć o wolność Polski „wszelkimi siłami i wszelkimi środkami".

Pod presją rewolucyjnego proletariatu rosyjskiego Rząd Tymczasowy składa 30 marca 1917 roku oszukańcze obietnice utworzenia „wolnej Polski". Przyszła konstytucja ma wyrazić swą zgodę „na zmiany w terytorium państwowym Rosji", ma też zatwierdzić „wolny" sojusz wojenny tego państwa polskiego z Rosją. O wartości manifestu Rządu Tymczasowego mówi Lenin w ten sposób: „wolne" wojskowe przymierze małej

---

[1]) Opublikowano w nrze 10 *Prawdy* z dn. 16 marca 1917 roku — organu Centralnego Komitetu i Petersburskiego Komitetu SDPRR. J. Stalin *Wybór dokumentów w sprawie polskiej.* Warszawa 1949. „Książka i Wiedza", str. 3—4.

Polski z ogromną Rosją jest w samej rzeczy całkowitym militarnym uciemiężeniem Polski" [1]).

Masy polskie w Rosji zrozumiały, że tylko rewolucja proletariacka zwiastuje Polsce prawdziwą niepodległość, że jej istnienie musi wobec tego być ściśle związane z siłami rewolucji socjalistycznej w Rosji. Stało się jasne, że rewolucja socjalistyczna rosyjska kładzie fundament pod niepodległość Polski. Dlatego też masy polskie w Rosji wybierają jedynie słuszną drogę jej czynnego poparcia; pod przewodem SDKPiL od razu stają po stronie zdecydowanych bojowników o rewolucję, tj. po stronie bolszewików. Jedynie bowiem oni wskazali polskim masom ludowym drogę do wolności, stawiali sprawę samookreślenia narodów jasno i wyraźnie. Na konferencji partii bolszewickiej w kwietniu 1917 r. Lenin, demaskując oszukańcze obietnice Rządu Tymczasowego, powiedział: „Jeśli Finlandia, Polska i Ukraina oddzielą się od Rosji — nie ma w tym nic złego. Kto to potępi, ten jest szowinistą... Jeśli jutro Rady wezmą władzę w swe ręce, wtedy powiemy: Niemcy precz z wojskiem z Polski... — inaczej będzie to oszustwo" [2]). Czynna pomoc rewolucji, udział w pracach Rad Delegatów Robotniczych i Żołnierskich, w wyborach, w milicji itd. staje się hasłem dnia, albowiem słusznie rozumowano, że wolność rosyjska jest zarazem wolnością polską. Podkreślano wszędzie, że interesy rewolucyjnego proletariatu rosyjskiego są zarazem interesami proletariatu polskiego, wyzwolenie narodowe łączono ściśle z wyzwoleniem społecznym. Głoszono, że naród polski musi wobec tego zjednoczyć się z narodem rosyjskim, a w szczególności z rosyjską klasą robotniczą w jej dążeniach do zamierzonego celu. Powoływano się przy tym na wspólną walkę o wolność w przeszłości oraz na przyjaźń i braterstwo, jakie się w tej walce wykuwało.

Z całą powagą traktował swoją deklarację, daną w sprawie Polski, zwycięski lud rosyjski. Mówią o tym *Wiadomości Piotrogrodzkiej Rady Delegatów Robotniczych i żołnierskich* z dnia 15 marca 1917 roku: „Nadeszła wreszcie chwila, kiedy naród rosyjski może nie tylko swobodnie i otwarcie wypowiedzieć się, ale i czynem swoim bezpośrednim, o ile zajdzie tego potrzeba, poprzeć swe obietnice, dane w sprawie polskiej".

Słowa rewolucyjnych robotników rosyjskich dodawały otuchy i umacniały wiarę mas polskich w urzeczywistnienie dążeń niepodległościowych i prawdziwie demokratycznych.

Interesy klasowe robotników polskich dyktowały konieczność wspólnej walki z ruchem rewolucyjnym w Rosji, którego jednym z haseł bojowych stała się niepodległość Polski.

---

[1]) Lenin *Dzieła*. T. XX. Str. 261.

[2]) Lenin *Dzieła.* T. XX. Str. 275—278.

W walkach lipcowych 1917 r. robotnicy polscy stali u boku bolszewików, czego dowodem jest fakt, że ofiarą terroru burżuazyjnego, skierowanego przeciwko bolszewikom, padło również pismo esdekapelowskie *Trybuna* i aktywiści esdekapelowscy w Rosji.

Terror nie zahamował jednak wzrostu rewolucyjnego. Partia bolszewików zdobyła większość proletariatu. Demaskował się rząd burżuazyjny i agenci burżuazji w klasie robotniczej. Dojrzewały warunki do decydującej walki o władzę.

SDKPiL gorąco wita VI Zjazd Partii Bolszewickiej, który nastawił partię na powstanie zbrojne.

„Socjaldemokracja Królestwa Polskiego i Litwy, będąc autonomiczną częścią SDPRR, od dawna popierała bolszewicki odłam Partii przeciwko wszystkim oportunistom. Wojna zbliżyła nas jeszcze bardziej. Przez te trzy okropne lata rzezi szliśmy z wami razem na lewym skrzydle Międzynarodówki ... Uważamy za nasze zadanie wlewać do szeregów SDPRR świadome elementy polskiego proletariatu, a dookoła sztandaru rewolucyjnej socjaldemokracji skupiać szerokie masy proletariackiej ludności Polski, wyrzuconej z Rosji przez nielitościwy los wojny i okrucieństwo caratu.

Długoletnia walka z caratem złączyła nas z wami węzłami krwi. Ofiary nam drogie, wyrwane z naszych i waszych szeregów, jak przeznaczenie powiązało nas nierozerwalnie. I zostaniemy z wami do końca.

W zgodzie i triumfie, w zwycięstwie i klęsce — jedna nam droga i jeden los.

Ale zwycięstwo będzie po naszej stronie.

Niechaj wasz Zjazd zdoła zjednoczyć wszystkie międzynarodowe elementy socjaldemokracji Rosji.

Pewni jesteśmy, że zdołacie nakreślić prawidłową drogę naszej walki. Niech się Wam uda bezwzględną dać odpowiedź na palące zagadnienia rewolucji i oddać w ten sposób jej losy w prawe ręce proletariatu.

Jednocześnie ślemy gorące pozdrowienia wszystkim nielegalnym towarzyszom, których kontrrewolucja wyrwała z szeregów Zjazdu, oraz wypowiadamy najgłębsze oburzenie na podłe, kłamliwe oszustwa i nagonkę burżuazji przeciw tym wypróbowanym bojownikom Międzynarodówki“ [1]).

Wybitny udział w VI Zjeździe bierze, między innymi, Feliks Dzierżyński. Partia Bolszewików okazuje polskiemu rewolucjoniście najwyższy stopień zaufania, wysuwając go wraz ze Świerdłowem na członka kierowanego przez Stalina Ośrodka Partyjnego. Reprezentowali oni Komitet Centralny Partii w Komitecie Wojskowo-Rewolucyjnym Rady Piotrogrodzkiej — sztabie generalnym Powstania Październikowego.

---

[1]) *Trybuna* nr 10 — Piotrogród, 18 (5) sierpnia 1917 roku.

Rewolucja Październikową pierwsza postawiła sprawę niepodległości Polski realnie. Leninowski dekret o pokoju, uchwalony przez II Zjazd RDRiŻ 8 listopada 1917 roku, wzywa wszystkie państwa wojujące do natychmiastowego rozpoczęcia pertraktacji w sprawie zawarcia pokoju bez aneksyj i kontrybucyj.

W przemówieniu wygłoszonym na II Zjeździe Rad (w imieniu SDKPiL) Dzierżyński oświadczył:

„Proletariat polski był zawsze w jednym szeregu z proletariatem rosyjskim. SDKPiL z entuzjazmem przyjmuje dekret o pokoju. My wiemy, że jedyną siłą, która może wyzwolić świat, jest proletariat, który walczy o socjalizm. My nie wyobrażamy sobie oddzielenia się od Rosji rewolucyjnej. Potrafimy z nią się zawsze porozumieć. Utworzymy jedną braterską rodzinę narodów bez zatargów i kłótni".

Włodzimierz Lenin

Deklaracja praw narodów Rosji z 23 listopada 1917 r., podpisana przez Lenina i Stalina jako komisarza do spraw narodowościowych, ogłosiła prawo narodów do samookreślenia i samodzielnego bytu państwowego. „Tylko władza radziecka — głoszą *Wiadomości Piotrogrodzkie* RDRiŻ z dn. 6 grudnia 1917 r. — wychodząc ze swoich założeń i interesów mas pracujących jest zdolna w swej nieustępliwej walce z imperializmem obu stron wojujących obronić niezawisłość Polski i innych krajów, jest jedynym sojusznikiem niezawisłości Polski. Polska może być niepodległa tylko jako kraj demokratyczny".

„Żądamy samostanowienia dla wszystkich narodów uciskanych i dlatego nie możemy dopuścić do tego, by naród polski pozbawiony był tego prawa" — pisze *Prawda*, organ Centralnego i Petersburskiego Komitetu SDPRR, z 15 grudnia 1917 roku.

Niejako w odpowiedzi na to czytamy w mińskiej *Polskiej Prawdzie* (z 4 I 1918): „Zwycięstwo Rewolucji Październikowej to nasze zwycięstwo. Głęboko jesteśmy przekonani, że jeśli poniesie klęskę nasz wspólny wróg, kapitaliści - imperialiści, to naród polski otrzyma zadośćuczynienie zupełne i wyzwolenie mas pracujących od ciemiężycieli nie będzie fikcją".

W Brześciu nad Bugiem (w czasie rokowań pokojowych z państwami centralnymi) delegacja radziecka ostrzega Niemców, że „granice ustanowione przez gwałt i zbrodnie przeciwko narodowi polskiemu — upadły wraz z caratem“.

Odnośna deklaracja złożona przez delegację radziecką w Brześciu brzmi:

„1. Z faktu wchodzenia obszarów okupowanych w skład byłego cesarstwa rosyjskiego rząd rosyjski nie wyciąga żadnych wniosków, które nakładałyby na ludność tych ziem jakiekolwiek obowiązki prawno-państwowe w stosunku do Republiki Rosyjskiej.

Dawne granice byłego cesarstwa rosyjskiego, granice wytworzone przez przemoc i zbrodnie wobec narodów, a w szczególności wobec narodu polskiego, obalone zostały wraz z caratem.

Nowe granice związku braterskich narodów Republiki Rosyjskiej z narodami, które zechcą wyjść poza jej rubieże, powinny być określone przez nieskrępowaną decyzję zainteresowanych narodów.

2. Dlatego rząd rosyjski za swe podstawowe zadanie podczas obecnych pertraktacji nie uważa bynajmniej obrony dalszego przymusowego zaliczania wskazanych obszarów do składu państwa rosyjskiego, a jedynie zapewnienie tym obszarom rzeczywistej swobody samostanowienia o ich wewnętrznym ustroju państwowym i uregulowania ich stanowiska międzynarodowego...“ [1]).

Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa rozgromiła śmiertelnego wroga narodu polskiego, imperialistyczny rząd obszarnictwa i burżuazji rosyjskiej, i zadecydowała o uzyskaniu przez Polskę niepodległości.

Rząd Radziecki w myśl zasad deklaracji praw narodów unieważnił traktaty rozbiorowe Polski: „Wszystkie układy i akty zawarte przez rząd b. Cesarstwa Rosyjskiego z rządami Królestwa Pruskiego i Cesarstwa Austro-Węgierskiego, dotyczące rozbiorów Polski zostają ze względu na ich sprzeczności z zasadą samookreślenia narodów i rewolucyjnym poczuciem prawnym narodu rosyjskiego, który uznał niezaprzeczone prawo narodu polskiego do niepodległości i jedności, zniesione niniejszym w sposób nieodwołalny“ (Dekret Rady Komisarzy Ludowych z 29 sierpnia 1918 r. [2]).

Jeszcze przed tym, w czerwcu, Rada Komisarzy Ludowych postanawia zwrócić ludowi polskiemu wszystkie zabytki nauki, kultury i sztuki ewakuowane do Rosji. Zarządzenie Komisariatu Ludowego Oświaty

---

[1]) Красная Книга przekład polski. Wyd. Trybuna. Moskwa 1921.

[2]) J. W. Stalin *Wybór dokumentów w sprawie polskiej*, W-wa 1949 „Książka i Wiedza“, str. 8—9.

w sprawie zwrotu polskiemu ludowi pracującemu zabytków historycznych kultury, sztuki i nauki ewakuowanych z Polski brzmi:

„1. Wszelkie zabytki sztuki i nauki, jak: kolekcje, obrazy, dokumenty historyczne, archiwa, dzwony kościelne, starodawne meble i inne, ewakuowane z Polski, podlegają natychmiastowemu zwróceniu polskiemu ludowi pracującemu i przechodzą pod zarząd Polskiego Komisariatu z dniem ogłoszenia niniejszego dekretu.

2. Wszystkie instytucje rządowe oraz wszystkie osoby prywatne, pod zarządem których znajdują się w chwili bieżącej przedmioty wymienione w punkcie 1., powinny natychmiast donieść Komisariatowi Polskiemu (Moskwa, Powarskaja, Chlebnyj per. nr 21) o ilości przedmiotów z ich dokładnymi spisami i opisami.

Józef Stalin

3. Wszelkie ukrywanie będzie karane z całą surowością prawa rewolucyjnego.

4. Nakłada się obowiązek na miejscowe władze rewolucyjne zawiadomienia Komisariatu Polskiego w Moskwie o znajdujących się tam zabytkach sztuki i nauki ewakuowanych z Polski, ochraniania ich od wszelkich nadużyć do czasu przejęcia przez wymieniony Komisariat".

Rząd Radziecki pierwszy uznał niepodległość Polski, dokładał też wszelkich starań, by nawiązać stosunki przyjazne z państwem polskim. Rząd Radziecki uznał całkowite prawo narodu polskiego do niepodległości już wtedy, kiedy Polska była jeszcze pod okupacją niemiecko-austriacką.

Natychmiast po utworzeniu pierwszego rządu polskiego w Lublinie (listopad 1918 r.) rząd radziecki zwrócił się doń przez radio z propozycją nawiązania pokojowych i przyjaznych stosunków. Rząd lubelski pozostawił propozycję bez odpowiedzi. Ówczesny rząd „ludowy" zlekceważył pokojowe propozycje rządu radzieckiego, nie chciał przyjaznych stosunków z Rosją robotniczą bojąc się jej przykładu rewolucyjnego dla robotników polskich. Charakterystyczny jest fakt, że rząd „ludowy" Moraczewskiego zawiadomił wszystkie państwa o swym powstaniu prócz Rosji Radzieckiej. Piłsudski przygotowywał się do wojny z młodą republiką radziecką, powstawała w tym celu już wtedy „dywizja litewsko-białoruska" pod dowódz-

twem byłego generała carskiego Iwaszkiewicza. Wojna została bolszewikom narzucona, mimo to rząd radziecki nie ustawał w propozycjach pokojowych. I tak np. nota Rady Komisarzy Ludowych z 30 stycznia 1920 r. głosi:

„Polska stoi wobec postanowień, które mogą mieć dla obu narodów na długie lata najzgubniejsze następstwa. Wszystko wskazuje, że wysiłki skrajnych imperialistów ententy, stronników lub agentów Churchila lub Clémenceau, dążą w obecnej chwili do pchnięcia Polski w bezsensowną i zbrodniczą wojnę przeciw Rosji Radzieckiej. Świadoma swej odpowiedzialności wobec mas robotniczych Rosji i przejęta głębokim pragnieniem zapobieżenia nowym niezliczonym ofiarom, nieszczęściom i spustoszeniom, które grożą obydwu narodom:

1. Rada Komisarzy Ludowych oświadcza, że uznała i niezmiennie uznaje, bez warunków i zastrzeżeń, niepodległość i suwerenność Rzeczypospolitej Polskiej i na tym to uznaniu, które datuje się od pierwszego dnia istnienia niepodległego państwa polskiego, opiera wszystkie stosunki z Polską. Wolność Polski jest wstępnym warunkiem do wolności Rosji...

3. Rada Komisarzy Ludowych sądzi, że o ile chodzi o rzeczywiste interesy Polski i Rosji, to nie ma ani jednej sprawy, czy to terytorialnej, czy ekonomicznej, która nie mogłaby być załatwiona na drodze układów... [1]).

Polityka radziecka w stosunku do wszystkich narodów, a w szczególności w stosunku do narodu polskiego, jest konsekwentna i nie zmieniła się po dzień dzisiejszy.

Polska odzyskała niepodległość dzięki Rewolucji Październikowej, która wprowadziła w życie bolszewickie hasło o prawie narodów ujarzmionych do stanowienia o sobie aż do oderwania. Historia wykazała, że polityka polskiego rewolucyjnego ruchu robotniczego współdziałania z siłami rewolucji proletariackiej rosyjskiej była jedyną drogą wyzwolenia narodu polskiego.

III

Reakcja polska wobec Rewolucji

Wówczas gdy masy polskie znajdowały oparcie w swej walce o wolność narodową i społeczną w rewolucji rosyjskiej — reakcja polska znalazła oparcie w reakcji rosyjskiej. Wspólność interesów nakazuje im iść ręka w rękę. Deklaracja Rządu Tymczasowego, wydana pod presją rewolucji, miała na celu pozyskanie Polaków do dalszego prowadzenia

---

[1]) *Wojna i Pokój*, Warszawa, w maju 1921 r. Str. 5—6, „Bilans wojny z Rosją Sowiecką".

wojny. Oczywiście, że burżuazji polskiej w Rosji w zupełności wystarczała deklaracja Rządu Tymczasowego, wypowiadała się bowiem w myśl jej własnych interesów; w zwycięstwie burżuazji rosyjskiej widziała ona zapewnienie posiadania swoich majątków. W pokłonach wyraża burżuazja polska „swe głębokie uznanie“ dla Rządu Tymczasowego. Hrabia Zygmunt Wielopolski przypomina nawet ks. Lwowowi, że „Polski Komitet Narodowy od samego początku wojny stał całą duszą po stronie Rosji“ (oczywiście carskiej! Uwaga moja — H. R.).

Reakcja polska dołożyła wszystkich sił, by odseparować polskie masy ludowe od rosyjskich, zdusić w zarodku ich przyjaźń, nie dopuścić do czynnego udziału w rewolucji i tym samym zapobiec ich radykalizacji.

Burżuazja polska nie mogła — bo nie chciała — widzieć tego, że zwycięstwo haseł bolszewickich to jedyna droga do prawdziwej niepodległości Polski.

Reakcja polska w Rosji w chwili wybuchu rewolucji składała się zarówno z tych kapitalistów i obszarników polskich, którzy od dawna zamieszkiwali tzw. kresy Rzeczypospolitej, a więc Litwę, Białoruś, Wołyń, Ukrainę, jak również z tych, którzy z wojskami carskimi wywędrowali podczas wojny z Królestwa do Rosji. Jedni i drudzy wespół z reakcją rosyjską stanowili oporę caratu.

Rej wodzą endecy w stworzonym przez się Polskim Komitecie Narodowym z ks. Czetwertyńskim, W. Grabskim, hr. Wielopolskim, J. Zdziechowskim, S. Wojciechowskim i innymi na czele. W Moskwie zorganizowany został Polski Klub Narodowy. W Kijowie zjednoczyły się wszystkie polskie stronnictwa reakcyjne tworząc Zgromadzenie Organizacji Polskich. Powstaje cały szereg innych organizacji burżuazyjnych, jak Związek Zjednoczenia i Niezawisłości Polski, Zrzeszenie Wielkopolan, Narodowy Związek Robotniczy i inne. W maju 1917 r., obok „kresowej“ organizacji w Kijowie, tworzy się „kresowa“ organizacja na Białorusi pod nazwą: Rada Polska Ziemi Mińskiej.

Pogłębiająca się szybko rewolucja napawa reakcję polską śmiertelnym strachem. Hasłem „neutralności“ Polaków, tj. hasłem niewtrącania się do spraw wewnętrznych rosyjskich, usiłuje ona odseparować masy polskie od sił rewolucyjnych w Rosji i uchronić je od wpływów rewolucji.

Aparatem, za pomocą którego burżuazja polska stara się wpływać na polskie masy wygnańcze, były tzw. towarzystwa i komitety pomocy ofiarom wojny.

W obozie reakcji polskiej znajdujemy różne partie o różnych odcieniach politycznych i różnych „orientacjach“. Są tam zwolennicy koalicji i państw centralnych, są wiernopoddani cara i „radykalni niepodległościowcy“ z POW (Polskiej Organizacji Wojskowej), agenci wywiadu austro-niemieckiego. Wszyscy zjednoczeni w strachu i nienawiści do rewolucji robotniczej w Rosji.

Po upadku caratu reakcja polska znalazła szybko wspólny język z rządem ks. Lwowa i wyzyskawszy w ten sposób poparcie burżuazji rosyjskiej zaczyna się zbroić. Przechwytując sprytnie nastroje patriotyczne Polaków - żołnierzy w armii rosyjskiej, formalnie pod pozorem walki przeciw Niemcom, rzuca ona hasło stworzenia oddzielnej armii polskiej. Organizuje w tym celu 21(8) czerwca 1917 r. Zjazd Wojskowych Polaków w Piotrogrodzie, na którym uchwalono zorganizowanie wojska polskiego i wyłoniono Naczelny Polski Komitet Wojskowy (NPKW lub Naczpol) z Raczkiewiczem na czele. Zjazd ten wykazał wybitnie reakcyjne tendencje. Zaproszono na Zjazd przedstawicieli mocarstw wojujących, pominięto natomiast przedstawicieli rewolucyjnego ludu rosyjskiego. Na Zjeździe wznoszono okrzyki na cześć królów. Zjazd wybrał Piłsudskiego na prezesa honorowego. Jest to już niejako symbol „przeorientowania się orientacji" polskich i ich koncentracji do walki z rewolucją.

W tym celu Piłsudski wysyła do Rosji i na Ukrainę falangę agentów peowiackich. Znaleźli się więc tam: Kasprzycki, Rydz-Śmigły, Miedziński, Schaetzel, Lis-Kula, Wieniawa-Długoszewski, Bartel de Weydenthal i inni. Kieruje tą całą grupą (pepesowiec) Tadeusz Hołówko. Ośrodkiem ich działalności była Ukraina, w szczególności Drugi Korpus (Hallera), skąd działają na wszystkie placówki wojskowe. Bardzo wyraźna jest ich zakulisowa działalność w korpusie Dowbora. Z tym ostatnim konferują tuż przed jego poddaniem się Niemcom Lis-Kula i Matuszewski.

Utrata „odwiecznych polskich dworów" na Ukrainie jest dla peowiackiego „socjalisty" Hołówki „niepowetowaną stratą dla kultury". Należy więc nie dopuścić do „władztwa barbarzyństwa". Oto tło, na którym ułożyła się idealna współpraca między „socjalistą" Hołówką a endekami Lutosławskimi. „Nasza linia polityczna idzie w jednakowym kierunku"— pisze o endekach wybitny peowiak płk. Barta.

Rząd Tymczasowy wyraża zgodę na ściąganie żołnierzy polskich na „kresy", gdzie tworzy się pierwszy Polski Korpus Wojskowy pod dowództwem Dowbór-Muśnickiego, byłego generała carskiego.

Sam Korniłow, ówczesny głównodowodzący armii rosyjskiej, daje pozwolenie na utworzenie Korpusu i podpisuje nominację Dowbór-Muśnickiego.

Przy tej okazji daje Korniłow Dowborowi taką opinię: „Tego generała wysoko cenię jako człowieka twardego i doskonałego dowódcę i uważam, że jest szczególnie pożądanym jako komendant Korpusu Polskiego".

Do walki z rewolucją potrzebne były masowe siły bojowe. Reakcja rosyjska próbowała je znaleźć w narodowych formacjach burżuazyjnych.

W lipcu istniały na froncie: 1. polska dywizja strzelców w składzie czterech pułków po trzy bataliony, 2. pułk ułanów, 3. polski pułk piechoty (rezerwowy) i 4. rota inżynierska. Wszystkie wymienione oddzia-

ły, prócz pułku rezerwowego stacjonowanego w Biełgorodzie (gub. kurskiej), wchodziły w skład VII armii — według planu Ministerstwa Wojny z nich właśnie miał powstać odrębny Korpus Polski.

Żołnierzy - Polaków zwabiono do Korpusu Dowbór - Muśnickiego obietnicą wycofania ich z frontu, prędkiego powrotu do kraju, wreszcie obietnicą odpoczynku w dobrach polskich magnatów. I rzeczywiście Naczelny Polski Komitet Wojskowy zorganizowawszy ten korpus rozlokował go po dworach szlacheckich na Białorusi. Rychło okazało się, że nie są to wcale oddziały do walki z Niemcami, lecz narzędzie kontrrewolucji polskiej. Początkowo dowborczycy pełnili służbę ochrony majątków polskich obszarników przed ich podziałem pomiędzy chłopami białoruskimi, przy czym dopuszczali się licznych gwałtów i rabunków również względem polskiej ludności wiejskiej i małomiasteczkowej. Rosła wobec tego nienawiść do Korpusu Polskiego, pozostającego pod specjalną opieką Korniłowa. Nazwisko generała Dowbór-Muśnickiego stało się na Białorusi symbolem zbrojnej kontrrewolucji i ma takie znaczenie, jak nazwisko Kołczaka na Uralu i Syberii, Denikina — na Ukrainie, Wrangla — na Krymie, Krasnowa — w Obwodzie Dońskim.

Dla przeglądu i ściślejszego zespolenia sił zwołuje reakcja na lipiec 1917 r. pierwszy polski zjazd polityczny w Moskwie. Na zjeździe tym głosi się, że „anarchia zatacza coraz szersze kręgi, agitacja bolszewików rozkłada organizm państwowy coraz bardziej, najsilniej działając na wojsko i robotników. Ta trucizna wsącza się już do polskich kół robotniczych i demokratycznych. M u s i b y ć z a w i ą z a n y s z t a b n a r o d o w y p o l s k i c e l e m w y o d r ę b n i e n i a P o l a k ó w z r o z k ł a d a j ą c e g o s i ę ś r o d o w i s k a" (podkreślenie moje — H. R.).

Korpus Dowbora miał odegrać haniebną rolę wobec rewolucji w Rosji. Miał on poprzeć zbrojną akcję generała Korniłowa, który 7 września (25 sierpnia) ruszył na Piotrogród, aby „uratować ojczyznę". Miał opanować czerwoną stolicę i zaprowadzić dyktaturę generalską w Rosji. Nadworny poeta endecji, Tadeusz Miciński, śpiewał hymny pochwalne na cześć „żelaznego generała" obiecując mu pomoc ze strony legionów Dowbór-Muśnickiego.

Korniłow niemniejszym zaufaniem darzy swego „podkomendnego" generała Dowbora. Gdy 27 lipca dochodzi do zaburzeń w biełgorodzkim polskim pułku rezerwowym na tle niesubordynacji względem Dowbora, Korniłow wydaje rozkaz natychmiastowego uśmierzenia „buntu" i wysyła do Kiereńskiego następującą depeszę: „W sprawie przedsięwzięcia środków w celu ukrócenia nieporządków w polskim pułku rezerwowym, stacjonującym w Biełgorodzie, uważam za konieczne polecić to komendantowi Korpusu Polskiego, generałowi Dowbór-Muśnickiemu, oddawszy do jego rozporządzenia siłę wojskową". Gdy nazajutrz po przewrocie paź-

dziernikowym sfora carskich generałów ruszyła przeciwko proletariatowi, wtedy to i generał Dowbór-Muśnicki przygotowywał swój korpus do natarcia na czerwony Piotrogród. Na razie zajął on pozycję na Białorusi, broniąc obszarników polskich przed chłopami białoruskimi i porozumiewając się co do dalszych kroków z generalicją rosyjską. Tymczasem centralna ekspozytura reakcji (Naczpol) konszachtowała z generałami rządów koalicyjnych, jak zdusić rewolucję proletariacką.

Kontrrewolucja polska łączy się wszędzie z kontrrewolucją rosyjską i ekspedycjami państw imperialistycznych. Generałowi Korniłowowi oddaje usługi generał Dowbór-Muśnicki, Denikinowi — Kornicki, Kołczakowi — Czuma. Pomaga wreszcie kontrrewolucja polska — kontrrewolucji ukraińskiej. Przyznaje to ks. Lutosławski w swoim wystąpieniu w Kijowskim Komitecie Zjednoczenia Międzypartyjnego.

W przeddzień Rewolucji Październikowej, czując na co się zanosi, Główny Polski Wojskowy Komitet Wykonawczy wydaje odezwę, w której stwierdza, że „wolność jest poważnie zagrożona" przez coraz bardziej szerzący się zamęt i walkę bratobójczą w łonie demokracji rosyjskiej. „W tej walce bratobójczej — czytamy dalej w odezwie — żaden Polak udziału brać nie powinien. Winniśmy, przeciwnie, dołożyć wszelkich sił, aby podtrzymać spokój i porządek. Obowiązkiem naszym jest w miarę sił dążyć do szybkiego ustania zamętu".

Kiedy w myśl zaleceń Piotrogrodzkiej RDRiŻ w kierunku demokratyzacji oddziałów Pierwszego Korpusu główny dowódca frontu zachodniego nakazał przeprowadzenie wyborów komitetów pułkowych w Pierwszym Korpusie — kontrrewolucja polska uważała to za „niesłychany gwałt".

To wszystko (stosunki Dowbora z ówczesnym wodzem zbrojnej kontrrewolucji rosyjskiej — Korniłowem, walki z chłopami białoruskimi oraz ruchy oddziałów polskich bez wiedzy i wbrew woli dowództwa armii Rosji Radzieckiej) musiało zaostrzyć czujność rewolucyjnego dowództwa. Pod samym bowiem Mińskiem wyrósł silny wróg. Niebezpieczeństwo ze strony Dowbór-Muśnickiego było tym groźniejsze, że władza radziecka nie posiadała jeszcze dostatecznie licznych i zorganizowanych wojsk. Stara armia demobilizowała się i rozpełzała, rewolucyjne wojska jeszcze nie były utworzone.

Wobec odmowy wypełnienia rozkazu o demokratyzacji głównodowodzący frontu zachodniego wydaje 20 stycznia 1918 r. rozkaz o demobilizacji Korpusu Polskiego. Wówczas w porozumieniu z niemieckim generałem Hoffmanem, Dowbór-Muśnicki występuje czynnie przeciwko armii rewolucyjnej, zajmując Mohylów, Bobrujsk i Mińsk dwa dni wcześniej od Niemców. Pomimo sukcesów Dowbór nie mógł liczyć na ostateczne zwycięstwo. Aby ratować siebie i swoje kontrrewolucyjne oficerstwo, aby nie dopuścić bolszewików na zajmowane przez się tereny, Dowbór wraz z Korpusem poddaje się Niemcom.

W walce przeciwko władzy radzieckiej kontrrewolucja polska nie przebierała w środkach, nie gardziła ani orężem, ani podłym oszczerstwem. Robotnik polski nie żałował krwi i trudu dla zwycięstwa rewolucji rosyjskiej, burżuazja polska gorliwie pomagała kontrrewolucjonistom rosyjskim.

Dekret władzy radzieckiej o upaństwowieniu majątków obszarniczych i banków, o wprowadzeniu kontroli robotniczej musiał wywołać oburzenie i nienawiść wśród burżuazji polskiej. *Echo Polskie* nr 263 (Moskwa, 18 listopada) zamieszcza protest reakcji polskiej na Ukrainie przeciwko zniesieniu prawa własności ziemskiej nazywając je gwałceniem — „zasad prywatnych, na których opiera się byt i rozwój wszystkich kulturalnych społeczeństw".

Na Białorusi zaś Rada Polska Ziemi Mińskiej wespół z innymi białogwardzistami postanowiła „czynnie bronić mienia i dobytku burżuazji i ziemiaństwa. Postanowiono w tym celu zorganizować legiony i wcielać je do białoruskich batalionów prowadzących walkę na śmierć i życie z wrogiem bolszewickim"[1]). Obronę „niepodległości majątkowej" obszarników nazywa reakcja obroną placówek polskiej kultury na kresach.

W czasie likwidacji Korpusu Dowbora wystąpiła na widownię brygada generała Hallera, która zerwawszy z orientacją austriacką przedarła się przez front. Na rozbitków tej brygady zwróciła baczną uwagę reakcja polska, a w szczególności endecja. Otóż Wydział Wojskowy tzw. Rady Zjednoczenia Międzypartyjnego, kierowany przez braci Lutosławskich, w porozumieniu i za pieniądze misji francuskiej w Moskwie, tworzy oddziały kontrrewolucyjne do walki z Rosją Radziecką na jej terytorium. Na bazy wypadowe wybrano Murmań, okolice Wołgi i Donu. Dla przynęty rozpuszcza się pogłoski wśród rozbitków armii Hallera oraz wśród jeńców austriackich, że bolszewicy mają ich wydać Niemcom. Władze radzieckie jednak w porę przecięły te knowania i rozbiły nowe gniazdo kontrrewolucji polskiej w Rosji. Główni kierownicy kontrrewolucji zostali aresztowani.

W okresie likwidowania akcji werbunkowej w Rosji środkowej jeden z agentów hallerowsko-francuskich, major Czuma, rozpoczął w tym samym czasie akcję werbunkową w Ufie, na terytorium rządów kontrrewolucyjnego generała Kołczaka. Losy dywizji Czumy były ściśle związane z losami Kołczaka. Gdy padł Kołczak, przestała również istnieć dywizja Czumy. Część jej wyginęła, inna dostała się w ręce wojsk rewolucyjnych do niewoli. Część wreszcie rozproszyła się i wracała małymi grupami lub pojedynczo do Polski przez Japonię i Amerykę.

Przeciw reakcji polskiej wystąpili rewolucyjni robotnicy i chłopi polscy.

---

[1]) *Trybuna* nr 230/258. Moskwa, 20 listopada 1917 r.

IV

Robotnicy i chłopi polscy paraliżują machinacje reakcji

Robotnicy polscy w Rosji wyczuwali, że oddzielne formacje polskie staną się narzędziem w ręku reakcyjnych żywiołów polskich lub innych, będą wciągnięte do walki bratobójczej i staną się przez to wręcz szkodliwe dla demokracji polskiej i rewolucji rosyjskiej.

Szczególnie energicznie przeciw knowaniom reakcji występują robotnicy esdekapelowcy. Zwracają oni słusznie uwagę na to, że w skład formujących się pułków reakcyjnych wchodzi wielki procent ziemian i że im właśnie są potrzebne oddziały zbrojne dla obrony przed żądaniami chłopów. Wydzielanie żołnierzy polskich w oddzielne formacje pod opiekę reakcji ma ich izolować od wpływu rewolucji. Oddziały „narodowe" mają stać się narzędziem przeciw rewolucji robotniczej. Robotnicy esdekapelowscy ostro zwalczali te machinacje. Równie energicznie występowali przeciw „neutralizmowi" burżuazyjnemu wykazując, że jest on tylko pozorem dla odciągania robotników polskich od udziału w rosyjskiej rewolucji robotniczej. Polska prasa socjalistyczna *(Trybuna, Promień* i inne) prawie codziennie przynosi sprawozdanie z wieców i zebrań robotniczych, cytuje rezolucje przeciw machinacjom reakcji polskiej, demaskuje akcję Narodowej Demokracji, „która za pomocą frazesu patriotycznego chce stworzyć armię w tym celu, aby wyrwać spod wpływów rewolucji masy żołnierskie i w ten sposób stworzyć siłę, na której mogłaby się oprzeć w swych reakcyjnych dążeniach". Robotnicy polscy nawołują do tworzenia polskich klubów żołnierskich jako środka „solidarnej walki wraz z towarzyszami Rosjanami przeciwko wszystkim zakusom kontrrewolucyjnym". Rezolucje wieców robotniczych piętnują konszachty Głównego Komitetu Wojskowego z Korniłowem, przytaczają dowody łączności z kontrrewolucyjnym spiskiem. Witają i pozdrawiają tych towarzyszy z polskiej dywizji i polskiego pułku rewolucyjnego, którzy przystąpili do walki z polską reakcją w imię braterstwa i solidarności polskiej i rosyjskiej demokracji.

W momencie, kiedy reakcyjne formacje polskie stały się już groźne dla rewolucji — biuro CKW Piotrogrodzkiej RDRiŻ, wsłuchując się w głosy polskich mas robotniczych, zatwierdziło zasady (opracowane przez grupę przedstawicieli socjalistycznych w polskich organizacjach wojskowych) mające na celu ich demokratyzację. Zasady te wykluczają wszelkie oddziaływania Polskiego Naczelnego Komitetu Wojskowego (jako organizacji prywatno-prawnej), nakazują rozciągnięcie praw ogólnych żołnierza w armii rosyjskiej i samorządu ogólnowojskowego na wszystkie oddziały polskie z włączeniem ich w system organizacji ogólnowojskowych,

demokratyzują skład oficerski oddziałów polskich, piętnują Dowbór-Muśnickiego i wszystkich oficerów, stojących na gruncie oddzielenia żołnierza polskiego od rewolucji rosyjskiej.

Nazajutrz po przewrocie październikowym próbuje reakcja polska przyczaić się. Ze strachu zamilkła polska prasa burżuazyjna, utemperowała swój ton antybolszewicki. Pod pozorem „neutralności" knuje nowe spiski kontrrewolucyjne Naczelny Komitet Wojskowy.

Trybuna nr 23 z 11 listopada 1917 r. piętnuje postępowanie Głównego Polskiego Wojskowego Komitetu Wykonawczego, który obiecuje poparcie „całej demokracji rosyjskiej", a więc zarówno — jak słusznie zauważa z ironią gazeta — Kiereńskiego jak i Lenina. *Trybuna* ostrzega, że rewolucyjni żołnierze polscy nie pójdą za reakcją, tylko za rewolucją rosyjską, której zwycięstwo będzie też zwycięstwem ludu polskiego.

Niedługo jednak reakcja wytrzymała i w tej nowej „neutralności". Gdy został wydany rozkaz demokratyzacji Korpusu, gdy rząd rewolucyjny postanowił nie dopuścić do użytkowania go dla wrogich rewolucji celów, wówczas reakcja zdecydowała się — przy pomocy Niemców — na otwartą wojnę.

Wtedy to zwraca się Moskiewska RDRiŻ do żołnierzy Korpusu z odezwą wyjaśniającą sens społeczno-polityczny wystąpienia Dowbora przeciw rewolucji. W odezwie tej czytamy między innymi: „Potomkowie tych, którzy ongiś sprzedali Polskę carom, aby zatrzymać i przedłużyć swoją nieograniczoną władzę nad chłopem pańszczyźnianym, którzy utrzymali naród polski w niewoli i poniżeniu — wezwali was do walki przeciw innym chłopom, Białorusinom i Rosjanom jakoby w imię tej Polski przez nich wielokrotnie zhańbionej i zaprzedanej". *Trybuna* zaś wskazuje na to, że we wszystkich rewolucjach jaśnieją sławą imiona polskich bohaterów wolności, wzywa żołnierzy Korpusu, by nie dali czynić z siebie „katów cudzej wolności", by rzucili broń i sami aresztowali sprzedawczyków oficerów.

Robotnicy polscy potępiali kontrrewolucyjną działalność reakcji polskiej podkreślając, że skierowała ona bagnety żołnierzy Polaków przeciwko rewolucji rosyjskiej w tym czasie, gdy rewolucja ta zespoliła swe losy z losami wyzwolenia wszystkich ludów, w tej liczbie i ludu polskiego.

V.

Masowy ruch żołnierski i polskie oddziały rewolucyjne

Rewolucja rosyjska odbiła się głośnym echem wśród żołnierzy — Polaków. Wraz z polskim masowym ruchem robotniczym po stronie rewolucji występuje masowy ruch żołnierski. Żołnierze polscy z entuzjazmem powitali rewolucję, wypowiadając się stanowczo po jej stronie. Ruch żoł-

nierski potrafili jednak początkowo zagarnąć w swoje ręce polscy oficerowie reakcyjni.

Zorientowawszy się w grze reakcji polskiej, żołnierze zaczęli razem z rewolucyjnymi robotnikami polskimi występować przeciw niej. Opinię, swą wolę wyrażają w wymownych rezolucjach, uchwałach i protestach. Działalność reakcji piętnują jako szkodliwą, prowokacyjną.

Jeden z pierwszych występuje rezerwowy pułk dywizji strzelców polskich w Biełgorodzie. Na wiecu, który się odbył dnia 18 maja 1917 r., żołnierze pułku przyjmują rezolucję, w której stwierdzają, że „lud polski, w swym dążeniu do wolności zawsze spotykał i spotykać będzie zacięty opór ze strony polskich klas posiadających". Uważają wobec tego, że żołnierze Polacy powinni wspólnie z proletariatem polskim i rosyjskim podjąć walkę o triumf demokracji ludowej.

Żołnierze protestują przeciw dążeniom burżuazji polskiej, by ich „jak najmniej wróciło do kraju owianych świeżym prądem rewolucji rosyjskiej..., by spotkała mniejszy opór w urządzaniu kraju dla swych interesów".

Na wiecu w Piotrogrodzie 5 września 1917 r. uchwalają robotnicy i żołnierze polscy walczyć „ideowo i czynnie" ręka w rękę z rewolucyjną demokracją rosyjską przeciwko kontrrewolucji. Zebrani nawołują do bojkotu reakcyjnych gazet *Dziennika Polskiego* i *Gazety Polskiej* prowadzących politykę zgubną dla proletariatu polskiego.

Żołnierze armii czynnej głoszą solidarność z rewolucyjnym proletariatem rosyjskim. Żołnierze polscy obiecują łączyć się z nim i ramię przy ramieniu walczyć przeciwko wszelkim zakusom kontrrewolucyjnym. Wreszcie potępiając tworzenie oddzielnej armii polskiej, narzędzia kontrrewolucji w rękach burżuazji, zwracają się do braci - żołnierzy z wezwaniem, by nie opuszczali szeregów rewolucyjnej armii rosyjskiej, lecz przeciwnie, wstępowali doń, nabierali więcej ducha rewolucyjnego, który będzie potrzebny do walki o ich własne wyzwolenie.

Pod wpływem masowego ruchu żołnierskiego i jako przeciwwaga tworzącym się formacjom reakcji, „zaraza rewolucyjna" zaczyna ogarniać pułki polskie. Pierwszy wyłom stanowi rezerwowy pułk strzelców polskich w Biełgorodzie.

Przed rewolucją przeniesiono pułk polski, liczący 4000 ludzi, z Bobrujska do Biełgorodu. Pułk ten wziął czynny udział w rewolucji. Po wydaniu rozkazu o wydzieleniu żołnierzy polskich zaczęły napływać do Biełgorodu oddziały dla sformowania dywizji polskiej. Jednocześnie formował się pierwszy korpus polski w rejonie Mińska i Piotrogrodu pod kierownictwem Dowbór-Muśnickiego. Gdy następnie wyjaśniło się oblicze polityczne formujących się oddziałów, zaczęła się silna walka między pułkiem polskim w Biełgorodzie a korpusem Dowbór-Muśnickiego.

Do Biełgorodzkiego Pułku polskiego garnęły się wszystkie elementy rewolucyjne, natomiast w korpusie Dowbór-Muśnickiego gromadziła się cała reakcja. Korpus miał dużo oficerów i drobną ilość żołnierzy, w Biełgorodzie zaś było 17 000 żołnierzy i bardzo mało oficerów.

Reakcja rozpoczęła agitację prowokacyjną w stosunku do Pułku i działaczy rewolucyjnych. Na podstawie kłamliwych doniesień o buncie w Pułku zawezwano ekspedycje karne, aby w ten sposób zastraszyć go i zmusić do zlania się z korpusem reakcyjnym. Komitet pułkowy oddano pod sąd, ale z powodu braku podstaw sprawę umorzono. Kiedy to nie pomogło, wówczas generał Pawłowski anulował pieczęć pułkową, pozbawiając w ten sposób pułk środków finansowych oraz środków żywności. Gdy i to nie dało pożądanych rezultatów, wówczas reakcja postarała się poddać Pułk w bezpośrednią zależność od nowoczerkaskiej intendentury, tj. od Kaledina.

Komitety żołnierskie wypowiedziały walkę generałom i oficerstwu. Tak zwany „bunt" polskiego Pułku Biełgorodzkiego przeciwko kontrrewolucji położył podwaliny pod stworzenie czerwonych polskich formacji wojskowych, które następnie po zwycięstwie Rewolucji Październikowej weszły w skład jednostki bojowej pod nazwą „Zachodnia Dywizja Strzelecka". Pułk Biełgorodzki był wierną podporą rewolucji i walki o władzę radziecką. Po raz pierwszy wsławił się w walce z bandami generała Korniłowa i junkrami chcącymi przedostać się do Okręgu Dońskiego.

„Zaraza rewolucyjna" szerzy się i wśród żołnierzy - Polaków w pułkach czysto rosyjskich. Tak np. Związek Żołnierzy Polaków Gwardyjskiego Izmaiłowskiego Pułku stwierdza na zebraniu 5 grudnia, że „sprawa walk rewolucyjnych Rosji jest naszą sprawą, a więc, jak zawsze, będziemy we wspólnych szeregach walczyć o wprowadzenie w czyn haseł wypisanych na sztandarze trzeciej rewolucji rosyjskiej, nie bacząc na wszelkie nawoływania burżuazyjnych partii do neutralności".

Po zwycięstwie Rewolucji Październikowej rozpoczyna się szeroka akcja tworzenia polskich batalionów rewolucyjnych. Rada Delegatów Wojskowych Polaków w Rosji, witając Rewolucję, jako pierwsze zwycięstwo proletariatu na drodze do ostatecznego triumfu socjalizmu, wyraża przekonanie, że rewolucyjny żołnierz polski będzie stał w szeregach Rewolucji Ludowej, ramię przy ramieniu z rewolucyjnym ludem Rosji prowadząc wspólnie walkę o wyzwolenie ludu od ucisku i wyzysku [1]).

Żołnierze Polacy Pułku Rewolucyjnego im. Mińskiej Rady Delegatów na zebraniu 5 grudnia nawołują — wobec niebezpieczeństwa zagraża-

---

[1]) *Trybuna* nr 26 z dn. 23 (10) grudnia 1917 r.

jącego przyszłej wolności ludu polskiego — do tworzenia polskich batalionów rewolucyjnych.

W motywach swej uchwały zebrani stwierdzają między innymi, że „*jedynie bolszewicy i Rząd Komisarzy Ludowych bezwarunkowo stoją na stanowisku niepodległości Polski, więc i proletariat polski im tylko ufać może i popierać winien*". Polskie bataliony rewolucyjne przeciwstawia uchwała kontrrewolucji armii polskiej.

Uwzględniając prośby przedstawicieli Polaków władze radzieckie zezwoliły na tworzenie polskich oddziałów pod nazwą „polskie bataliony rewolucyjne". Pierwsza kompania polska powstaje w Mińsku przy I Rewolucyjnym Pułku im. Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich.

Rewolucyjni żołnierze polscy wszędzie ostro reagują na prowokacyjną działalność Dowbór-Muśnickiego.

Wiernym rewolucji okazał się nadal Pułk Biełgorodzki. Po zwycięstwie Rewolucji Październikowej pułk ten — dla uchronienia go przed intrygami dowborczyków — oddany zostaje pod opiekę Moskiewskiego Okręgu Wojennego.

W marcu 1918 r. Pułk Biełgorodzki przemianowany zostaje na — „Czerwony Pułk Rewolucyjny Warszawy".

Wkrótce powstaje przy pułku oddział kawaleryjski, który rozwija się następnie w sławny Pułk Czerwonych Huzarów. Z wiosną zaś tworzy się przy pułku pluton artylerii dywizyjnej (w dziele tworzenia artylerii zasłużył się m. in. zdolny oficer artylerii Steckiewicz, który zginął tragicznie na froncie kozackim w końcu 1918 r. On to dzięki swym talentom organizacyjnym utworzył I brygadę artyleryjską dywizji, którą później na froncie dowodził).

Czerwonemu Pułkowi Rewolucyjnemu powierza się najbardziej odpowiedzialne odcinki frontu, na których mogą być tylko ludzie najpewniejsi, najbardziej oddani. Wśród żołnierzy panuje bojowy nastrój, nie cofają się oni przed żadnym niebezpieczeństwem. Żywy, gorący udział w walkach o rewolucję, o władzę robotników i chłopów, znaczą wielkimi ofiarami.

Po przejściu Dowbora na stronę niemiecką i demobilizacji I Korpusu (na rozkaz Niemców) — napływają do Czerwonego Pułku Rewolucyjnego Warszawy masy oszukiwanych, tumanionych dotychczas żołnierzy polskich. W odezwie do tych, którzy jeszcze nie przejrzeli, stwierdzają byli dowborczycy, że postanowili sami przystąpić do budowy nowego państwa, w którym ziemia i fabryki staną się własnością ludu.

„Tu, w Rosji — głosi odezwa — uczyć się musimy, jak do dzieła tego u nas w kraju przystąpić. Przede wszystkim zaś musimy stanąć w szeregach bohatersko zmagającego się ludu rosyjskiego i pomóc mu

odnieść zwycięstwo, bo przegrana Rosji będzie również przegraną dla proletariatu polskiego".

Oprócz Czerwonego Pułku Rewolucyjnego Warszawy powstaje wkrótce Pułk Borewicza, Pułk Lubelski, 4 Pułk Czerwonej Warszawy w Witebsku, Pułk Siedlecki, 5 Pułk Miński, 6 Grodzieński, 7 Wileński, 8 Suwalski, Warszawski Pułk Czerwonych Huzarów, Mazowiecki Pułk Czerwonych Ułanów, 2 Dywizja Polskiej Artylerii Czerwonej itd. Wreszcie w Tambowie powstaje pierwsza Polska Brygada Czerwona, w Witebsku druga Brygada, z których wyrasta Zachodnia Dywizja Strzelców.

Pierwszą Brygadę Dywizji wraz z artylerią i konnicą w trakcie organizacji przerzucono przeciwko Krasnowowi na front Bałaszowski. Po rozbiciu Krasnowa Brygadę, mocno wyczerpaną w bojach, przerzucono z wiosną 1919 r. na Litwę do reszty Dywizji, gdzie okryła się niemniejszą sławą, ponosząc jednak ciężkie straty (m. in. straciła dowódcę Szpaka). Szczególnie chlubną kartę w dziejach I Brygady stanowi uporczywa obrona Mińska i bohaterska osłona cofającej się armii.

Na początku 1919 r. wszystkie oddziały Dywizji zostały pościągane na Białoruś i Litwę. Tu Zachodnia Dywizja Strzelców dzielnie walczyła broniąc socjalistycznej władzy przed rosyjską i obcą kontrrewolucją, przed zagraniczną interwencją, w której brał również udział imperializm polski.

Pozostałe formacje polskie walczą na wszystkich frontach wojny domowej, biorą udział w tłumieniu powstania w Orszy, buntu anarchistów w Moskwie, walczą pod Kurskiem, Carycynem, Kazaniem, Jarosławlem, w gub. tambowskiej, na froncie południowym przeciwko wojskom gen. Krasnowa, przeciw Wranglowi, pod Perekopem, Taurydą, Kachówką itd. Wszędzie polskie formacje świecą przykładem bohaterstwa.

Przy Zachodniej Dywizji Strzelców założona została Polska Szkoła Czerwonych Dowódców, później Czerwonych Komunardów, której opiekunem, wykładowcą i honorowym słuchaczem był Julian Marchlewski, kierownikiem zaś kursów — Bolesław Korfeld.

„Zobowiązuję się — brzmiały słowa przysięgi polskich czerwonych dowódców — na pierwsze wezwanie Rządu Robotniczo - Włościańskiego bronić Republiki Rad od wszelkich niebezpieczeństw i zakusów ze strony wszystkich jej wrogów i walczyć w imię Republiki Rad za sprawę socjalizmu i braterstwa ludów, nie szczędząc sił swych ani życia".

Czerwoni dowódcy dotrzymali słów przysięgi. Pierwszy zastęp polskich czerwonych dowódców wyruszył ze szkoły na front 26 lipca 1919 r. Szkoła odznaczyła się bohaterstwem w czasie walk z kontrrewolucją kronsztadzką i na wielu innych odcinkach frontu wojny domowej.

Wszędzie, gdzie wyrastał wewnętrzny front kontrrewolucji, znajdujemy polskich robotników i chłopów w szeregach obrońców Republiki Rad. Walczyli oni zawzięcie przeciwko wszystkim generałom i siepaczom białogwardzistowskim oraz przeciwko ich pomocnikom — imperialistom zagranicznym. Decydujący wkład w dzieło organizacji polskich pułków rewolucyjnych wniosła SDKPiL. Dzięki niej już w dniach listopadowych spotykamy na ulicach Petersburga, Moskwy i innych miast zastępy robotników polskich; w ogniu walki rewolucyjnej Czerwony Rewolucyjny Pułk Warszawy okrył sztandar SDKPiL wiekopomną chwałą. Na konferencji SDKPiL w Moskwie w maju 1918 r. jeden z dowódców tego pułku zapewnia, że „jak dotąd, tak i nadal, poświęcając wszystkie siły walce o socjalizm, Czerwony Rewolucyjny Pułk Warszawy gotów jest w każdej chwili na każde skinienie władzy radzieckiej iść do walki z wrogami rewolucji".

Kiedy Niemcy zagrażają (w lutym 1918 r.) Rewolucji, płomienne odezwy esdekapelowskie wzywają robotników polskich do broni: „Towarzysze i Towarzyszki, nie dajmy rewolucyjnemu Rządowi Komisarzy Ludowych ugiąć się przed przemocą imperialistycznego ciemięzcy. Kto zdrów — do szeregów Czerwonej Armii, kto słaby — do organizacji pomocniczych... Dziś, gdy junkier niemiecki i kapitalista stawia nogę na karku Rewolucji, wy staniecie jak jeden mąż, proletariusze polscy, pomni sławnej historii proletariatu polskiego, pomni wielkiej przyszłości, która go czeka. Niechaj nikt nie śmie powiedzieć w przyszłości, że my, którym niesie wolność Rewolucja Rosyjska, nie broniliśmy jej do ostatniej kropli krwi. Na bój z niemieckim imperializmem! Niech żyje Międzynarodowa Socjalistyczna Rewolucja!"

W szeregach Armii Czerwonej bronią esdekapelowcy Republiki Rad przed najazdem imperialistów całego świata. Oni też tworzą kadry bojowe Zachodniej Dywizji Strzelców, która sławę polskiego żołnierza rewolucjonisty rozniosła po całej Rosji, Litwie, Białorusi i Ukrainie. Czy to w bojach nad Wołgą, czy też nad Donem, w walce z kontrrewolucyjnymi bandami kozactwa i w bojach z najazdem imperialistów niemieckich — wszędzie brał żywy udział Polak - czerwonoarmista, wyróżniając się odwagą i bitnością.

Żołnierze wiedzieli, że sprawa ludu polskiego jest nieodłączna od sprawy zwycięstwa Pierwszej Rewolucji Socjalistycznej, że tylko w oparciu o Rewolucję Proletariacką — lud polski może uzyskać wolność i sprawiedliwość społeczną.

Walcząc ramię przy ramieniu z robotnikami i chłopami Rosji Radzieckiej rewolucyjne oddziały polskie zadokumentowały czynem, że „inny jest patriotyzm ludu polskiego, a inny polskiej burżuazji".

VI

Polegli w Rewolucji

W walce o zwycięstwo Rewolucji Październikowej zginęło wielu polskich rewolucjonistów walczących na polach Rosji o wolną socjalistyczną Polskę.

Za Rewolucję zginął Feliks Barasiewicz, który służył w czerwonym Pułku Biełgorodzkim od pierwszej chwili jego istnienia. Brał udział w walkach z Korniłowem, szczególnie odznaczył się pod wsią Szarówką w okolicach Biełgorodu, gdzie Korniłow pobity został na głowę. Bierze też udział w walce z anarchistami w Moskwie i ginie tam 12 IV 1918 r. Za Rewolucję oddaje życie Ignacy Gruszkowski „Grucha", stary robociarz polski, jeden z najstarszych członków SDKPiL.

„Pracował w Moskwie dniami i nocami nad umocnieniem dyktatury robotniczej, dla zwycięstwa której tu w Moskwie wielkie przeszłego roku położył w bojach ulicznych zasługi. Na pierwszy zew zagrożonej Rewolucji poszedł na Wołgę bronić Republiki, a gdy armie robotnicze przełamały kontrrewolucję i poszły odbierać pohańbione miasta radzieckie, Syzrań został okupiony ciężką stratą, jaką dla naszej partii jest śmierć tow. „Gruchy" — tak pisała *Trybuna* z dn. 13 października 1918 r.

W walkach o Kronsztadt ginie bohaterską śmiercią jeden z najdzielniejszych esdekapelowców, Bolesław Korfeld, który walczył o władzę radziecką na Syberii, na Ukrainie i pod Jarosławem. Został pośmiertnie nagrodzony orderem Czerwonego Sztandaru.

Zabity został w Moskwie podczas wykonywania obowiązków służbowych współpracownik Nadzwyczajnej Komisji do Walki z Kontrrewolucją, stary esdekapelowiec Konrad Jan Szczepański (Jutrzenka). On to z karabinem w ręku brał udział w zdobywaniu więzienia butyrskiego i uwolnieniu więźniów politycznych, między innymi Dzierżyńskiego. Był członkiem Moskiewskiej Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich, a po Rewolucji członkiem Komitetu Wykonawczego tejże Rady. Został ranny w walkach w obronie Mińska.

Przez zbirów Piłsudskiego zamordowany został Bronisław Wesołowski (Smutny), jeden z założycieli SDKPiL. Był jednym z sekretarzy partii bolszewickiej w czasie Rewolucji i jednym z sekretarzy CKW Rad oraz sędzią Najwyższego Trybunału Republiki Radzieckiej.

Rozstrzelany został w kwietniu 1919 roku przez siepaczy Piłsudskiego Stanisław Berson, współzałożyciel i współredaktor mińskiej *Prawdy*, komisarz do spraw narodowościowych zachodniego okręgu i frontu w Mińsku 1917 — 1918 r., ludowy komisarz Socjalistycznej Republiki

Litwy i Białorusi w r. 1919, świetny agitator i organizator znienawidzony przez burżuazję polską za działalność przeciwko Dowbór-Muśnickiemu.

Nie jest to spis Polaków poległych w walce o pierwszą republikę robotniczą. Wymienione nazwiska są raczej przykładem - ilustracją, wyrazem żywego udziału Polaków w Rewolucji Rosyjskiej na wszystkich jej pozycjach. Pełny spis poległych — gdybyśmy byli w ogóle w stanie go sporządzić — zawierałby dziesiątki tysięcy nazwisk.

O wybitnie masowym udziale Polaków w Rewolucji świadczy skład społeczny poległych. Wśród nazwisk wyżej wymienionych znajdują się robotnicy, chłopi, inteligencja pracująca. Są szewcy, krawcy, robotnicy fabryczni, metalowcy, blacharze, murarze, zecerzy, inżynierowie, lekarze, nauczyciele. Są wśród Polaków poległych w Rewolucji i za Rewolucję członkowie SDPRR (bolszewików), SDKPiL, PPS-lewicy, są robotnicy fraccy i bezpartyjni rewolucjoniści. Są starzy robociarze — starzy członkowie partii, są i młodzi, dopiero co „zarażeni" rewolucją. Są zwykli szeregowcy i wybitne postacie Rewolucji.

Tak służyły Rewolucji dziesiątki tysięcy polskich robotników i chłopów, walcząc przeciwko generałom i siepaczom białogwardyjskim oraz ich „sojusznikom", zagranicznym imperialistom. Na ulicach Petersburga i Moskwy, w bojach nad Wołgą, nad Donem, na Syberii, pod Mińskiem, o Kronsztadt czy o Krym — wszędzie znaczyli krwią swój udział w walce o władzę Rad. Wszędzie wyróżniali się bohaterstwem, odwagą i bitnością.

Wiedzieli bowiem, że tylko w oparciu o Republikę Radziecką lud polski może odzyskać wolność. Krew poległych bohaterskich rewolucjonistów polskich cementowała jedność proletariatu polskiego z rewolucyjnym proletariatem rosyjskim wzmacniając jednocześnie szeregi polskiego ruchu rewolucyjnego.

Drogą przez nich wytyczoną kroczy dziś Polska Ludowa.

VII

Komisariat Polski

Po Rewolucji Październikowej został zorganizowany przy Komisariacie do Spraw Narodowościowych Komisariat Polski. W interesie ludu polskiego władza radziecka zlikwidowała instytucje kontrrewolucji polskiej, przekazując ich agendy Komisariatowi Polskiemu. Między innymi oddaje się Komisariatowi zwierzchnictwo nad Komisją Likwidacyjną do spraw Królestwa Polskiego. Dekret postanawia, że odtąd zarządzenia władz radzieckich, tyczące się ludności polskiej, muszą być uprzednio uzgodnione z Komisariatem Polskim.

W odezwie wydanej do wszystkich polskich organizacji demokratycznych i do ludności polskiej stwierdza się, że zadaniem Komisariatu

będzie — „ochrona zaniedbanych spraw narodowo-kulturalnych ludu polskiego w Rosji, opieka społeczno-państwowa nad rzeszami wygnańców, jeńców i żołnierzy polskich oraz niesienie pomocy instytucjom szczerze demokratycznym w ich pracy kulturalnej, społecznej i organizacyjnej" [1]).

Dekret o organizacji Komisariatu Polskiego podpisali Lenin i Stalin.

Komisariat rozwinął energiczną działalność, w szczególności zajął się organizowaniem oddziałów rewolucyjnych do walki w obronie rewolucji, sprawami wygnańców, demobilizowanych. Akcję werbunkową i kompletowanie pułków prowadził Komisariat Polski przez swój Wydział Wojskowy w porozumieniu z Komisariatem Spraw Wojskowych.

Nie zaniedbuje Komisariat i innych dziedzin. Dzięki jego staraniom postanawia dekret Rady Komisarzy Ludowych zwrócić ludowi polskiemu wszystkie zabytki nauki, kultury i sztuki, ewakuowane do Rosji i oddaje do rozporządzenia Komisariatowi Polskiemu dla przyszłego przekazania ich ludowi polskiemu. Znane są również wypadki rewindykacji kościołów katolickich, przemienionych za rządów carskich na cerkwie.

Przedstawiciele Komisariatu Polskiego biorą udział w debatach pokojowych w Brześciu. Na posiedzeniu 7 lutego 1918 r. delegat Komisariatu żąda zniesienia ucisku narodowego, zniesienia rogatek policyjnych między trzema częściami jednego kraju i możności urządzenia własnego życia. Żądania swe formułuje w następujący sposób:

Niezwłoczne usunięcie wojsk okupacyjnych i uwolnienie Polski od wszelkich władz i instytucji narzuconych krajowi przez lub przy pomocy państw okupacyjnych, gdyż tylko w tym wypadku lud może wypowiedzieć swoją wolę swobodnie.

Podkreśliwszy, że Polacy zrzekają się opieki ze strony sąsiednich imperiów w sposób jak najbardziej stanowczy — przedstawiciel Komisariatu oświadczył uroczyście w imieniu proletariatu polskiego, że dotychczas jedynie Rosja rewolucyjna stoi na straży istotnych interesów i wolności ludu polskiego.

Wielką robotę przeprowadził wreszcie Wydział Demobilizacyjny Komisariatu Polskiego. Przygotował on plan reewakuacji wygnańców, robotników, żołnierzy, jeńców, przedsiębiorstw przemysłowych itd. i plan ten stopniowo realizował.

Już w końcu 1918 r. zaczyna się okres likwidacji Komisariatu Polskiego, a jego funkcje przechodzą do odpowiednich komisariatów ogólnopaństwowych. Liczba Polaków znacznie się zmniejszyła, wygnańcy stopniowo wracają do kraju, praca polska w Rosji przybiera inne formy. Komisariat Polski, który pracą swą obejmował wszystkie dziedziny życia polskiego, dobrze zapisał się w historii narodu polskiego.

---

[1]) *Wiadomości Komisariatu*, nr 2, Piotrogród 1 stycznia 1918 r.

VIII

Czynny udział Polaków w budownictwie i obronie Rewolucji

Robotnicy i chłopi polscy, polska inteligencja pracująca biorą czynny udział w Rewolucji Rosyjskiej. Tworzą polskie oddziały rewolucyjne i uczestniczą w walkach z kontrrewolucją (Korniłowa, Kaledina itd.), występują w obronie Piotrogrodu, Carycyna i innych miast, walczą na ulicach Moskwy, biorą udział w zdobywaniu Pałacu Zimowego, zasilają szeregi Gwardii Czerwonej — a następnie Armii Czerwonej — zajmują eksponowane stanowiska, dostarczają sprawie Rewolucji oddanych ludzi. Biorą wreszcie czynny udział w miejscowych Radach Delegatów Robotniczych i Żołnierskich, w komisjach walki z kontrrewolucją, wnosząc tym sposobem poważny wkład w dzieło budownictwa rewolucyjnego. Słowem, proletariat polski walczy ręka w rękę z proletariatem rosyjskim o zwycięstwo Rewolucji Październikowej. Jedni szli na front, inni pracowali przy warsztatach, śledząc przy tym pilnie i uważnie sprawy polskie. Na barykadach bojów rewolucyjnych ginęli najlepsi przedstawiciele robotników polskich z głębokim przekonaniem, że walcząc w obronie rewolucji walczą też o naprawdę niepodległą Polskę.

Bez zastrzeżeń oddaje się rewolucji i popiera bolszewików SDKPiL. Odezwa wyborcza do Rady Miejskiej w Jekaterynosławiu (dziś Dniepropietrowsk) świadczy o czynach proletariatu polskiego w budownictwie i obronie Rewolucji:

„Narodzin wolności Rosji myśmy nie świadkami jeno byli; krwi, z której ona się zrodziła, myśmy obfitą złożyli ofiarę; armii rewolucyjnej nie w tylnych szliśmy szeregach, raczej jej awangardą byliśmy, więc i dziś nie wolno nam odsuwać się od pracy, skierowanej ku umocnieniu rewolucji, nie wolno nam pozostawać biernymi w tej walce, jaką prowadzi proletariat rosyjski".

Czujna na machinacje kontrrewolucji SDKPiL wydaje — w chwili zamachu Korniłowa — płomienną odezwę do mas polskich, w której wskazuje na groźne niebezpieczeństwo zawisłe nad Rewolucją.

W odezwie tej czytamy między innymi: „W niebezpieczeństwie są nie tylko losy Rewolucji, losy robotników i włościan rosyjskich, lecz i nasze losy, losy olbrzymich rzesz wygnańców, losy całego polskiego ludu pracującego, któremu niosła wolność Rewolucja".

W pracy nad budownictwem, obroną i umacnianiem Rewolucji dzielnie sekunduje polska prasa socjalistyczna. Stale, wszędzie i zawsze nawołuje ona robotnika i żołnierza polskiego do energicznej współpracy z awangardą rosyjskiej rewolucyjnej klasy robotniczej nad rozwijaniem i umacnianiem zdobyczy Rewolucji; kroczy tu w pierwszym szeregu esdekapelowska *Trybuna*.

Po Rewolucji Październikowej potęguje jeszcze bardziej proletariat polski swą działalność rewolucyjną. Daje temu wyraz na wiecach i zebraniach, na których uchwala całkowicie popierać rewolucyjny Rząd Komisarzy Ludowych, występować w jego obronie i przeciwko kontrrewolucyjnym zamierzeniom burżuazji.

Na zjednoczeniowym zebraniu Zjazdu Włościańskich Delegatów z CKW RDRiŻ mówi delegat robotników polskich: „Towarzysze, byłoby historyczną niesprawiedliwością, gdyby w tej uroczystej chwili zjednoczenia włościan z robotnikami dla dalszej walki rewolucyjnej o pokój i socjalizm zbrakło głosu robotników polskich, waszych wiernych i długoletnich sojuszników w walce z caratem".

W dalszym ciągu mówca podkreśla, że rewolucyjni robotnicy polscy spełniają swój obowiązek tam, gdzie ich los rzucił. „Setki tysięcy polskiego ludu pracującego — wy wiecie to sami najlepiej — stoją w waszych szeregach i w armii, i w organizacjach partyjnych . . . we wspólnej walce z wami, w walce o socjalizm widzimy rozwiązanie kwestii polskiej" [1]).

I w dalekiej Syberii stoją masy polskie pod sztandarami SDKPiL zdecydowanie po stronie Rewolucji, popierają ją „ceną życia i mienia". Nie daje się wyprzedzić sławny Carycyn (Stalingrad), Woroneż, Kursk itd. W Saratowie zorganizował się polski Oddział Armii Czerwonej, który wezwał Polaków, by poszli ich śladem. O niezmordowanym udziale SDKPiL w rewolucji rosyjskiej mówi na zjeździe jubileuszowym (z okazji 25-lecia SDKPiL), w sierpniu 1918 r., Dzierżyński. Prócz SDKPiL niemały też był wkład polskich robotników z PPS-lewicy w dzieło budownictwa rewolucyjnego, mimo niejednokrotnych zygzaków mieńszewickiej polityki CKW PPS-lewicy. Ze sprawozdania Sekcji Moskiewskiej tej partii dowiadujemy się, że Sekcja brała udział we wszystkich akcjach i kampaniach politycznych, przy wyborach zawsze głosowała na listę bolszewików, brała udział w demonstracjach i wystąpieniach ogólnych, propagowała konieczność pracy w rosyjskiej socjal-demokracji i instytucjach rewolucyjnych. Wielu członków PPS-lewicy pracowało w związkach zawodowych, w Radach i w partii SDPRR, pełniło swe obowiązki w Czerwonej Gwardii w chwili marszu Niemców na Piotrogród. Sekcja Piotrogrodzka PPS-lewicy w odezwie zatytułowanej: „Rewolucja w niebezpieczeństwie, Czerwony Piotrogród zagrożony" wzywa robotników polskich do obrony republiki. We wrześniu 1918 r. uchwala Piotrogrodzka Sekcja PPS-lewicy powołać wszystkich członków znajdujących się na terenie Rosji do wstąpienia do szeregów partii komunistycznej i do wytężenia swych sił we wszystkich dziedzinach pracy na usługi Republice Sowieckiej. „Bez ociągania się zajmować odpowiedzialne posterunki bojowe i być gotowymi

---

[1]) *Trybuna* nr 25, Piotrogród 3 grudnia 1917 r.

oddać siebie w ofierze dla uzyskania zupełnego zwycięstwa i wyzwolenia klasy ROBOTNICZEJ".

SDKPiL dała rewolucji Dzierżyńskiego i Marchlewskiego. Dzierżyński, „wieczny płomień" (jak go nazwał Stalin), był członkiem Wojskowego Rewolucyjnego Komitetu, który przeprowadził zwycięskie powstanie 7 listopada. Nazajutrz po zwycięstwie Lenin powierzył mu jedno z najbardziej odpowiedzialnych stanowisk w historii walk o socjalizm — utworzenie i kierowanie Nadzwyczajną Komisją do Walki z Kontrrewolucją, Spekulacją i Sabotażem. Dzierżyński walczy z kontrrewolucją, odbudowuje transport, stoi na czele Najwyższej Rady Gospodarstwa Ludowego. Umiera na posterunku.

Feliks Dzierżyński

W jednym z listów do Zofii Dzierżyńskiej (z 27 maja 1918) pisze Feliks Dzierżyński: „Jestem w ogniu walki — życie żołnierza, który nie ma wypoczynku, bo musi ratować dom nasz ... Wysunięto mnie na posterunek pierwszych linii, wola moja — walczyć i patrzeć otwartymi oczami na całą grozę położenia i samemu być strasznym, by jak pies wierny rozszarpać złodzieja".

A w trzy miesiące później (29 VIII 1918) w innym liście znowu pisze tak: „Jesteśmy żołnierzami na posterunku. I żyję tym, co mam przed sobą — wymaga ono bowiem całej uwagi i baczności, by zwyciężyć. Jest wola do zwycięstwa i pomimo że strasznie rzadko można uśmiech dojrzeć na mej twarzy, jestem pewien zwycięstwa tej myśli i ruchu, w trybie których jestem".

O roli Feliksa Dzierżyńskiego w Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej pisze Stalin [1]): „Rewolucja Październikowa postawiła go na trudnym posterunku — na posterunku kierownika Komisji Nadzwyczajnej do Walki z Kontrrewolucją. Żadne imię nie było dla

---

[1]) *Feliks Dzierżyński we wspomnieniach i wypowiedziach*, Warszawa 1951. „Książka i Wiedza", str. 31—32.

burżuazji bardziej nienawistne niż imię Dzierżyńskiego, który stalowym ramieniem odpierał ciosy wrogów rewolucji proletariackiej. „Postrach burżuazji“ — tak nazywano wówczas tow. Feliksa Dzierżyńskiego.

Gdy nastąpił „okres pokoju“, tow. Dzierżyński prowadzi dalej swą tętniącą energią działalność. Tow. Dzierżyński płonie ogniem usprawniając zdezorganizowany transport, a potem jako przewodniczący Najwyższej Rady Gospodarki Narodowej płonie ogniem budując nasz przemysł. Nie znając wytchnienia, nie stroniąc od żadnej szeregowej pracy, walcząc mężnie z trudnościami i przezwyciężając je, oddając wszystkie swe siły, całą swą energię sprawie którą mu powierzyła partia — spłonął w pracy w imię interesów proletariatu, w imię zwycięstwa komunizmu“.

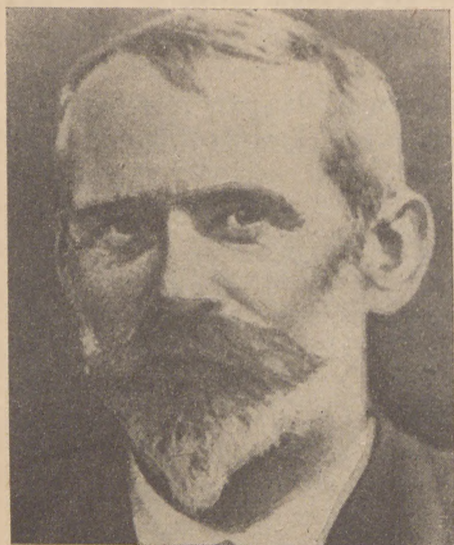
„Za naszą i waszą wolność“ walczył Julian Marchlewski, stary bojownik esdekapelowski, nieskazitelny wódz polskich mas pracujących. Natychmiast po przyjeździe do Rosji Radzieckiej — zwolniony z obozu w Havelbergu — został dokooptowany do Centralnego Komitetu Wykonawczego, najwyższego organu władzy radzieckiej (WCIK). Służbie Rewolucji Październikowej oddał Marchlewski wszystkie swoje siły. Pracował na froncie gospodarczym, był członkiem naczelnych władz przemysłu włókienniczego, działał na froncie ideologicznym i w polityce zagranicznej.

W okresie pokojowego budownictwa socjalistycznego Marchlewski walczył w pierwszych szeregach o utrwalenie zdobyczy Rewolucji. Pracował w tym okresie jako dyplomata, pedagog, publicysta i historyk. Był członkiem Akademii Komunistycznej od samego jej założenia, rektorem Uniwersytetu Mniejszości Narodowych Zachodu oraz członkiem Państwowej Rady Naukowej. Był jednym z założycieli III Międzynarodówki Komunistycznej, jego podpis widnieje pod Manifestem I Kongresu Międzynarodówki. Marchlewski pracuje jako członek jej Komitetu Wykonawczego i przedstawiciel Komunistycznej Partii Polski. Z nazwiskiem Marchlewskiego łączy się wreszcie powstanie Mopru (Międzynarodowej Organizacji Pomocy Rewolucjonistom). Wysłany przez partię bolszewicką i rząd radziecki po ciężkiej chorobie na kurację do Włoch, umiera tam 22 marca 1925 roku.

Marchlewski jest też pierwszym wysłannikiem rządu radzieckiego w Polsce. Był to okres zbrojnego najazdu interwentów na młodą republikę radziecką. Wśród interwentów znajdował się też Piłsudski — jeszcze jedna kreatura ententy, jak nazwał go pogardliwie Lenin.

Jesienią 1919 r. okupował Piłsudski wielką część Białorusi Radzieckiej, zajął jej stolicę, Mińsk, w maju 1920 r. napadł na Kijów. Wielokrotnie proponował rząd radziecki pertraktacje pokojowe. W liście do narodu polskiego Lenin oświadczył w imieniu Rady Komisarzy Ludowych, że: „Rząd radziecki uznał i niezmiennie uznaje bez warunków i zastrzeżeń

niepodległość i suwerenność Rzeczypospolitej Polskiej i na tym uznaniu opiera wszystkie stosunki z Polską, albowiem wolność Polski jest wstępnym warunkiem do wolności Rosji".

Julian Marchlewski

Roli pośrednika między rządem radzieckim a burżuazyjnym rządem polskim podjął się Julian Marchlewski. Oto jego relacje: „Piszący te słowa, który wówczas przebywał w Polsce konspiracyjnie, bez żadnych zresztą poleceń z czyjejkolwiek strony, zwrócił się do sfer rządzących ofiarowując swe usługi celem porozumienia w sprawie położenia kresu wojnie. Zgodzono się na to pośrednictwo i po porozumieniu się z rządem radzieckim w lipcu zakomunikować mogłem poufnie powiernikowi p. Piłsudskiego, że rząd radziecki jest gotów do najdalej idących ustępstw. Ale burżuazja polska nie chciała pokoju, albowiem doskonale rozumiała, że dopóki będzie istniała Rosja Radziecka, polscy proletariusze będą w niej mieli twardą ostoję".

Marchlewski uprzedzał przed skutkami, jakie musiała za sobą pociągnąć awanturnicza polityka Piłsudskiego. W artykule pt. „Chwila przełomu" [1]) Marchlewski pisał: „Wojna ma swoje prawa nieubłagane. Jeżeli armia polska nacierać będzie w dalszym ciągu, to obrona może wymagać, że Armia Czerwona zmuszona będzie, ścigając przeciwnika, wkroczyć na terytorium polskie".

Szybko sprawdziły się przepowiednie Marchlewskiego. Ofensywa Piłsudskiego załamała się o bohaterski opór Armii Czerwonej. Wojska radzieckie oczyściły z wojsk okupacyjnych Ukrainę oraz Białoruś i wkroczyły na ziemię polską walcząc z siłami zbrojnymi polskiego imperializmu.

Centralny Komitet Wykonawczy Rad wydaje 7 maja 1920 r. manifest do robotników, chłopów i żołnierzy polskich. Manifest wyjaśnia klasowy charakter wojny i jeszcze raz mocno podkreśla stanowisko Rządu Radzieckiego w sprawie niepodległości narodu polskiego.

---

[1]) *Trybuna Komunistyczna* nr 1. Moskwa, 9 II 1920 r.

14 maja wojska radzieckie rozpoczęły wyzwoleńczą kontrofensywę wyrzucając imperialistów polskich nie tylko z Kijowa, ale w ogóle z Ukrainy i Białorusi. Za cofającymi się najeźdźcami wojska czerwone wkroczyły na ziemie polskie. Masy pracujące witają z radością posuwającą się naprzód Czerwoną Armię. W wyzwolonych miastach i osiedlach powstają komitety rewolucyjne. Komuniści polscy tworzą w Białymstoku Tymczasowy Rewolucyjny Komitet Polski z Marchlewskim i Dzierżyńskim na czele. W ten sposób rząd radziecki, wierny leninowsko-stalinowskim zasadom, oddaje władzę na ziemiach wyzwolonych narodowi polskiemu.

W odezwie do chłopów polskich Tymczasowy Komitet Rewolucyjny wyjaśnia znaczenie wyzwoleńczego pochodu Czerwonej Armii, która nie walczy z narodem polskim, lecz jedynie z rządem panów, obszarników i kapitalistów, z rządem, który pchnął żołnierza polskiego na Rosję, by tam zdusić rewolucję proletariacką. Odezwa stwierdza dalej, że gdy rząd panów polskich zostanie obalony, wówczas pomiędzy Rosją a Polską nastąpi trwały pokój i przyjaźń. Wówczas to lud pracujący Polski będzie prawdziwie wolny i niepodległy.

Manifest Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego Polski do polskiego ludu roboczego miast i wsi obwieszczał:

„Idzie ku nam Armia Czerwona z hasłem:

Za naszą wolność i waszą. Nie po to idą, wkraczają do Polski nasi bracia rosyjscy, by ją zawojować, wojnę obecną narzucił im rząd polski, walczą oni przede wszystkim o pokój dla siebie, gdyż tylko pokój da im możność powrócenia do domów, możność podjęcia dzieła tworzenia nowego ładu...

Walczą o swoją wolność i o naszą. My również, walcząc o prawa nasze, walczymy o prawa i wolność ludu roboczego Rosji.

Towarzysze, dziś wzmóc tę walkę należy, prowadząc ją organizacyjnie i planowo. Wytworzony na terenie wyzwolonym spod jarzma kapitału Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski do czynu was wzywa.

Oto zaś, co czynić należy:

Fabryki i kopalnie wydrzeć z rąk kapitalistów i spekulantów paskarzy. Przechodzą one na własność narodu i zarząd ich obejmują Komitety Robotnicze.

Folwarki i lasy również przechodzą na własność i pod zarząd narodu. Ziemia włościan pracujących pozostaje nietykalna. W miastach zarząd obejmują delegaci robotników, po wsiach tworzą się rady gromadzkie. Robotnicy! Przyszłość wasza w waszych jest rękach.

Twórzcie wszędzie miejscowe komitety rewolucyjne! Niech żyje wyzwolona Polska Robotnicza, Polska Socjalistyczna!

Tymczasowy Komitet Rewolucyjny Polski.

Przewodniczący
Julian Marchlewski

Białystok, 30 lipca 1920 r.“

Tymczasowy Komitet Rewolucyjny dokonał dzieła budowania podstaw aparatu proletariackiego państwa polskiego. Puszczono w ruch unarodowione fabryki, szybko odbudowuje się gospodarka komunalna. Władza rewolucyjna organizuje nowe szkoły, szpitale itd. Do sprawowania władzy rewolucyjnej przyciągnięto tysiące robotników i chłopów. Komitet rozpoczyna też organizowanie polskich rewolucyjnych oddziałów zbrojnych.

O entuzjazmie, z jakim masy pracujące ziem wyzwolonych witają Manifest Komitetu Rewolucyjnego i działalność władz rewolucyjnych, świadczy fakt, że w Białymstoku — siedzibie Tymczasowego Komitetu — cała organizacja PPS wstępuje do partii komunistycznej.

Nawet członkowie żółtego związku chrześcijańskiego garnęli się do wspólnej pracy. Tak więc władze rewolucyjne zdobyły w zadziwiająco krótkim czasie zaufanie mas robotniczych Białegostoku i innych terenów wyzwolonych. Dzięki poparciu mas robotniczych można było szybko uruchomić przemysł (młyny, fabryki sztucznej wełny, fabryki metalowe, warsztaty kolejowe i inne).

Gdy Czerwona Armia w swym zwycięskim pochodzie wyzwoleńczym zbliżyła się do Warszawy, Tymczasowy Komitet Rewolucyjny zwrócił się do proletariatu Warszawy z wezwaniem do czynnego wystąpienia. Komunistyczna Partia Polski, która zdecydowanie broniła zwycięskiej Rewolucji Proletariackiej, w płomiennych odezwach potępiła interwencję, żołnierzy polskich wezwała do bratania się z Armią Czerwoną. Robiła to w warunkach stanu wyjątkowego i sądów doraźnych. Zdemaskowała imperialistyczną politykę burżuazji polskiej, zdemaskowała PPS, która popierała interwencyjną wyprawę Piłsudskiego, podtrzymywała w robotnikach polskich ducha solidarności z Rewolucją Rosyjską. Odezwy komunistyczne głosiły, że wojna zaborcza i kontrrewolucyjna, prowadzona przeciw Rosji robotniczej kosztem krwi i nędzy ludu polskiego, jest wojną kapitału i obszarnictwa polskiego, nie sprawą ludu polskiego. Sprawa Rewolucji Rosyjskiej jest też sprawą własną proletariatu polskiego.

Robotnicy polscy — głoszą komuniści — nie mają nic wspólnego z najściem burżuazji polskiej na Rosję Radziecką i bezwzględnie potępiają wojnę. W wojskach czerwonych widzą nie zdobywców, lecz sprzymierzeńców w walce rewolucyjnej o wyzwolenie Rosji Radzieckiej, która pierwsza

uznała niepodległość Polski. Rosja Radziecka — głoszą oni — nie jest więc wrogiem niepodległości Polski, lecz przeciwnie — jej jedynym prawdziwym oparciem.

Czynem i krwią dokumentują przodujący robotnicy polscy swą solidarność z Krajem Rad. W jednym tylko dniu 19 czerwca 1920 r. zabija

Pomnik Feliksa Dzierżyńskiego i plac Jego imienia w Warszawie (Lud Warszawy wzniósł pomnik Wielkiemu Rewolucjoniście w 25-lecie jego śmierci)

policja 7 ludzi w czasie masakry robotników protestujących na placu Teatralnym w Warszawie przeciw interwencji Piłsudskiego.

Komuniści swą dzielną postawą uratowali honor i godność polskiego ludu pracującego, spełnili święcie swój obowiązek walcząc bohatersko w obronie pierwszego państwa proletariackiego.

Jedynie komuniści bronili w roku 1920 sprawy ludu pracującego Polski. Ale Partia Komunistyczna nie była wówczas jeszcze dostatecznie bolszewicką partią, aby mogła pokrzyżować manewry burżuazji, w szczególności w kwestii chłopskiej i narodowej. Dzięki temu udało się burżuazji polskiej zapobiec przerośnięciu wrzenia rewolucyjnego w otwarte powstanie. To też, obok zdrady Trockiego i Tuchaczewskiego, spowodowało powstrzymanie wyzwoleńczego pochodu Czerwonej Armii.

Niestety, niedługo cieszyły się masy pracujące swą władzą rewolucyjną. Czerwona Armia wycofała się, wróciła burżuazja i obszarnicy, którzy na 25 lat jeszcze zakuli w kajdany wyzysku i ucisku lud pracujący Polski.

Po wycofaniu się Czerwonej Armii siepacze Piłsudskiego i Daszyńskiego rozpoczęli swe krwawe porachunki z ludźmi, którzy czynnie popierali wojska czerwone i władze rewolucyjne. Więzienia i obozy internowanych były przepełnione. Mordowano masowo, zwłaszcza robotników rolnych, robiono to przy pomocy sądów doraźnych i bez wszelkiego sądu.

Działalność Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego Polski miała doniosłe znaczenie polityczne. Pamięć o niej przypominała polskiej klasie robotniczej, że jej własne losy, jak i losy całej Polski, są nierozerwalnie związane z losami rewolucji proletariackiej w Rosji. W zwycięskim i potężnym państwie proletariackim widział polski ruch rewolucyjny swą podporę, stamtąd czerpał natchnienie do walki o obalenie faszyzmu, oczy walczących robotników i chłopów polskich zwracały się na Wschód — w stronę czerwonej Moskwy.

Idee Tymczasowego Komitetu Rewolucyjnego zwyciężyły w 25 lat później i znowu dzięki wyzwoleńczemu marszowi Czerwonej Armii. Hasła rzucone przez Komitet w 1920 r. realizują się dziś w Polsce Ludowej, kroczącej w pierwszych szeregach wielkiego obozu pokoju i socjalizmu z potężnym Związkiem Radzieckim na czele. Symbolem niejako wieczystej i już nigdy nierozerwalnej przyjaźni mas pracujących Polski z narodami Związku Radzieckiego było przekazanie (w czasie uroczystości 25-lecia śmierci Juliana Marchlewskiego, przewodniczącego TKRP) przez CK WKP(b) ludowi polskiemu pieczołowicie przechowywanego w ZSRR w ciągu trzydziestu lat sztandaru wręczonego 8 sierpnia 1920 r. przez robotników białostockich Tymczasowemu Komitetowi Rewolucyjnemu Polski.

Z PRAKTYKI SZKOLNEJ

JANINA SCHOENBRENNER

ZAGADNIENIE WIELKIEJ SOCJALISTYCZNEJ REWOLUCJI PAŹDZIERNIKOWEJ W PROGRAMIE HISTORII 11-LETNIEJ SZKOŁY OGÓLNOKSZTAŁCĄCEJ (KL. IV i VII)

Lekcje historii przeznaczone na poznanie dziejów Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej — to najważniejsze lekcje kształtujące postawę ideologiczną ucznia. Już na poziomie klasy IV dzieci powinny odczuć wielkość wydarzeń Października, poznać ich przebieg. Młodzież klas VII i XI należy w ciągu nauki szkolnej doprowadzić do zrozumienia i naukowego ocenienia tego przełomowego w dziejach ludzkości faktu, który zapoczątkował nową, nieantagonistyczną formację socjalistyczną.

Do zrozumienia istoty tego przełomu przygotowujemy uczniów w toku całej nauki historii, tylko bowiem poznanie dziejów epok poprzednich i walki klasowej rozdzierającej antagonistyczne społeczeństwa pozwoli uczniom w pełni ocenić zdobycze Rewolucji Socjalistycznej i zrozumieć dalsze drogi rozwoju ludzkości, wytyczone przez zwycięstwo marksizmu-leninizmu. Dlatego też w artykule niniejszym przemyślimy całość programu historii i nauki o Polsce dla klas podstawowych i licealnych pod kątem widzenia lekcji o Rewolucji Socjalistycznej 1917 roku.

Temat ten występuje w programie historii klasy IV jako lekcje 75, 76 i 77; w klasie VII: 1. w programie nauki o Polsce jako temat przerabiany na początku roku szkolnego i 2. w programie historii jako temat ostatni, VI, oraz w programie klasy XI.

KLASA IV

Zastanówmy się jakie pojęcia dziecko w klasie IV powinno rozumieć, jakie wiadomości pamiętać w chwili, gdy zaczynamy lekcję o Rewolucji Październikowej.

„Rewolucja Październikowa stawia sobie za cel... zniesienie wszelkiego wyzysku człowieka przez człowieka, zniesienie wszelkich grup wyzyskiwaczy“ [1]).

Dzieci łatwo przyswajają sobie zwrot „zniesienie wyzysku człowieka przez człowieka“, jeśli to jednakże nie ma być tylko werbalne powtórzenie zdania, to trzeba przed zaczęciem lekcji o Rewolucji sprawdzić następujące pojęcia i wiadomości:

1. Klasowy podział społeczeństwa w Polsce feudalnej na 1. panów feudalnych (możnych rycerzy — później szlachtę, duchowieństwo) i 2. na chłopów poddanych i pańszczyźnianych. Analogiczny podział w Rosji i we Francji (lekcja 40 i 44). 2. Formy wyzysku feudalnego, co znaczy: odrabiać pańszczyznę, składać daninę, płacić czynsz). 3. Formy ucisku (opowiedz o ciężkim życiu pańszczyźnianego chłopa z XVII lub XVIII wieku, o życiu dziecka chłopskiego). 4. Przykłady walki klasowej chłopów przeciw feudałom (np. wojna chłopska w Niemczech, powstanie Kostki Napierskiego, powstanie Bohdana Chmielnickiego, zbiegostwo, supliki itd.). 5. Wiadomości o francuskiej rewolucji burżuazyjnej (obalenie władzy feudałów rękami mas ludowych, objęcie władzy przez burżuazję). 6. Podział klasowy w społeczeństwie kapitalistycznym (co uczeń rozumie przez wyrazy „burżuazja“ i „proletariat“?). 7. Formy wyzysku i ucisku kapitalistycznego (przywłaszczanie sobie przez kapitalistę ogromnej

---

[1]) J. Stalin *Międzynarodowy charakter Rewolucji Październikowej. Dzieła*, tom 10. Wyd. polskie 1950, str. 238—239.

części wytworów pracy robotnika, ciężkie życie rodziny robotniczej). 8. Walka klasowa robotników z burżuazją, przywódcy ruchu robotniczego, tworzenie się partii robotniczych, ważniejsze momenty walki, udział proletariatu polskiego w międzynarodowej walce proletariatu.

Tego olbrzymiego materiału nie możemy w całości powtórzyć bezpośrednio przed właściwą lekcją o Rewolucji. Pamiętamy jednak, że jest on nam do niej potrzebny, kładziemy nacisk na jasne zrozumienie wyżej wymienianych pojęć, powtarzamy często wybrane wiadomości. Tak więc sprawdzamy pojęcie epoki feudalnej w nawiązaniu do lekcji 50, 60 i 61, wiadomości i pojęcie epoki kapitalizmu wielokrotnie powtarzamy ucząc klasę dziejów ruchu robotniczego (lekcje 51, 58, 62, 63, cały temat VIII i IX). Epokę feudalną utrwalamy w umyśle dzieci ogólnie, nie wymagamy usystematyzowanych wiadomości, natomiast czasy kapitalizmu przerabiamy dokładniej, wiążąc poszczególne ogniwa dziejów walki proletariatu w chronologiczną całość.

Materiał do lekcji o Rewolucji gromadzimy z dziećmi od dnia rocznicy Rewolucji, od 7 listopada. Dzieci mają tego dnia w szkole akademię. Trzeba uczniów odpowiednio przygotować, polecić im np. napisanie krótkiego opisu uroczystości z podkreśleniem, czego dowiedziały się z przemówienia, jakie pieśni były śpiewane, jakie wiersze deklamowano, co było napisane na transparentach. Jednocześnie uczniowie zbiorą wycinki z prasy. W klasie IV najlepiej gromadzić materiał ilustrowany w postaci tablic z planowo rozmieszczonymi ilustracjami lub w formie albumów. Materiał taki stanowić będzie ogromną pomoc przy właściwej lekcji o Socjalistycznej Rewolucji Praktyka wielu nauczycieli wykazała, że klasy IV bardzo dużo już wiedzą o Rewolucji, zanim zaczną się o niej uczyć. Tak np. w klasie jednej ze szkół warszawskich odbyła się w dniu 9 listopada, w dwa dni po akademii, pogadanka w Ośrodku Historii, gdzie była zorganizowana wystawa poświęcona Rewolucji Październikowej. Nauczycielka najprzód zbadała za pomocą rozmowy objaśniającej, co dzieci rozumieją przez słowo „rewolucja". Odpowiedzi na to pytanie brzmiały różnie: przełom, wielka zmiana, wojna domowa, „jak nowe zwycięża stare". Świadczą one, że dzieci trafnie rozumieją wyraz, choć wyrażają się w naiwny, właściwy im sposób. Umiały one również wyjaśnić, na czym zmiana polegała, co rozumieją przez „stare" i „nowe" (stare — to rządy cara, obszarników i kapitalistów; nowe — to rządy robotników, a skoro rządzą robotnicy, to nie będzie wyzysku) [1]).

Dalszym celem pogadanki było: 1. skorzystanie z wystawy dla zebrania materiału do lekcji historii o Rewolucji Październikowej (lekcję tę klasa miała w początku maja), 2. zbadanie, ile i co dzieci wiedzą o Rewolucji z akademii, prasy i w ogóle z życia; 3. zaktywizowanie klasy w celu zebrania ilustracji o Rewolucji dla przygotowania na maj właściwej wiekowi uczniów pomocy naukowej; 4. cele wychowawcze — wzbudzenie przekonania, że: a) Rewolucja jest wyjątkowo ważnym wydarzeniem, zapoczątkowała ona nowe życie — budowanie socjalizmu; b) Rewolucja to przesłanka niepodległości Polski; c) wyrabianie poczucia internacjonalizmu proletariackiego; d) wyrabianie przekonania, że z Rewolucją solidaryzował się cały świat robotniczy (wśród niego — klasa robotnicza naszego narodu), zrozumienie międzynarodowości Rewolucji. W ciągu pogadanki dzieci pytały, dlaczego w r. 1917 nie było w Polsce rewolucji. Kierowane pytaniami, przypomniały, że w Polsce władzę objęła klasa robotnicza w r. 1944 („niedawno, już wtedy żyłem, ale nie pamiętam tego"). Nauczycielka uświadomiła dzieciom, że łatwiej nam jest budować socjalizm niż w swoim czasie w Rosji, bo mamy pomoc Związku Radzieckiego i współpracujemy z innymi narodami budującymi socjalizm. Te narody też uroczyście obchodziły święto

---

[1]) Odpowiedzi dzieci podajemy według dokładnego protokołu lekcji, w którym notowane były przede wszystkim odpowiedzi uczniów.

Rewolucji. W krajach, gdzie do dziś rządzą imperialiści, robotnicy także święcą ten dzień, jest on dla nich dniem zwarcia swoich szeregów do dalszej walki o socjalizm. Rządy imperialistyczne boją się rewolucji w swych krajach, czynią wszystko, by stłumić ruch rewolucyjny. Rocznica Rewolucji — to święto wszystkich ludzi pracy na całym świecie. W czasie objaśniania wystawy dzieci wykazały znaczny zapas wiadomości (np. okres dwu-władzy, pada nazwisko Kiereńskiego — „przewodnik burżuazji", szczegóły o „Aurorze", wiadomości o wojnie domowej itd.).

Po objaśnieniu wystawy chłopcy mieli wybrać co najmniej dwa obrazki i opisać je. Dzieci robiły to z wielkim ożywieniem, opisywały także mapy (patrz opis wystawy). Nad mapą „wojny domowej" wywiązała się dyskusja: „Ci czerwoni jeźdźcy — to Rosjanie", „niebiescy — także Rosjanie", „ale przecież oni się biją ze sobą", „a tutaj niebiescy jadą nie z Rosji (desant na Murmaniu i w Odessie)".

Nauczycielka wmieszała się do dyskusji tłumacząc, że czerwonymi znakami oznaczone zostały masy pracujące narodu rosyjskiego i kierujący nimi rewolucjoniści, którzy szli do walki z obszarnikami i burżuazją o zwycięstwo socjalizmu; natomiast niebieskie znaki oznaczają różne narodowości: Rosjan, Anglików, Francuzów, ale tylko przedstawicieli tych klas, które chciały zdławić rewolucję, przywrócić rządy cara i obszarników. Robotnicy krajów europejskich natomiast nie chcieli walczyć przeciw rewolucji socjalistycznej, popierali walkę proletariatu rosyjskiego.

Po 15-minutowej pracy dzieci zdały sprawę, które obrazki opisały. Przeważnie opisywały: „Przyjazd Lenina w kwietniu 1917 r. do Piotrogrodu", „Lenin przed szałasem ", „Aurora", „Strzał z Aurory". Sprawa Polski ujęta była na wystawie zbyt trudno dla dzieci, nie rozumiały jej i pominęły.

Nauczycielka podała dzieciom zadanie do wykonania: „Zbierzcie obrazki o Rewolucji z ilustrowanych pism, które ostatnio się ukazały. Będzie to konkurs na najlepiej dobrany komplet ilustracji. Musi ich być co najmniej 5, naklejonych na kartony jednakowego rozmiaru i ładnie podpisanych".

W wyniku konkursu uczniowie przygotowali 8 albumów, 4 tablice, około 40 wycinków z prasy. Część tych ilustracji posłużyła do wykonania „kalendarza Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej", zastosowanego do lekcji w maju 1951 roku (rys. w artykule opisującym wystawę).

Nawiązanie do lekcji o Rewolucji może być bardzo rozmaite. Podaję poniżej przykłady nawiązań z żywych lekcji w szkołach warszawskich. Na przykład na lekcji w dniu 2 maja (dzielnica Wola) nauczycielka wyzyskała przeżycia dzieci w dniu święta 1 Maja, nawiązała do historii tego święta (jak je dawniej obchodzili robotnicy w krajach kapitalistycznych, jak w Polsce pod zaborami, w jakim kraju najpierw to święto stało się świętem zwycięstwa mas pracujących nad burżuazją, jak partia bolszewików doprowadziła proletariat rosyjski do zwycięstwa itd.).

W innej szkole (dzielnica Mokotów) nawiązanie stanowiło przypomnienie wiadomości o pierwszym zwycięstwie proletariatu, o Komunie Paryskiej. Ponieważ dzieci nie pamiętały przyczyn upadku Komuny, nauczycielka poleciła im przeczytać odpowiednie wyjątki z podręcznika, zeszyt II, str. 66 [1]). Na doświadczeniach Komuny uczyła się partia bolszewicka. Dzieci pokrótce przypomniały wiadomości o walce partii bolszewickiej w r. 1905, następnie o rewolucji lutowej 1917 r.

Bardzo ciekawe nawiązanie, ale trudne, zaobserwowałam w klasie IV złożonej z samych chłopców (dzielnica Śródmieście). Nauczycielka powtórzyła z uczniami wiadomości o znanych im już rewolucjach. Daty ich i miejsce wybuchu pisała na tablicy. 1789 — Francja, Paryż. 1830 — Francja, Paryż. 1848 — Francja, Paryż, Austria,— Wiedeń, Prusy — Berlin.

---

[1]) G. Missalowa, J. Schoenbrenner *Historia Polski.* Wydanie z r. 1951, str. 184.

Ponieważ dzieci nie pamiętały szczegółów tych wydarzeń, nauczycielka poleciła im wyszukać i odczytać je z podręcznika. Po każdym wyjątku uświadomiała uczniom, że w tych rewolucjach walczyły masy ludowe, władzę zaś uzyskała burżuazja; rewolucje te obaliły feudalizm, utrwaliły kapitalizm, są to rewolucje burżuazyjne. Następnie dzieci podały datę Komuny Paryskiej: r. 1871 — Komuna Paryska, pierwszy rząd robotniczy.

Nauczycielka podkreśliła zupełnie odmienny charakter walki Komuny od poprzednich walk rewolucyjnych. Dzieci doszły do wniosku, że proletariat francuski przodował w walce robotników tamtych czasów. Dalej padło pytanie: „Po roku 1871, gdzie wybucha rewolucja?“ I odpowiedź: „Petersburg, Moskwa, Rosja — 1905 r.“, „Dlaczego wtedy już nie Francja przoduje w ruchu robotniczym?“ „Tam coraz więcej było takich, co nazywali się socjalistami, a zmawiali się z burżuazją“. „W jakim kraju proletariat utworzył marksistowską, prawdziwie rewolucyjną partię?“ „W Rosji, partię bolszewicką z Leninem i Stalinem na czele“. „Ta partia prowadziła masy robotnicze i chłopskie do walki rewolucyjnej 1917 r.“. Tego rodzaju powtórzenie możliwe jest w klasie wdrożonej do pracy z podręcznikiem, mającej częste lekcje powtórzeniowe.

Każde jednak, tak czy inaczej pomyślane nawiązanie musi być oparte na międzynarodowej walce proletariatu z wysunięciem czołowej roli rosyjskiej klasy robotniczej i jej partii, podkreśleniem dziejów ruchu robotniczego polskiego (SDKPiL, jej sojusz z rewolucjonistami rosyjskimi). Objaśnienie lekcji przez nauczyciela powinno być oparte na wiadomościach dzieci o rewolucji i na ilustracjach. W klasie IV, która w listopadzie odbyła na wystawie pogadankę o Rewolucji Październikowej, nauczycielka zastosowała jako nawiązanie kalendarz wydarzeń Rewolucji. Zawieszono go w klasie na kilka dni przed lekcją, dzieci przepisały sobie do zeszytu tekst niektórych wydarzeń oznaczonych datami. W czasie lekcji nauczycielka w ciągu 20-minutowego opowiadania przedstawiła dzieciom wydarzenia wielkich dni październikowych, nawiązywała do faktów podanych na ilustracjach (naklejonych na oddzielne kartki kalendarza).

Mocno akcentowała jakość zmian zachodzących w czasie wydarzeń. Odczytała też napis czerwonymi literami: „Krążownik „Aurora“ ogniem swych dział skierowanych na Pałac Zimowy obwieścił 25 października początek nowej ery — ery Wielkiej Rewolucji Socjalistycznej“ [1]). Z zainteresowaniem śledziły dzieci dużą mapę Piotrogrodu, na której oznaczone były symbolami etapy walki pamiętnych dni październikowych. Mapę tę objaśniała nauczycielka. Treść trzech dekretów odczytana została z podręcznika [2]) i wytłumaczona w rozmowie objaśniającej.

Przy omawianiu dekretu Rady Komisarzy Ludowych unieważniającego rozbiory Polski zawieszona została tablica przedstawiająca rozdarty akt rozbiorów Polski. W ten sposób utrwalił się ten decydujący o losach naszego narodu dekret, na który na wystawie w listopadzie nie potrafiły jeszcze dzieci zwrócić uwagi (nie wiedziały wtedy, czym były rozbiory).

Przy pomocy rozmowy objaśniającej omówione zostało międzynarodowe znaczenie Rewolucji Październikowej, znaczenie zwycięstwa Rewolucji dla sprawy odbudowania Polski w r. 1918, dla spraw naszej niepodległości w r. 1945. Dzieci zrozumiały, że nasze losy dziejowe związane były z powodzeniem sił rewolucji i postępu w Rosji, z ich zwycięstwem w r. 1917. Duże zainteresowanie wywołała sprawa udziału Polski w Rewolucji, uczniowie z zapałem opowiadali o Dzierżyńskim i Marchlewskim, o Pułku Czerwonej Warszawy. Następnie podkreślone zostały odpowiednie wyjątki z podręcznika.

---

[1]) *Historia Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików), krótki kurs.* „Książka i Wiedza“, str. 235.

[2]) Wyd. 1951 r., str. 230, 231.

Po zakończonym objaśnieniu dzieci odczytały wyjątki z pism dziecięcych i z *Przekroju*, zebrane w listopadzie i przyniesione na lekcję.

Pracę domową dzieci stanowiły następujące zadania: 1. ułóż opowiadanie o wielkich dniach Października, 2. przeczytaj zdanie mówiące o znaczenu Rewolucji Październikowej i wytłumacz je swoimi słowami.

Do Rewolucji Październikowej powracać będziemy na wszystkich następnych lekcjach klasy IV. Jej międzynarodowe znaczenie dzieci lepiej zrozumieją, gdy opowiemy im o rewolucjach w innych krajach, o tworzeniu się partii komunistycznych i o III Międzynarodówce. Łączność naszej sprawy ze sprawą Rewolucji Socjalistycznej uczniowie głębiej odczują, gdy uczyć się będą o walce Rad Delegatów Robotniczych w Polsce w latach 1918—1919, o utworzeniu KPRP i jej udziale w III Międzynarodówce. Dla większego zbliżenia dzieci do tych wydarzeń można przeczytać opowiadanie *Pierwsze kroki* z książki Marii Turlejskiej *Uniwersytety Rewolucji*.

Na lekcji o interwencji (rozdział 81 podręcznika) duże usługi oddaje nam mapa „Wojna domowa w ZSRR". Wynikiem tej lekcji powinno być wyrobienie w dzieciach przekonania o niesprawiedliwym charakterze wojny interwencyjnej ze strony mocarstw imperialistycznych i Polski burżuazyjnej, o grabieżczych celach interwencji. Trzeba też pokazać dzieciom postawę mas ludowych polskich przeciwnych tej wojnie, sojusz polskich komunistów z Rosją rewolucyjną, działalność Feliksa Dzierżyńskiego przede wszystkim, wystąpienia robotników w całym świecie przeciw rządom imperialistycznym własnych krajów w obronie Republiki Rad. Lekcja ta wyrabia w uczniu klasowy punkt widzenia, uczy, czym jest międzynarodowa solidarność robotników.

Do Wielkiej Rewolucji Październikowej będziemy nawiązywać, gdy przyjdzie kolej na lekcje o budowaniu socjalizmu w ZSRR. Wtedy dzieci tym lepiej zrozumieją doniosłość przemian, jakie rewolucja zapoczątkowała, zrozumieją, iż kraj Rad dowiódł, „że proletariat może z powodzeniem rządzić krajem bez burżuazji i przeciw burżuazji, że może z powodzeniem budować przemysł bez burżuazji i przeciw burżuazji, że może z powodzeniem kierować gospodarstwem narodowym bez burżuazji i przeciw burżuazji, że może z powodzeniem budować socjalizm pomimo istnienia kapitalistycznego otoczenia" [1]). Zwłaszcza mocno akcentować musimy problem narodowy w Związku Radzieckim, zagadnienie tworzenia się narodu socjalistycznego. Dzieci nie są w stanie tej sprawy jeszcze zrozumieć, ale powinny wynieść z tej lekcji przeświadczenie, że w kraju budującym socjalizm — miejsce ucisku narodowego zastąpiła przyjaźń i pokojowa współpraca między narodami zamieszkującymi ZSRR.

Sprawdzianem siły Związku Radzieckiego, dowodem, czym jest radziecki patriotyzm, jest wojna narodowa ZSRR z najazdem hitlerowskim (lekcja nr 89). I w tej sprawie odwołamy się do Rewolucji, która zapoczątkowała nową erę w życiu narodów uciskanych dawniej przez carat, dała im możność rozwoju narodowego, wiążąc je mocnymi węzłami z radziecką ojczyzną. Narody te stanęły do sprawiedliwej walki z hitlerowskim najeźdźcą w obronie socjalistycznej ojczyzny i obroniły ją.

I znowu nawiążemy do Rewolucji Październikowej, gdy mówiąc o wyzwoleniu naszej ojczyzny z jarzma niemieckiego faszyzmu przez Armię Czerwoną i Ludowe Wojsko Polskie, przejdziemy do ustanowienia u nas dyktatury proletariatu. Dzieci często pytają na lekcjach o Rewolucji: „A u nas kiedy robotnicy objęli władzę?" Toteż nawiązanie nasuwa się tu samo. Wkroczenie Polski i innych krajów demokracji ludowej na drogę budowania socjalizmu — to dalsze zwycięstwo idei Rewolucji Październikowej, podobnie jak powstanie Chin Ludowych oraz Niemieckiej Republiki Demokratycznej. Walka o pokój w świecie, w której bierze udział nasza ludowa oj-

---

[1]) J. Stalin *Międzynarodowy charakter Rewolucji Październikowej. Dzieła.* Tom 10. Wydanie polskie. Str. 240 i 241.

czyzna i której uczestnikiem jest przecież także mały uczeń klasy IV — to walka zapoczątkowana w dniach października 1917 r. słynnym „dekretem o pokoju".

Na wyżej omówionych lekcjach przeprowadzamy wielką, odpowiedzialną pracę wychowawczą: uczymy dzieci klasowej analizy faktów historycznych, budzimy przyjaźń dla narodu radzieckiego, który pierwszy rozpoczął budowę socjalizmu, uczymy solidarności z masami pracującymi całego świata, nienawiści do imperialistów, do nacjonalizmu, pokazujemy, na czym polega patriotyzm w kraju zmierzającym do socjalizmu. Dla uczniów naszych w toku tych lekcji święto Rewolucji Październikowej stanie się zrozumiałe, bliskie, ich własne, jako święto całej pracującej i walczącej o pokój i socjalizm ludzkości.

KLASA VII

W klasie VII budowa naszych programów sprawia, że nauczyciel nauki o Polsce wyprzedza nauczyciela historii prawie o cały rok szkolny. Rozpoczynając kurs przerabia on w pierwszych miesiącach temat: „Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa". Na lekcjach historii temat ten przypada w końcu roku. Wtedy więc nastąpi uzupełnienie materiałem historycznym.

Taki układ materiału programowego utrudnia nam należyte wyjaśnienie problemów Rewolucji. Nauczyciel nauki o Polsce musi bowiem oprzeć się tylko na wiadomościach uczniów z klasy IV i na tych, które zdobyli przez lekturę, radio, uczestnictwo w akademiach. Należałoby życzyć sobie zmiany programu; nauczyciele pragnęliby, aby w pierwszym półroczu klasy VII historia miała podwójny wymiar godzin, w drugim zaś nauka o Polsce także podwójny wymiar. W ten sposób po ukończeniu kursu historii klasy VII można by oprzeć ocenę Rewolucji na znacznie obszerniejszej podbudowie faktów historycznych.

Dla realizacji obecnego programu proponuję następujący podział pracy między lekcje nauki o Polsce i historii: na lekcji nauki o Polsce nauczyciel omówi cechy rewolucji burżuazyjnych i burżuazyjno-demokratycznych, odwołując się do konkretnych, znanych uczniom rewolucji tego typu. Następnie oprze się na artykule J. Stalina *Międzynarodowy charakter Rewolucji Październikowej* (op. cit.) i wyjaśni zasadniczą różnicę między poprzednimi rewolucjami a Rewolucją Październikową, wskazując jej cechy główne Czytając wyjątki tego artykułu nauczyciel będzie odwoływać się do historycznych wiadomości uczniów (dlatego poleci im na daną lekcję powtórzyć to, czego uczyli się już o Rewolucji Październikowej, np. według podręcznika na klasę IV. Lekcja nauki o Polsce pogłębi teoretyczne zrozumienie znaczenia Rewolucji, da uczniom pewną syntezę całego zagadnienia.

Nauczyciel historii pod koniec roku szkolnego będzie miał za zadanie umieszczenie wydarzeń Rewolucji w dialektycznym procesie rozwoju ludzkości, wykazanie, iż rozpoczyna ona nową erę, erę formacji nieantagonistycznej, nową epokę tej ery — epokę socjalizmu. Uczeń pozna przebieg wydarzeń na tle głębszej niż w klasie IV perspektywy dziejów ludzkości i przeprowadzi analizę szczegółową następstw Rewolucji, opierając się na wiadomościach z lekcji nauki o Polsce.

Dlatego też wydaje mi się celowym skupienie całości lekcji powtórzeniowych w klasie VII dokoła problemu Rewolucji. Uczeń tej klasy przygotowuje się do egzaminu, jest to bowiem ostatnia klasa poziomu podstawowego. Wyniki nauczania przewidują powtórzenie przekrojowe, zbierające materiał z 3 lat nauki (*Program historii* r. 1950, str. 78). Należy przewidzieć w planie i metodycznie przemyśleć cykl lekcji powtórzeniowych, które przygotują materiał do należytego opracowania tematu VI.

Jeżeli w klasie IV wystarczy, gdy dzieci mają ogólne pojęcie o wyzysku i ucisku feudalnym oraz zdobędą zasób systematycznie ujętych wiadomości o walce klasowej proletariatu przeciw burżuazji w XIX i XX wieku, to w klasie VII poszerzamy perspektywę czasu i zaczniemy badanie wiadomości od epoki komuny pierwotnej i epoki niewolniczej. Pomocą nam w tym będą punkty I i II programu (wyniki klasy

VII, str. 78); jednak i na tym poziomie nacisk położymy przede wszystkim na konkretne przykłady walki klasowej (opowiadanie o położeniu niewolników w różnych państwach starożytnych, o najważniejszych powstaniach niewolniczych).

Powtórzenie o ruchach antyfeudalnych nie może polegać tylko na podaniu przykładów tych ruchów (jak w klasie IV). Uczniowie powinni umieć je wymienić w porządku chronologicznym, określić, kto był ich hegemonem, znaleźć cechy wspólne oraz cechy swoiste ruchów antyfeudalnych w poszczególnych krajach. Zwłaszcza powinien uczeń klasy VII zrozumieć przyczyny klęski wszystkich powstań chłopskich.

Dzieje ruchu robotniczego powtarzamy w znacznie szerszym ujęciu niż w klasie IV. Uczniowie podają wiadomości o ruchu robotniczym w poszczególnych państwach, przy tym baczną uwagę zwrócimy na kształtowanie się świadomości klasowej proletariatu, na ideologiczne podstawy marksizmu, na kierunki oportunistyczne i walkę z nimi partii marksistowsko-leninowskiej. Uczniowie mają już pojęcie o różnicach między rewolucjami burżuazyjnymi a rewolucją proletariacką, możemy więc przeprowadzić lekcję powtórzeniową o rewolucjach burżuazyjnych, uwzględniając przede wszystkim rolę mas ludowych w tych rewolucjach, postępowe znaczenie wczesnych rewolucji burżuazyjnych, hegemonię proletariatu w późniejszych burżuazyjno-demokratycznych rewolucjach w warunkach imperializmu oraz kształtowania się sojuszu robotniczo-chłopskiego.

Właściwą lèkcję o Rewolucji będziemy prowadzić metodą szeroko stosowanej pracy zespołowej ogółu uczniów. Ponieważ przebieg wydarzeń jest uczniom znany, wszelki wykład podający fakty staje się zbędny. Uczniowie przypomną sobie wiadomości z podręcznika klasy IV, a następnie poszerzą je przez przeczytanie niektórych wyjątków z rozdziału VII *Historii Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików)* („Książka i Wiedza“ 1949). W tym celu należy klasę podzielić na grupy i każdej przydzielić lekturę odpowiedniego wyjątku. Wyjątki te uczniowie zreferują na lekcji, przy czym dosłownie odczytane zostaną wyjątki § 1 omawiające *Tezy kwietniowe* Lenina (str. 209) i § 6 omawiające dekrety o pokoju i o ziemi (str. 236). Nauczyciel w rozmowie objaśniającej wytłumaczy znaczenie tez i dekretów. Przyczyny zwycięstwa Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej należy wyjaśnić w oparciu o tekst *Historii Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików)* (str. 239 i nast).

Stosunek Rewolucji Socjalistycznej do sprawy Polski związać trzeba z ogólnym poglądem marksizmu na kwestię narodową, nadto na lekcji przeczytamy i objaśnimy następujące teksty źródłowe: 1. Orędzie do narodu polskiego Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich z dnia 14 III 1917 r. 2. Deklarację praw narodów Rosji. 3. Dekret Rady Komisarzy Ludowych z dnia 29 VIII 1918 r. (patrz Materiały str. 58).

Przy pomocy źródeł uczniowie pogłębią zrozumienie stosunku partii bolszewickiej do naszej sprawy narodowej i lepiej zrozumieją wyniesioną z klasy IV wiadomość o „przekreśleniu rozbiorów przez Rewolucję“.

W tej klasie, podobnie jak w klasie IV, zastosujemy materiał ilustracyjny; będzie on tu jednak nie tyle punktem wyjścia, ile zakończeniem pracy, np. uczniowie przygotują tablicę ilustrowaną opatrzoną cytatami z historii WKP(b) albo sporządzą sami kalendarz wydarzeń. Mapa wojny domowej stanie się przedmiotem indywidualnych studiów poszczególnych uczniów, zwłaszcza więcej zaawansowanych w języku rosyjskim. Uczniowie ci objaśnią ją w czasie lekcji.

Dzieje formacji socjalistycznej nie należą według naszych programów do kursu historii klasy VII i dlatego młodzież uczy się ich na lekcjach nauki o Polsce równolegle do historii imperializmu przerabianej na lekcjach historii. Dlatego też, aby ułożyć materiał we właściwym porządku chronologicznym i zbadać, czy uczniowie rozumieją dialektyczny rozwój procesu budowy socjalizmu i walki świata socjalistycznego o wolność i pokój z podżegającym do wojny obozem imperializmu, wyzyskamy wiadomości uczniów z lekcji nauki o Polsce i polecimy opracować następujące tematy:

1. Powstanie dwu obozów w wyniku Rewolucji Październikowej, socjalistycznego i imperialistycznego. Rewolucja w Niemczech, Austrii, na Węgrzech, ruchy ludów kolonialnych pod wpływem Rewolucji w Rosji. Walka Rad Delegatów Robotniczych w Polsce 1918—1919. 2. Walka Rosji rewolucyjnej z interwencją, stosunek klasy robotniczej różnych krajów do imperialistycznej interwencji. 3. Budowa socjalizmu w ZSRR— realizowaniem marksistowsko-leninowskiej teorii. 4. Faszyzm — dyktatura burżuazji, ostatnia próba ratunku imperializmu. 5. Walka klasy robotniczej w świecie przeciw imperialistycznym i faszystowskim rządom w oparciu o partie komunistyczne kierowane przez III Międzynarodówkę. 6. KPP przeciw rządom burżuazji w latach 1919—1923, przeciw faszyzacji w latach 1924—1939. Dalsze zwycięstwo idei Rewolucji Październikowej po drugiej wojnie światowej: a) pokonanie niemieckiego faszyzmu, b) budowa socjalizmu w Polsce i innych krajach demokracji ludowej, c) budowa komunizmu w Związku Radzieckim, d) walka obozu pokoju ze Związkiem Radzieckim na czele z obozem imperializmu. Temat „Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa" klasa VII zrozumie głębiej, jeśli zastosujemy właściwie pojętą aktualizację.

Młodzież poznała już na lekcjach nauki o Polsce dzieje lat 1918—1951, wdrożona jest do czytania prasy, do orientowania się we współczesności. Toteż nawiążemy do wydarzeń ostatniej chwili szukając związku między dniem dzisiejszym a wielkimi dniami Października 1917 r. Polecimy młodzieży przedstawienie obecnego podziału świata na dwa obozy. Na konkretnych faktach młodzież powinna udowodnić pokojową politykę ZSRR i krajów demokracji ludowych, przedstawić politykę obozu imperialistycznego, politykę podżegania do wojny, agresji na Korei, walkę klasy robotniczej państw imperialistycznych przeciw tej polityce. Trzeba też omówić z młodzieżą metody, przy pomocy których imperializm usiłuje rozsadzić od wewnątrz kraje budujące socjalizm, specjalnie szczegółowo przedstawiając ten problem na przykładach zaczerpniętych z dziejów naszego kraju. Młodzież powinna zrozumieć, jakich sposobów chwyta się wróg klasowy, dokąd sięgają ręce imperialistów, czym grozi brak czujności, brak świadomości klasowej. Nauczyciel mocno będzie podkreślał, iż wszelkie odstępstwa od słusznej drogi wytyczonej naszej ojczyźnie przez zwycięstwo Rewolucji Październikowej prowadzą do zdrady narodowej, do wysługiwania się obozowi imperialistycznemu, a więc wrogowi naszej niepodległości. Omawianie powyższych tematów powinno być przez uczniów przygotowane w domu na podstawie wyjaśnień nauczyciela, co i jak należy z przerobionego już na lekcjach nauki o Polsce materiału wydobyć, jak ułożyć plan odpowiedzi.

W czasie lekcji można w tok odpowiedzi uczniów wpleść cytaty z pracy J. Stalina *Rewolucja Październikowa a taktyka komunistów rosyjskich* [1]).

Pomogą one młodzieży do zrozumienia najściślejszego związku między Rewolucją Październikową, budową socjalizmu w ZSRR a zwycięstwem socjalizmu w całym świecie, nauczą uogólniania i systematyzowania wiadomości.

Proponuję wybór następujących wyjątków:

a) „...zwycięstwo rewolucji w jednym kraju, w danym razie w Rosji ...jest zarazem początkiem i przesłanką rewolucji światowej" (str. 100, cytat do tematu 1. Rewolucje w Niemczech, Austrii itd.).

b) „Widzimy, że pierwszy kraj, który odpadł, pierwszy kraj zwycięski, posiada już poparcie robotników i w ogóle mas pracujących innych krajów. Bez tego poparcia nie mógłby się on utrzymać" (str. 102, cytat do tematu 2).

c) „...Rewolucja światowa rozwijać się będzie tym prędzej i gruntowniej, im skuteczniejszą pomoc nieść będzie pierwszy kraj socjalistyczny robotnikom i masom pracującym wszystkich pozostałych krajów" (str. 102, cytat do tematu 5 i 6).

---

[1]) J. Stalin *Rewolucja Październikowa a taktyka komunistów rosyjskich. Zagadnienia leninizmu.* „Książka" 1949. Str. 100—103.

d) „Najprawdopodobniej rewolucja światowa rozwijać się będzie drogą rewolucyjnego odpadania szeregu nowych krajów od systemu państw imperialistycznych przy poparciu proletariuszy tych krajów przez proletariat państw imperialistycznych" (str. 102, cytat do tematu 7b).

e) „...sam rozwój rewolucji światowej, sam proces odpadania od imperializmu szeregu nowych krajów odbywać się będzie tym prędzej i gruntowniej, im gruntowniej wzmacniać się będzie socjalizm w pierwszym zwycięskim kraju, im prędzej kraj ten przekształcać się będzie w bazę dalszego rozwijania rewolucji światowej, w dźwignię dalszego rozkładu imperializmu" (str. 102, cytat do tematu 3 i 7c).

Na podstawie tak przerobionych wiadomości, zestawiając nieustannie świat socjalizmu ze światem imperializmu, uczeń opuszczając klasę VII nie tylko zrozumie, że „losy imperializmu są przesądzone: musi zginąć, socjalizm zaś musi zwyciężyć" [1]), lecz jednocześnie będzie chciał o to zwycięstwo walczyć.

IRENA KOBERDA

PROJEKT LEKCJI W KLASIE XI NA TEMAT WIELKIEJ SOCJĄLISTYCZNEJ REWOLUCJI PAŹDZIERNIKOWEJ

Właściwa realizacja tego tematu może się ogromnie przyczynić do kształtowania postawy ideologicznej ucznia. Dlatego cele poznawcze wiążą się tu ściśle z wychowawczymi. Dla ich osiągnięcia nie możemy zaniedbać żadnego z dostępnych nam środków, jak: budzenie zainteresowania i dumy z udziału Polaków w Rewolucji Październikowej, wyrobienie zrozumienia roli, jaką odegrał bohaterski proletariat rosyjski w dziejach całej ludzkości, co naród polski zawdzięcza dniom Października. Musimy pokazać wielkość Lenina i Stalina, triumf niezwyciężonej teorii marksizmu-leninizmu.

Ważnym środkiem uzyskania dobrych wyników naukowych i wychowawczych w klasie XI jest wyzyskanie wiadomości ucznia z klas podstawowych, jasny i planowy wykład lub zorganizowana praca zespołowa. W przeprowadzeniu lekcji konieczne jest rozplanowanie i zorganizowanie lektury. Umożliwi to uczniom wyciągnięcie sprecyzowanych wniosków nie narzuconych z góry, ale wynikających z opracowanego materiału. Nauczyciel musi przemyśleć cel, jaki chce osiągnąć na lekcji. W tym bogatym temacie za cel główny wytyczamy sobie zapoznanie uczniów ze znaczeniem Rewolucji i kształtowanie ich światopoglądu. W szczególności ustalamy cztery wytyczne: 1. podkreślić znaczenie Rewolucji dla Rosji; 2. wykazać, co Polska zawdzięcza Rewolucji; 3. wskazać na odmienność rewolucji socjalistycznej od burżuazyjnej; 4. wykazać, że Rewolucja Październikowa zapoczątkowała nową erę w dziejach świata.

Osiągnięcie tych celów jest zależne od tego, czy uczniowie znają i właściwie oceniają dzieje nowożytne. Dlatego byłoby pożądane zwrócenie uwagi na (wstępna lekcja — w formie powtórzenia): a) siły światowego imperializmu w początkach XX wieku, b) upadek demokracji burżuazyjnej i parlamentaryzmu, c) położenie robotników i chłopów, d) agentury burżuazyjne w międzynarodowym ruchu robotniczym i przejście II Międzynarodówki na pozycje oportunizmu, e) sytuację w koloniach.

Dla osiągnięcia pierwszego celu trzeba nadto: a) przedstawić imperializm rosyjski i feudalno-kapitalistyczny wyzysk robotników i chłopów w Rosji, b) przedstawić carat jako „więzienie narodów" i „żandarma Europy", c) wykazać półkolonialną sytuację Rosji w okresie kapitalizmu. Wtedy znaczenie Rewolucji Październikowej wystąpi z całą wyrazistością.

---

[1]) G. Missalowa. J. Schoenbrenner *Historia Polski.* 1951. Str. 325.

Dla osiągnięcia drugiego celu uczniowie powinni znać obie burżuazyjne orientacje w Polsce i ich stanowisko w sprawie niepodległości, sprawę Polski w czasie pierwszej wojny światowej, jak wyglądała w oczach koalicji i państw centralnych, na tym tle bowiem zrozumieją właściwie rolę Rewolucji Październikowej jako decydującego czynnika w odzyskaniu niepodległości przez Polskę.

Dla osiągnięcia trzeciego celu uczniowie powinni rozumieć, co to jest rewolucja burżuazyjna, znać wszystkie jej cechy, rolę mas ludowych, a wtedy wyraźnie uwydatni się różnica jakościowa między rewolucją burżuazyjną a socjalistyczną.

Na tym tle wystąpi rewolucja 1917 roku, która dokonała wyłomu we froncie imperializmu i wykazała jego przemijający charakter, rewolucja jako nosicielka demokracji proletariackiej, wyzwolicielka mas pracujących, sojuszniczka ludów kolonialnych w ich walce narodowo-wyzwoleńczej. Rewolucja zdemaskowała oportunizm i poprowadziła proletariat po słusznej drodze walki rewolucyjnej.

Materiał, na którym powinien się oprzeć nauczyciel przy przygotowaniu lekcji jest następujący:

1. dwutomowe wydanie *Dzieł wybranych* Lenina, które ułożone są chronologicznie i stanowią nieoceniony materiał źródłowy. A więc z tomu I, str. 1005 „Listy z daleka" — list pierwszy dotyczy rewolucji marcowej; z tomu II „Zadania proletariatu w naszej rewolucji" oraz materiały do Drugiego Zjazdu Rad i z okresu interwencji.

2. *Historia Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików). Krótki kurs.*

3. *Zagadnienia leninizmu* Stalina — rozdział zatytułowany *Międzynarodowe znaczenie Rewolucji Październikowej.*

Przed tematem o Rewolucji Październikowej jedną lekcję poświęcamy rewolucji marcowej. Celem lekcji jest wykazanie burżuazyjno-demokratycznego charakteru tej rewolucji w warunkach imperializmu i rozwoju klasy robotniczej, co powoduje, że hegemonem w niej jest proletariat. Oświetlić trzeba przyczynę przejścia władzy w ręce burżuazji.

Do tego tematu nauczyciel powinien korzystać z pracy Lenina *Dwie taktyki socjaldemokracji w rewolucji demokratycznej* — chociażby w krótkim streszczeniu znajdującym się w *Historii WKP(b). Krótki kurs*, rozdział III, 3. Praca ta odnosi się do roku 1905, jednakże wyłożone są w niej podstawy krytyczne partii bolszewików i rewolucji. Dla młodzieży za podręcznik służy *Historia WKP(b). Krótki kurs*, rozdział VI, 4, 5. Nie kładziemy nacisku na przebieg rewolucji i w ten sposób zamykamy temat, opracowując go według punktów programu w jednej godzinie lekcyjnej.

Wielką Rewolucję Październikową proponuję rozłożyć na 5 jednostek lekcyjnych. Musimy liczyć się z tym, że młodzież przerabiała temat ten w klasie IV, w klasie VII podczas nauki o Polsce i na lekcjach historii oraz w klasie XI podczas nauki o Polsce. Dlatego możemy dość dużo czasu poświęcić na studiowanie źródeł. Za podręcznik służy *Historia WKP(b) — Krótki kurs.*

Lekcja I — temat: *Tezy Kwietniowe Lenina.*

Cel lekcji: młodzież powinna poznać istotę władzy radzieckiej jako demokracji proletariackiej, którą należy przeciwstawić demokracji burżuazyjnej. Uczniowie powinny przerobić w domu wyjątek z *Historii WKP(b). Krótki kurs*, rozdział VII, 1, str. 208 — od przyjazdu Lenina. Do przerabiania źródeł trzeba młodzież przygotować, gdyż książka ta jest zbyt trudna jako podręcznik szkolny. Trzeba uczniom zwrócić uwagę na samą akcję, aby dobrze umieścili ją w czasie, aby umieli opowiedzieć, jak „tezy" zostały przyjęte przez burżuazję, mieńszewików i bolszewików. Lekcję zaczynamy od zapytania kilku uczniów z zadanego tematu. Odpowiedzi ich powinny dać nam materiał do szczegółowego omówienia tez. Jeżeli mamy w klasie członków kółka historycznego, można dać im do przygotowania poszczególne tezy. Opracują je oni

pod kierunkiem nauczyciela i zreferują w klasie. Jeżeli nie ma kółka historycznego, nauczyciel musi je zreferować sam. Pierwsze 10 tez objaśnia ogólnie. Nad jedenastą zatrzymuje się dłużej. Czytamy najważniejsze urywki, które mają nam pomóc do osiągnięcia celu lekcji. Omawiamy zagadnienie kryzysu demokracji burżuazyjnej, tworzenie się demokracji proletariackiej, nawiązujemy do tradycji Komuny Paryskiej. W całości należy odczytać tezę 13, 14 i 19. W tej ostatniej tezie zwrócić uwagę na odgrodzenie się Lenina od socjaldemokracji, przyjęcie nazwy „Partia Komunistyczna", na uzasadnienie konieczności założenia III Międzynarodówki.

Pod koniec lekcji uczniowie powinni umieć zreferować istotę władzy radzieckiej, zadania rewolucji, stosunek do narodów uciskanych przez carat, a więc i do Polski, poznać zasługi Lenina i ogromny wkład Stalina.

Lekcja II. Temat: *Kryzys lipcowy, partia bolszewików zmierza do przygotowania powstania zbrojnego.*

Cel lekcji: zapoznanie uczniów z zagadnieniem taktyki. Jest to sprawa ogromnie ważna dla zrozumienia wydarzeń późniejszych, jak pokój brzeski, NEP.

Lekcję zaczynamy od zapytania uczniów o tradycje władzy radzieckiej, jej istotę i przeciwstawienie jej demokracji burżuazyjnej. Następnie zaczynamy wykład, który rozwijamy według punktów programu historii. Należy zwrócić uwagę na zmianę taktyki partii w zależności od sytuacji. Nie trzeba podawać nadmiaru szczegółów, aby nie przesłonić zasadniczego momentu, mianowicie dojrzewania sytuacji rewolucyjnej w Rosji. Na zakończenie wykładu odczytać trzeba i omówić rezolucję KC Partii z 23 (10) października (*Historia WKP(b). Krótki kurs*, str. 232).

Lekcja III. temat: *Zwycięstwo Wielkiej Rewolucji Socjalistycznej.*

Cel lekcji: realne zdobycze ludu pracującego Rosji i narodów uciskanych przez carat, a więc i Polski. Porównać z oszukańczymi deklaracjami imperialistów na temat Polski, np. osławione orędzie Wilsona (Polska bez Śląska i Pomorza).

Lekcję zaczynamy od zapytania uczniów, jak i dlaczego zmieniła się taktyka partii bolszewickiej w okresie między marcem a październikiem.

Przebieg rewolucji w Piotrogrodzie powinien być przygotowany przez wszystkich lub kilku uczniów w domu z *Historii WKP(b). Krótki kurs* lub innych łatwo dostępnych źródeł i zreferowany pokrótce w klasie. Nauczyciel dodaje wiadomości o udziale Polaków w Rewolucji. Mogą też ten temat przygotować uczniowie. Zatrzymamy się dłużej nad zasługami Feliksa Dzierżyńskiego. Następnie omawiamy II Zjazd Rad i odczytujemy w całości dekret o pokoju, dekret o ziemi i deklarację praw narodów Rosji. Jeżeli nauczyciel przerabiał poprzednio polemikę Lenina z Różą Luksemburg w sprawie narodowej, można teraz do tego tematu powrócić. Mówimy również o pracach Stalina w kwestii narodowej. Zadajemy młodzieży do domu powtórzenie całości Rewolucji i przeczytanie o przyczynach zwycięstwa z *Historii WKP(b). Krótki kurs*, stronica 239—242.

Lekcja IV. Temat: *Znaczenie Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej.*

Cel lekcji: Wielka Rewolucja Socjalistyczna jako początek nowej ery. Lekcja ta powinna być prowadzona systemem dyskusyjnym. Dyskusję należy prowadzić na następujące tematy: 1. Znaczenie Rewolucji dla Rosji, 2. Znaczenie Rewolucji dla Polski, 3. Znaczenie Rewolucji dla historii ludzkości, dla międzynarodowego ruchu robotniczego i ludów kolonialnych. Wszystkie te tematy aktualizować w całej rozciągłości. A wreszcie przeprowadzamy porównanie rewolucji burżuazyjnej i socjalistycznej oraz zapisujemy 5 cech Wielkiej Rewolucji Socjalistycznej.

Lekcja V. Temat: *Pokój brzeski i początek interwencji.*

Cel lekcji: Zagadnienie zwycięstwa rewolucji w jednym kraju. Uczniów ogromnie zaciekawia dramatyczna walka o pokój, burzliwe obrady Zjazdu Rad. Wracamy tu znowu do zagadnienia taktyki rewolucyjnej. Dużo interesującego uczniów mate-

riału znajdujemy w II tomie *Dzieł wybranych* Lenina. Trzeba wykazać słuszność stanowiska Lenina w sprawie pokoju, potwierdzoną przez rozwój wydarzeń. Zwracamy uwagę na zdradzieckie stanowisko Trockiego. Wykazujemy przyczyny interwencji, a zwłaszcza obawę państw imperialistycznych przed szerzeniem się rewolucji w ich krajach. Wykazujemy, jak praktyka życiowa potwierdziła słuszność tezy Lenina o możliwości zwycięstwa rewolucji w jednym kraju w otoczeniu kapitalstycznym.

Na tym w zasadzie temat się kończy. Następne jednak lekcje (*Program nauki w 11-letniej szkole ogólnokształcącej. Projekt Historia* 1951, str. 178, § 15) wiążą się z Rewolucją Październikową i o tym trzeba pamiętać.

Na zakończenie jedną lekcję poświęcimy na powtórzenie sprawdzające, czy osiągnęliśmy przewidziane wyniki. Uczniowie oprócz przebiegu wydarzeń, zasług twórców Października, znaczenia Rewolucji i zrozumienia różnic między socjalistyczną a burżuazyjną rewolucją powinni znać istotę władzy radzieckiej, orientować się w zagadnieniu taktyki rewolucyjnej. W oparciu o teorię samookreślenia narodów powinni zrozumieć stosunek Rewolucji do sprawy Polski, następnie do wszystkich krajów zależnych i kolonialnych. Trzeba też, aby uczeń umiał wyjaśnić, na czym polegała realizacja leninowskiej teorii zwycięstwa rewolucji proletariackiej w jednym kraju. W klasie XI nie poprzestaniemy na krótkich wypowiedziach (jak w kl. VII). Wymagać będziemy od ucznia odpowiedzi-wykładu na określony temat, w którym to wykładzie uczeń wykaże, że umie budować planowo odpowiedź, że potrafi zużytkować do niej wykład nauczyciela, lekturę prac Lenina i Stalina o rewolucji oraz że rozumie wielkość Rewolucji Październikowej. Należy doprowadzić do tego, aby uczniowie zrozumieli doniosłość teorii marksizmu-leninizmu, zwłaszcza teorii rewolucji socjalistycznej, należy rozbudować i szczególnie zaakcentować znaczenie i wagę Wielkiej Rewolucji dla Polski i narodu polskiego aż po dzień dzisiejszy. Rewolucja — to źródło i puklerz naszej niepodległości. Jeżeli w wypowiedziach młodzieży przejawi się szacunek ucznia dla bohaterstwa rosyjskiego proletariatu, duma z udziału Polaków w dziele Wielkiej Rewolucji Socjalistycznej, duma z budowy socjalizmu w naszej Ludowej Ojczyźnie — cel naszej pracy będzie osiągnięty.

HELENA SZALEWICZ

POMOCE SZKOLNE DO ZAGADNIENIA „WIELKA SOCJALISTYCZNA REWOLUCJA PAŹDZIERNIKOWA" W NAUCZANIU SZKOLNYM

Temat „Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa" jest naczelnym tematem całego programu historii, dlatego też zależy nam, nauczycielom, aby został on odpowiednio i dokładnie, głęboko opracowany pod względem naukowym oraz metodycznym, aby młodzież mogła tym lepiej zrozumieć to zagadnienie. Jednym z czynników należytego przygotowania metodycznego tematu lekcyjnego jest właściwy dobór pomocy naukowych w zależności od poziomu nauczania i od celu, jaki sobie wytyczamy.

Przy przerabianiu tematu „Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa" w klasie IV stosujemy jako pomoce naukowe mapy i ilustracje, przy czym ilustracje wysuwają się na plan pierwszy. Przyczynia się do tego wiek ucznia, który na tym stopniu rozwoju umysłowego przejawia dużą zdolność zapamiętywania konkretów.

Młodzież w klasie VII powinna zapoznać się z literaturą popularno-naukową i z łatwiejszymi dokumentami. Na stopniu licealnym wymagamy od młodzieży znajo-

mości wybranych tekstów źródłowych o charakterze dokumentacyjnym (dekrety, konstytucje, deklaracje itp.), wyjątków z *Historii WKP(b). Krótki kurs*, wyjątków z dzieł Lenina i Stalina oraz znajomości artykułów lub ich fragmentów nie tylko z prasy codziennej, lecz zwłaszcza z periodycznej, z *Nowymi Drogami* na czele. Trudniejsze wyjątki zwłaszcza z *Nowych Dróg* powinny być uprzednio przygotowane w klasie. Ciągle jeszcze zaznacza się u nas nienależycie postawiona sprawa zużytkowania tekstów z dzieł literackich jako pomocy przy nauczaniu historii.

Konieczność stosowania pomocy naukowych w nauczaniu jest uznana powszechnie. Często jednak wydaje się nam, że pomoce są kosztowne i trudne do zdobycia. Rezygnujemy więc zbyt łatwo z tej ważnej pozycji w naszej pracy nauczycielskiej. Pokonywanie trudności na tym odcinku przedstawię Kolegom na łamach naszego czasopisma, a mianowicie jak można bez wielkich kosztów, przy odpowiednim rozplanowaniu pracy i przy pomocy młodzieży sporządzić pomoce naukowe do tematu „Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa". Materiału do powyższej notatki dostarczyła wystawa urządzona w roku szkolnym 1950/51 przez Warszawski Ośrodek Historii i Nauki o Polsce z okazji rocznicy Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej.

Na wstępie podkreślę, że w naszych warunkach szkolnych nie należy rozumieć przez wystawę wielkiej imprezy na wzór wystaw zorganizowanych przez instytucje rozporządzające znacznymi kredytami, sztabem specjalistów i cennymi eksponatami. Przez wystawę szkolną rozumiem zgrupowanie i rozmieszczenie podług z góry przemyślanego tematu i planu pewnej ilości odpowiednio dobranego materiału ilustracyjnego, książkowego i kartograficznego.

Wystawa Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej była zorganizowana w pracowni szkolnej pod hasłem: „Każda szkoła może zrobić podobną wystawę u siebie". Wystawa została oparta na następującym materiale:

1. *Ilustracja szkolna*, seria VIII i IX („Nasza Księgarnia").
2. Fotografie wypożyczone z Towarzystwa Przyjaźni Polsko-Radzieckiej.
3. Ilustracje z prasy periodycznej i codziennej.
4. Dzieła klasyków marksizmu-leninizmu.
5. Opracowania książkowe.
6. Prasa bieżąca.
7. Wyjątki z klasyków marksizmu-leninizmu.
8. Mapy.

Podobny materiał w ogromnej większości może zdobyć każda szkoła. *Ilustracja szkolna* jest wydawnictwem tanim i masowym na rynku księgarskim. Może stosunkowo najtrudniej zdobyć fotografie TPPR — jednak przez swoje koło można wypożyczyć potrzebne odbitki. Najwięcej materiału dostarczy nam prasa. Z okazji zbliżającej się rocznicy każde czasopismo podaje wiele cennego materiału. Gromadzenie go należy polecić młodzieży po dokładnym omówieniu, co i jak należy zbierać.

Zbieranie ilustracji przydzielamy przede wszystkim uczniom klas młodszych. Aby pracę uczynić ciekawszą i dodać jej bodźca współzawodnictwa, możemy ogłosić konkurs na najlepszy dobór i największą liczbę przyniesionych ilustracji. W roku ubiegłym zrobiliśmy to w jednej z klas IV-tych. Rezultaty były doskonałe: chłopcy na wyścigi znosili wycinki, robili albumy, starali się o zdobycie jak najciekawszego materiału. Nauczyli się przy tym bardzo wiele. Część dostarczonego materiału użyliśmy do sporządzenia „Kalendarza wydarzeń rewolucyjnych". Młodzież starsza powinna nadto zbierać artykuły, które po odpowiedniej ocenie przez nauczyciela będą służyły uczniom do pogłębienia omawianych na lekcjach zagadnień. Materiał ilustracyjny został podzielony na następujące działy:

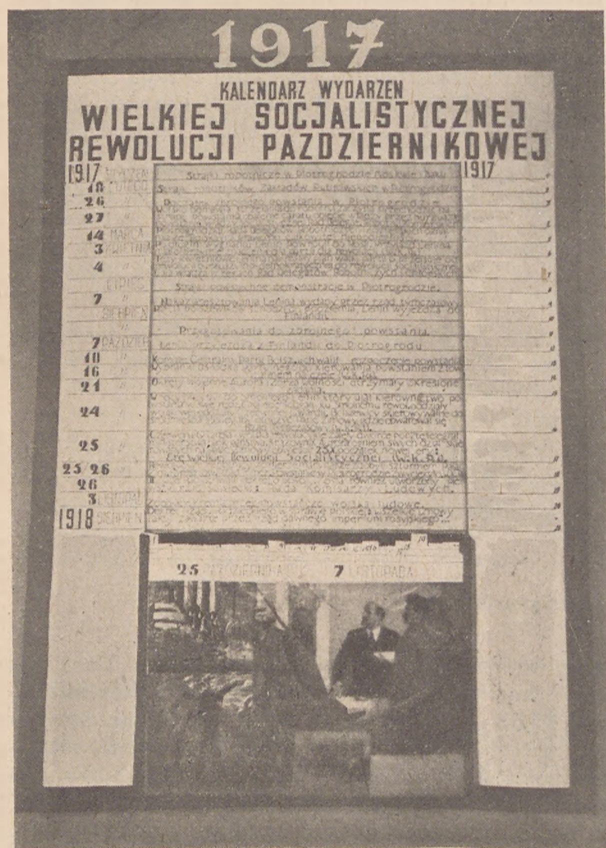
1. „Zerwijmy z carów koronę" (okres rewolucji lutowej) — fotografie przebiegu wydarzeń lutowych; Lenin, Stalin i Mołotow w drukarni *Prawdy* itd.

2. Okres dwuwładzy. (Przyjazd Lenina do Piotrogrodu, fotografia *Tez Kwietniowych,* ostrzeliwanie demonstrantów itd.).

3. Wielka Socjalistyczna Rewolucja rozpoczęła się (przebieg wydarzeń).

4. Pierwsze akty ustawodawcze władzy radzieckiej budujące podwaliny nowego ustroju (w dziale tym znalazły się pomiędzy innymi fotografie dekretów o pokoju, ziemi, deklaracji praw narodów Rosji itd.).

5. W walce z wrogami rewolucji (wojna domowa). Znalazły się tam fotografie przywódców klasy robotniczej wzywających do walki w obronie rewolucji, fotografie bohaterskich walk rewolucyjnych itd.

Kalendarz wydarzeń rewolucyjnych

6. Rewolucja Październikowa a sprawa niepodległości Polski. W dziale tym został umieszczony wyjątek z dekretu komisarzy ludowych anulujący rozbiory Polski. Wyjątek ten napisany odręcznie na planszy dużego formatu był z zainteresowaniem odczytywany przez starszą młodzież. Pod tą tablicą została zawieszona ilustracja przedstawiająca rozdarty akt rozbiorów. Ponadto umieściliśmy w tym dziale szereg prac omawiających sprawę udziału Polaków w Rewolucji oraz postacie najwybitniejszych rewolucjonistów polskich z Feliksem Dzierżyńskim na czele.

Klasa XI przygotowała ponadto dwie tablice:

1. Budownictwo socjalizmu w ZSRR, tablica ilustrująca najbardziej przełomowe momenty budownictwa socjalizmu (materiał przeważnie z prasy radzieckiej).

2. ZSRR — kraj zwycięskiego socjalizmu — w tablicy tej położono nacisk na pomoc ZSRR krajom demokracji ludowej w ich odbudowie i rozbudowie.

Materiał ilustracyjny był uzupełniany wyjątkami z *Historii WKP(b). Krótki kurs,* np. *Tezy Kwietniowe* Lenina, opisem wydarzeń rewolucyjnych itd. Wyjątki krótkie kładły nacisk na decydujące momenty w danym okresie. Pod każdą ilustracją został umieszczony podpis wyjaśniający dokładnie jej treść.

Oprócz materiału ilustracyjnego na wystawie znalazły się dwie mapy: 1. Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa i tryumfalny pochód władzy radzieckiej,

październik 1917 — luty 1918. Wydawnictwo MON 1950/51. 2. Wojna domowa w ZSRR w latach 1918—1922. Wydana również przez MON.

Obie te mapy są doskonałą pomocą naukową przy opracowywaniu tematu Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej. W sposób plastyczny ukazują rozwój wydarzeń rewolucyjnych w Piotrogrodzie, Moskwie i całym państwie. Barwne i wyraźne symbole pozwalają na prześledzenie walki bolszewików o zdobycie władzy w okresie Rewolucji. Plan Piotrogrodu z zaznaczonymi stanowiskami poszczególnych oddziałów, z sylwetkami gmachów, w których lub o które rozegrały się decydujące walki, ułatwią młodzieży zorientowanie się w przebiegu wydarzeń rewolucyjnych.

Mapa druga przy pomocy symbolów (postaci żołnierzy: kolorem czerwonym są oznaczeni zwolennicy władzy radzieckiej, niebieskim zaś — kontrrewolucjoniści) w sposób przejrzysty maluje obraz walk o władzę radziecką w latach 1918—1922 na terenie całego obecnego Związku Radzieckiego, uczy również klasowego spojrzenia na zagadnienia. Mapa ta wzbudzała wielkie zainteresowanie, szczególnie klasy IV, która doskonale radziła sobie ze śledzeniem przebiegu i rozwoju wojny domowej.

§ 3. WSZYSTKIE UKŁADY I AKTY ZAWARTE PRZEZ RZĄD B. CESARSTWA ROSYJSKIEGO, Z RZĄDAMI KRÓLESTWA PRUSKIEGO I CESARSTWA AUSTRO-WĘGIERSKIEGO, DOTYCZĄCE ROZBIORÓW POLSKI, ZOSTAJĄ ZE WZGLĘDU NA ICH SPRZECZNOŚĆ Z ZASADĄ SAMOOKREŚLANIA NARODÓW I REWOLUCYJNYM POCZUCIEM PRAWNYM NARODU ROSYJSKIEGO, KTÓRY UZNAŁ NIEZAPRZECZONE PRAWO NARODU POLSKIEGO DO NIEPODLEGŁOŚCI I JEDNOŚCI, ZNIESIONE NINIEJSZYM W SPOSÓB NIEODWOŁALNY."

PRZEW. RADY. KOM. LUD.
WŁ. ULJANOW
/LENIN/

Paragraf 3 Dekretu Rady Komisarzy Ludowych z dn. 29. VIII. 1918

Wystawę uzupełniały wybrane dzieła klasyków marksizmu z *Historią WKP(b), Krótki kurs* na czele, oraz wydawnictwa ilustrowane, źródła, między nimi *Wybór dokumentów w sprawie polskiej*, wydawnictwo „Książki i Wiedzy" 1950.

Osobny dział stanowiły artykuły z zakresu metodyki nauczania Rewolucji Październikowej w szkole w ZSRR, oraz metodyki historii w ogóle. Na stołach stoiska prasy znalazły się komplety czasopism z ostatnich czterech lat, ugrupowane według poszczególnych zagadnień, i czasopisma bieżące. Na ścianach pracowni rozmieszczono cytaty z pracy J. Stalina *Międzynarodowe znaczenie Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej*, podające najbardziej charakterystyczne cechy Wielkiej Rewolucji Socjalistycznej. Wyjątki te wypisane na jednakowych, podłużnych kartonach służyć będą do innych o podobnym charakterze wystaw i mogą być stosowane na właściwych lekcjach. Należy również polecać młodzieży sporządzenie katalogu wystawy z wykazem bibliograficznym książek i artykułów prasowych. Katalog taki i wykaz bibliograficzny stanowić będą cenną pomoc przy przerabianiu omawianego tematu.

Wszystkie tablice powinny być starannie przechowywane z roku na rok. Nawet niezbyt udane mogą być zużytkowane do zrobienia innej, lepszej pomocy. Niedopuszczalne jest marnowanie wykonanych przez dzieci plansz.

Prace przy urządzaniu wystawy zajmują dużo czasu, ale jest to świetne zajęcie dla kół historycznych, koła ZMP, ZHP lub dobrze zorganizowanego i odpowiednio prowadzonego zespołu świetlicowego. Młodzież bowiem zapoznaje się w ten sposób z literaturą dotyczącą danego zagadnienia, zdobywa wiele konkretnych wiadomości, uczy się z właściwych pozycji ideologicznych oceniać przełomowe wydarzenie, jakim w dziejach ludzkości jest Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa.

Przechodząc z kolei do omówienia sposobu wyzyskania wystawy do nauczania historii pragnę stwierdzić, że na podstawie wyżej opisanej wystawy przeprowadzono kilka lekcji, między innymi metodyczną lekcję z wychowankami liceów pedagogicznych na temat: W jaki sposób można korzystać z wystawy do lekcji „Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa" — na dwóch poziomach: w klasie IV i VII. Młodzież samodzielnie przygotowała konspekty lekcji, nadto wysunęła projekty, jak urządzi w swych przyszłych warsztatach pracy analogiczną co do tematu wystawę.

Koło Szkolne ZMP zwiedzało wystawę z myślą o urządzeniu podobnej w swojej świetlicy. Jedno z kół historycznych w Warszawie postanowiło na wystawie przystąpić do pracy pod hasłem „Znaczenie Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji dla świata i Polski". W związku z tym koło pragnie opracować historię lat 1917—1951. Należy zaznaczyć, że temat ten jest obszerny i podjęcie go świadczy o dobrze zorganizowanej pracy zespołowej. Seminaria nauczycieli historii Ośrodka Warszawskiego wzięły wystawę za podstawę do prac seminaryjnych. Na kilku kolejnych posiedzeniach nauczyciele uzupełniali swą wiedzę teoretyczną i metodyczną o rewolucji socjalistycznej i burżuazyjnej, a następnie opracowywali konspekty lekcji.

Może być również urządzona wystawa na temat: „Komuna Paryska a Wielka Rewolucja Socjalistyczna" albo „Wpływ Wielkiej Rewolucji Socjalistycznej na ruch robotniczy w świecie i w Polsce", „Wpływ Wielkiej Rewolucji Socjalistycznej na ruch wyzwoleńczy ludów kolonialnych" itd. Tematy podane są przykładowo. Dobrze byłoby, gdyby Koledzy urządzający podobne wystawy przesyłali swe projekty i dzielili się doświadczeniami. Ośrodek Warszawski — a zwłaszcza Zespół Pomocy Naukowych — prosi o wszelkie uwagi i pragnie zorganizować wymianę doświadczeń.

Pragniemy też, aby obchód rocznicy Rewolucji Październikowej co roku był inaczej pomyślany i ukazywał coraz inną stronę tego epokowego wydarzenia, np. 1. Wielka Rewolucja Październikowa i jej międzynarodowe znaczenie. 2. Rewolucja Październikowa — jako zasadnicza przesłanka niepodległości Polski. 3. Rewolucja Październikowa i jej znaczenie dla rozwoju przemysłu w Rosji. 4 Rewolucja Październikowa i jej znaczenie dla socjalizacji wsi. 5. Rewolucja Październikowa i jej znaczenie dla rozwoju kultury. 6. Bohaterowie Wielkiego Października. 7. Udział Polaków w Rewolucji Październikowej. 8. Rewolucja Październikowa i jej rola w walce o pokój świata.

M A T E R I A Ł Y

WYBÓR DOKUMENTÓW DOTYCZĄCYCH WIELKIEJ SOCJALISTYCZNEJ REWOLUCJI PAŹDZIERNIKOWEJ

1.

Drugi Ogólnorosyjski Zjazd Rad Delegatów Robotniczych i Żołnierskich 7–8 listopada (25–26 października) 1917 r. [1]

Do Robotników, Żołnierzy i Chłopów

Drugi Ogólnorosyjski Zjazd Delegatów Robotniczych i Żołnierskich został otwarty. Reprezentowana jest na nim ogromna większość Rad. W Zjeździe uczestniczy również szereg delegatów rad chłopskich. Pełnomocnictwa ugodowego CKW skończyły się. Opierając się na woli ogromnej większości robotników, żołnierzy i chłopów, opierając się na dokonanym w Piotrogrodzie zwycięskim powstaniu robotników i garnizonu, Zjazd bierze władzę w swe ręce.

Rząd Tymczasowy został obalony. Większość członków Rządu Tymczasowego jest już aresztowana.

Władza Rad zaproponuje wszystkim narodom natychmiastowy pokój demokratyczny i natychmiastowe zawieszenie broni na wszystkich frontach. Zapewni ona oddanie bez odszkodowania gruntów obszarniczych, apanażowych i klasztornych komitetom chłopskim do ich rozporządzenia, obroni prawa żołnierza wprowadzając całkowitą demokratyzację armii, ustanowi kontrolę robotniczą nad produkcją, zapewni zwołanie we właściwym czasie zgromadzenia ustawodawczego, postara się o dostarczenie zboża do miast i przedmiotów pierwszej potrzeby na wieś, zapewni wszystkim narodom zamieszkującym Rosję rzeczywiste prawo do samookreślenia.

Zjazd postanawia: cała władza w terenie przechodzi w ręce Rad Delegatów Robotniczych, Żołnierskich i Chłopskich, które właśnie powinny zapewnić prawdziwy porządek rewolucyjny.

Zjazd wzywa żołnierzy w okopach do czujności i wytrwania. Zjazd Rad jest pewien, że armia rewolucyjna potrafi obronić rewolucję od wszelkich zakusów imperializmu, aż do chwili, kiedy nowemu rządowi uda się zawrzeć pokój demokratyczny, który będzie zaproponowany bezpośrednio wszystkim narodom. Nowy rząd przedsięweźmie wszelkie środki ku temu, aby zaopatrzyć armię rewolucyjną we wszystko, co jest jej niezbędne, za pomocą zdecydowanej polityki rekwizycyj i opodatkowania klas posiadających, a także poprawi sytuację rodzin żołnierskich.

Korniłowszczycy — Kiereński, Kaledin i inni — czynią próby poprowadzenia wojsk na Piotrogród. Kilka oddziałów, za pomocą oszustwa posłanych przez Kiereńskiego, przeszło na stronę ludu, który powstał.

Żołnierze, wystąpcie czynnie przeciwko korniłowszczykowi Kiereńskiemu! Miejcie się na baczności!

Kolejarze, zatrzymujcie wszystkie pociągi wojskowe wysyłane przez Kiereńskiego na Piotrogród!

---

[1]) Lenin *Dzieła wybrane*. T. II, str. 253—254.

Żołnierze, robotnicy, pracownicy — w waszych rękach spoczywają losy rewolucji i losy pokoju demokratycznego!

Niech żyje rewolucja!

Ogólnorosyjski Zjazd Rad
Delegatów Robotniczych i Żołnierskich
Delegaci Rad Chłopskich

Wydrukowano w gazecie Робочий и Солдат, nr 9, z dn. 8 listopada (26 października) 1917 r.

2.

Referat w sprawie pokoju wygłoszony dn. 8 listopada (26 października) 1917 r. [1])

Kwestia pokoju — to kwestia paląca, to bolączka chwili obecnej. Wiele o niej mówiono, pisano i wy wszyscy zapewne nie mało omawialiście tę kwestię. Toteż pozwólcie mi przejść do odczytania deklaracji, którą winien będzie wydać wybrany przez was rząd.

Dekret w sprawie pokoju

Rząd Robotniczy i Chłopski, utworzony przez rewolucję 24—25 października i opierający się na Radach Delegatów Robotniczych, Żołnierskich i Chłopskich, proponuje wszystkim narodom biorącym udział w wojnie i ich rządom natychmiastowe rozpoczęcie układów o sprawiedliwy, demokratyczny pokój.

Za pokój sprawiedliwy lub demokratyczny, którego pragnie przytłaczająca większość wyczerpanych, wymęczonych i udręczonych przez wojnę robotników i klas pracujących wszystkich krajów prowadzących wojnę, za pokój, którego w sposób najbardziej wyraźny i uporczywy żądali robotnicy i chłopi rosyjscy po obaleniu monarchii carskiej, za taki pokój rząd uważa natychmiastowy pokój bez aneksyj (tj. bez zaboru obcej ziemi, bez przyłączenia przemocą obcych narodowości) i bez kontrybucji.

Rząd Rosji proponuje wszystkim narodom biorącym udział w wojnie niezwłoczne zawarcie takiego pokoju, wyrażając gotowość poczynienia natychmiast, bez najmniejszej zwłoki, wszystkich decydujących kroków, zanim ostatecznie zatwierdzone zostaną wszystkie warunki takiego pokoju przez pełnomocne zgromadzenia przedstawicieli ludu wszystkich krajów i wszystkich narodów.

Przez aneksję, czyli zabór ziemi obcej, rząd, zgodnie z poczuciem prawa, właściwym demokracji w ogóle, a klasom pracującym w szczególności, rozumie wszelkie przyłączenie do wielkiego lub silnego państwa małej lub słabej narodowości bez dokładnie, jasno i dobrowolnie wyrażonej zgody i chęci tej narodowości, niezależnie od tego, kiedy to przymusowe przyłączenie zostało dokonane, niezależnie również od tego, w jakim stopniu rozwinięty lub zacofany jest naród przemocą przyłączany lub przemocą utrzymywany w granicach danego państwa; niezależnie wreszcie od tego, czy naród ten znajduje się w Europie, czy też w dalekich krajach zaoceanicznych.

Jeśli jakikolwiek bądź naród przemocą utrzymywany jest w granicach danego państwa, jeśli wbrew wyrażonemu przezeń życzeniu — bez względu na to, czy to życzenie znalazło swój wyraz w druku, na zgromadzeniach ludowych, w uchwałach partyj czy też we wzburzeniu i powstaniach przeciw uciskowi narodowemu — nie daje mu się prawa w swobodnym głosowaniu, po całkowitym wycofaniu wojsk kraju przyłączającego lub w ogóle silniejszego, zdecydować bez najmniejszego przymusu kwestii form istnienia państwowego tego narodu, to jego przyłączenie jest aneksją, czyli zaborem i aktem przemocy.

Dalsze prowadzenie tej wojny o to, jak podzielić między silnymi i bogatymi narodami zagarnięte przez nie słabe narodowości, rząd uważa za największą zbrodnię wobec ludzkości i uroczyście oświadcza, że gotów jest natychmiast podpisać warunki

---

[1]) Lenin *Dzieła wybrane.* T. II, str. 255—259.

pokoju kładącego kres tej wojnie na wymienionych, jednako sprawiedliwych dla wszystkich bez wyjątku narodowości warunkach.

Jednocześnie rząd oświadcza, że bynajmniej nie uważa wyżej wymienionych warunków pokoju za ultymatywne, tzn. zgadza się na rozpatrzenie również wszelkich innych warunków pokoju, nalegając jedynie na możliwie szybkie zaproponowanie ich przez jakikolwiek bądź z prowadzących wojnę krajów i domagając się całkowitej jasności, bezwzględnego wyłączenia wszelkiej dwuznaczności i wszelkiej tajemnicy przy proponowaniu warunków pokoju.

Tajną dyplomację rząd odrzuca wyrażając ze swej strony stanowczy zamiar prowadzenia wszystkich układów zupełnie jawnie wobec całego narodu, przystępując natychmiast do całkowitego ogłoszenia umów tajnych potwierdzonych lub zawartych przez rząd obszarników i kapitalistów od lutego do 25 października 1917 roku. Całą treść tych umów tajnych, o ile ma ona na celu, jak to było w większości wypadków, udzielenie korzyści i przywilejów rosyjskim obszarnikom i kapitalistom, utrzymanie lub powiększenie aneksji Wielkorusów, rząd ogłasza za bezwarunkowo i niezwłocznie zanulowaną.

Zwracając się do rządów i ludów wszystkich krajów z propozycją natychmiastowego rozpoczęcia jawnych układów o zawarcie pokoju, rząd wyraża ze swej strony gotowość prowadzenia tych układów zarówno na piśmie, telegraficznie, jako też drogą układów między przedstawicielami różnych krajów lub też na konferencji takich przedstawicieli. W celu ułatwienia takich układów rząd mianuje swego pełnomocnego przedstawiciela do krajów neutralnych.

Rząd proponuje wszystkim rządom i ludom wszystkich prowadzących wojnę krajów zawarcie natychmiastowego zawieszenia broni, przy tym ze swej strony uważa za pożądane, aby to zawieszenie broni zawarte było co najmniej na 3 miesiące, tj. na czas, w ciągu którego całkowicie możliwe jest zarówno zakończenie układów pokojowych z udziałem przedstawicieli wszystkich bez wyjątku narodowości lub narodów, wciągniętych do wojny lub zmuszonych do udziału w niej, jako też zwołanie pełnomocnych zgromadzeń przedstawicieli ludowych we wszystkich krajach, w celu ostatecznego zatwierdzenia warunków pokoju.

Zwracając się z tą propozycją pokoju do rządów i ludów wszystkich krajów, biorący udział w wojnie, Robotniczy i Chłopski Rząd Tymczasowy Rosji zwraca się także w szczególności do świadomych robotników trzech najbardziej postępowych narodów ludzkości i największych państw uczestniczących w wojnie obecnej: Anglii, Francji i Niemiec. Robotnicy tych krajów oddali największe usługi sprawie postępu i socjalizmu: wielkie wzory ruchu czartystowskiego [1]) w Anglii, szereg rewolucji posiadających światowe znaczenie historyczne, dokonanych przez proletariat francuski, wreszcie bohaterska walka przeciw ustawom wyjątkowym w Niemczech oraz będąca wzorem dla robotników całego świata długotrwała, uporczywa, zdyscyplinowana praca nad stworzeniem masowych organizacji proletariackich w Niemczech. Wszystkie te wzory bohaterstwa proletariackiego i twórczości dziejowej są dla nas rękojmią, że robotnicy wymienionych krajów zrozumieją spadające teraz na nich zadania wyzwolenia ludzkości z okropności wojny i jej następstw, albowiem robotnicy ci swą wszechstronną, zdecydowaną, ofiarną, energiczną działalnością pomogą nam pomyślnie doprowadzić do końca sprawę pokoju, a jednocześnie dzieło wyzwolenia pracujących i wyzyskiwanych mas ludności z wszelkiej niewoli i wszelkiego wyzysku.

---

[1]) Ruch czartystowski w Anglii — „pierwszy, szeroki, rzeczywiście masowy, ukształtowany politycznie, proletariacki ruch rewolucyjny" (Lenin) w Anglii w czwartym i piątym dziesięcioleciu XIX wieku. Otrzymał swą nazwę od złożonej w r. 1838 petycji w Parlamencie (po angielsku *charter*), zawierającej żądania polityczne robotników angielskich.

Rząd Robotniczy i Chłopski, utworzony przez rewolucję 24—25 października i opierający się na Radach Delegatów Robotniczych, Żołnierskich i Chłopskich, powinien natychmiast rozpocząć układy pokojowe. Nasze wezwanie winno być skierowane zarówno do rządów, jak do ludów. Nie możemy ignorować rządów, albowiem wówczas odwlekałaby się możliwość zawarcia pokoju, a rząd ludowy nie ma prawa tego robić, nie mamy jednak żadnego prawa nie zwrócić się jednocześnie również do ludów. Wszędzie istnieje rozbieżność między rządami a ludami, dlatego też powinniśmy pomóc ludom wtrącić się do sprawy wojny i pokoju. My, oczywiście, ze wszystkich sił będziemy bronili swego całego programu pokoju bez aneksyj i kontrybucji. Nie będziemy od niego odstępowali, ale musimy pozbawić naszych wrogów możności powiedzenia, że ich warunki są inne i że dlatego nie mają po co rozpoczynać z nami układów. Nie, powinniśmy pozbawić ich tego atutu i nie stawiać swych warunków w sposób ultymatywny. Dlatego też włączyliśmy twierdzenie, że rozpatrzymy wszelkie warunki pokoju, wszelkie propozycje. Rozpatrzymy, co nie oznacza jeszcze, że przyjmiemy. Wniesiemy je pod obrady Zgromadzenia Ustawodawczego które będzie miało prawo zadecydowania, w jakim względzie można a w jakim nie można ustąpić. Walczymy przeciw oszustwu rządów; wszystkie one mówią o pokoju, o sprawiedliwości, w rzeczywistości zaś prowadzą grabieżcze wojny zaborcze. Ani jeden rząd nie powie tego, co myśli. My zaś jesteśmy przeciw tajnej dyplomacji i będziemy działali jawnie wobec całego narodu. Nie zamykamy i nie zamykaliśmy oczu na trudności. Wojny nie można zakończyć odmową jej prowadzenia, wojny nie może zakończyć jedna strona. Proponujemy zawieszenie broni na trzy miesiące, ale nie odrzucamy również krótszego terminu, aby choć na pewien czas mogła swobodnie odetchnąć przemęczona armia, a prócz tego we wszystkich krajach kulturalnych trzeba zwołać zgromadzenia ludowe w celu omówienia warunków.

Proponując natychmiastowe zawarcie zawieszenia broni, zwracamy się do świadomych robotników tych krajów, które wiele zdziałały dla rozwoju ruchu proletariackiego. Zwracamy się więc do robotników Anglii, gdzie był ruch czartystowski, do robotników Francji, którzy niejednokrotnie w powstaniach ujawnili całą siłę swego uświadomienia klasowego, i do robotników Niemiec, którzy stoczyli walkę z ustawą o socjalistach i stworzyli potężne organizacje.

W manifeście z dn. 14 marca proponowaliśmy obalić bankierów, sami jednak nie tylko że swoich nie obaliliśmy, lecz nawet zawarliśmy z nimi sojusz. Teraz obaliliśmy rząd bankierów.

Rząd i burżuazja użyją wszelkich wysiłków, ażeby się zjednoczyć i krwawo zdławić rewolucję robotniczą i chłopską. Ale trzy lata wojny dostatecznie nauczyły masy. Dowodem tego jest ruch na rzecz Rad w innych krajach, powstanie floty niemieckiej zdławione przez junkrów kata Wilhelma. Wreszcie należy pamiętać, że mieszkamy nie w głębi Afryki, lecz w Europie, gdzie wszelkie wiadomości szybko się rozchodzą.

Ruch robotniczy weźmie górę i utoruje drogę do pokoju i socjalizmu.

Wydrukowano w gazecie Известия ЦИК, nr 208 i Правда nr 171, z dn. 9—10 listopada (27—28 października) 1917 r.

3.

Dekret w sprawie ziemi

Referat w sprawie ziemi wygłoszony 8 listopada (26 października) 1917 r. [1]).

1. Obszarniczą własność ziemską znosi się natychmiast bez jakiegokolwiek bądź wykupu.

---

[1]) Lenin *Dzieła wybrane*. T. II, str. 264.

2. Majątki obszarnicze, a także wszystkie ziemie apanażowe, klasztorne, kościelne, z całym ich żywym i martwym inwentarzem, zabudowaniami dworskimi i wszystkim, co do nich należy, przechodzą do rozporządzenia gminnych komitetów ziemskich i powiatowych rad delegatów chłopskich aż do czasu zwołania zgromadzenia ustawodawczego.

3. Wszelkie niszczenie konfiskowanego mienia, należącego od chwili obecnej do całego ludu, ogłasza się za ciężkie przestępstwo, karane przez sąd rewolucyjny. Powiatowe rady delegatów chłopskich przedsiębiorą wszelkie niezbędne środki w celu utrzymania jak najściślejszego porządku w czasie konfiskowania majątków obszarniczych, w celu określenia, w jakich rozmiarach i jakie mianowicie obszary ziemi podlegają konfiskacie, w celu sporządzenia dokładnego spisu całego konfiskowanego mienia i w celu jak najściślejszej rewolucyjnej ochrony całego przechodzącego do rąk ludu gospodarstwa znajdującego się na powierzchni ziemi, ze wszystkimi zabudowaniami, narzędziami, inwentarzem żywym, zapasami produktów itd.

4. Przy urzeczywistnianiu wielkich przekształceń rolnych, aż do ostatecznego ich zadecydowania przez zgromadzenie ustawodawcze, należy kierować się wszędzie następującym nakazem chłopskim, ułożonym na podstawie 242 lokalnych nakazów chłopskich przez redakcję gazety Известия Всероссийского Совета Крестьянских Депутатов i ogłoszonym w nr 88 tej gazety (Piotrogród, nr 88, 19 sierpnia 1917 r.).

5. Gruntów zwykłych chłopów i zwykłych Kozaków nie konfiskuje się.

4.

Chłopski nakaz w sprawie ziemi [1]

„Kwestia ziemi w całej rozciągłości może być rozstrzygnięta jedynie przez ogólnoludowe zgromadzenie ustawodawcze.

Najsprawiedliwsze rozwiązanie kwestii rolnej powinno być następujące:

1. *Prawo prywatnej własności ziemi zostaje zniesione raz na zawsze;* ziemia nie może być ani sprzedawana, ani kupowana, ani oddawana w dzierżawę lub zastawiana, ani w jakikolwiek bądź inny sposób zbywana.

Cała ziemia: *państwowa, apanażowa, gabinetowa, klasztorna, kościelna, posesjonacka, majoratowa, prywatna, wspólnoty gminnej, chłopska itd.,* zostaje *wywłaszczona bez odszkodowania,* staje się mieniem ogólnonarodowym i przechodzi do użytkowania wszystkich tych, którzy na niej pracują.

Tym, którzy z powodu przewrotu poniosą straty pod względem majątkowym, przyznaje się jedynie prawo do pomocy społecznej na czas niezbędny, aby przystosować się do nowych warunków bytu.

2. Wszystkie bogactwa kopalniane: ruda, ropa naftowa, węgiel, sól itd, a także lasy i wody, posiadające znaczenie ogólnonarodowe, przechodzą do wyłącznego użytkowania państwa. Wszystkie drobne rzeki, jeziora, lasy itd. przechodzą na użytkowanie wspólnot gminnych pod warunkiem, że zarządzać nimi będą lokalne organy samorządowe.

3. Grunty, na których istnieją gospodarstwa *o wysokiej kulturze:* ogrody, plantacje, rozsadniki, szkółki, oranżerie itp., *nie podlegają podziałowi, lecz zostają przekształcone w gospodarstwa wzorowe* i przechodzą do wyłącznego użytkowania *państwa lub wspólnot gminnych,* zależnie od swych rozmiarów i znaczenia.

Ziemia zagrodowa, miejska i wiejska, z domowymi ogrodami i sadami pozostaje w użytkowaniu obecnych właścicieli, przy czym rozmiary tych gruntów i wysokość podatków za ich użytkowanie zostają określone w drodze ustawodawczej.

---

[1]) Lenin *Dzieła wybrane.* T. II, str. 264—266.

4. Stadniny końskie, rządowe i prywatne, gospodarstwa hodowlane bydła rasowego i ptactwa domowego itd. zostają skonfiskowane, stają się mieniem ogólnonarodowym i przechodzą do wyłącznego użytkowania państwa albo wspólnoty gminnej, zależnie od swych rozmiarów i znaczenia.

Kwestia wykupu podlega rozpatrzeniu zgromadzenia ustawodawczego.

5. Cały inwentarz gospodarczy gruntów skonfiskowanych, żywy i martwy, przechodzi bez wykupu do wyłącznego użytkowania państwa lub wspólnoty gminnej, zależnie od swych rozmiarów i znaczenia.

Konfiskata inwentarza nie dotyczy chłopów małorolnych.

6. Prawo użytkowania ziemi otrzymują wszyscy obywatele Państwa Rosyjskiego (bez różnicy płci), którzy chcą uprawiać ziemię przy pomocy własnej pracy, przy pomocy swej rodziny lub w zrzeszeniu i tylko dopóty, dopóki są zdolni do jej uprawiania. Praca najemna jest zakazana.

W razie niezdolności do pracy jakiego bądź członka gromady wiejskiej w ciągu dwóch lat gromada obowiązuje się aż do odzyskania przezeń zdolności do pracy, w ciągu tego czasu pomagać mu uprawiać ziemię siłami gromadzkimi.

Rolnicy, którzy wskutek starości lub inwalidztwa stracili na zawsze możność bezpośredniego uprawiania ziemi, tracą prawo do jej użytkowania, ale w zamian za to otrzymują od państwa zabezpieczenie emerytalne.

7. Użytkowanie ziemi winno być wyrównawcze, tzn. ziemia zostaje podzielona między pracujących, zależnie od warunków lokalnych bądź według normy pracy, bądź według normy spożycia.

Formy użytkowania ziemi powinny być całkowicie dowolne: zagrodowa, chutorowa, gromadzka, artelowa, zależnie od tego, jak będzie zdecydowane w poszczególnych wsiach i osiedlach.

8. Cała ziemia po wywłaszczeniu, przechodzi do ogólnonarodowego funduszu rolnego. Jej podziałem między pracujących zawiadują samorządy lokalne i centralne, poczynając od demokratycznie zorganizowanych bezstanowych gminnych wspólnot wiejskich i miejskich, a kończąc na centralnych instytucjach terytorialnych.

Fundusz rolny podlega periodycznym nowym podziałom, zależnie od przyrostu ludności i podniesienia wydajności i kultury gospodarstwa rolnego.

Przy zmianie granic nadziałów pierwotny trzon nadziału powinien pozostać nietknięty.

Ziemia osób, które przestają być członkami wspólnoty gminnej, przechodzi z powrotem do funduszu rolnego, przy czym pierwszeństwo na otrzymanie działek po członkach, którzy ustąpili, otrzymują najbliżsi ich krewni i osoby przez nich wskazane.

Zainwestowana w ziemię wartość nawozów i melioracji (zasadnicze ulepszenia), o ile nie zostały one wykorzystane przy zwracaniu nadziału do funduszu rolnego, winna być opłacona.

Jeśli w poszczególnych miejscowościach istniejący fundusz rolny będzie niewystarczający dla zaspokojenia potrzeb całej ludności miejscowej, to nadmiar ludności podlega przesiedleniu.

Organizację przesiedlenia, a także wydatki, związane z przesiedleniem i zaopatrzeniem w inwentarz itd., powinno wziąć na siebie państwo.

Przesiedlenie dokonywane jest w porządku następującym: chcący tego chłopi bezrolni, następnie członkowie wspólnoty gminnej mający na sobie jakąś plamę, dezerterzy itd., wreszcie na podstawie losowania lub porozumienia.

Wszystko, co jest zawarte w tym nakazie, jako bezwarunkowy wyraz woli ogromnej większości świadomych chłopów Rosji, ogłoszone zostaje za ustawę tymczasową, która aż do zwołania zgromadzenia ustawodawczego zostaje wprowadzona w życie możliwie natychmiast, niektóre zaś jej części — z tą niezbędną stopniowością, którą powinny określić powiatowe rady delegatów chłopskich.

5.
Decyzja w sprawie utworzenia robotniczo-chłopskiego rządu[1])

Wszechrosyjski Zjazd Rad Delegatów Robotniczych, Żołnierskich i Chłopskich postanawia:

Utworzyć dla rządzenia państwem do chwili zwołania zgromadzenia ustawodawczego tymczasowy rząd robotniczo-chłopski, który będzie się nazywał Radą Komisarzy Ludowych. Kierownictwo poszczególnymi działami życia państwowego zostaje powierzone komisjom, skład których powinien być gwarancją, iż program proklamowany przez Zjazd w ścisłej łączności z masowymi organizacjami robotników, robotnic, marynarzy, żołnierzy, chłopów i inteligencji pracującej zostanie zastosowany w życiu. Władza naczelna należy do kolegium składającego się z przewodniczących poszczególnych komisji, tzw. Rady Komisarzy Ludowych.

Kontrolę nad działalnością komisarzy ludowych sprawuje Wszechrosyjski Zjazd Rad Delegatów Robotniczych, Chłopskich i Żołnierskich oraz jego Centralny Komitet Wykonawczy. Organa te mają też prawo usuwać komisarzy.

Przewodniczący Rady — Włodzimierz Ulianow (Lenin)
Przewodniczący Komisji dla spraw narodowościowych —
J. W. Dżugaszwili (Stalin).

6.
Orędzie do Narodu Polskiego

(Uchwała przyjęta jednomyślnie na posiedzeniu Piotrogrodzkiej Rady Delegatów Robotniczych i Żołnierskich w dniu 14 marca 1917 r. opublikowana w nrze 10 Prawdy z dnia 16 marca 1917 roku[2]).

7.
Deklaracja praw narodów Rosji[3])

Rewolucja Październikowa robotników i chłopów zaczęła się pod sztandarem społecznego wyzwolenia.

Wyzwoleni zostają chłopi spod władzy obszarników, albowiem nie ma już więcej obszarniczej własności ziemi — zniesiono ją. Wyzwoleni zostają żołnierze i marynarze spod władzy samowładnych carskich generałów, albowiem odtąd generałowie będą obieralni i zmieniani. Wyzwoleni zostają robotnicy od kaprysów i samowoli kapitalistów, albowiem odtąd ustanowiona będzie kontrola robotników nad zakładami przemysłowymi i fabrykami. Wszystko, co żywe i zdolne do życia, zostaje wyzwolone od nienawistnych kajdan.

Pozostają jedynie narody Rosji, które doznawały i doznają ucisku i samowoli, do których wyzwolenia przystąpić należy natychmiast, których oswobodzenia należy dokonać w sposób decydujący i nieodwracalny.

Za caratu systematycznie podjudzano wzajemnie przeciwko sobie narody Rosji. Skutki tego rodzaju polityki są znane: rzezie i pogromy z jednej strony, niewola narodów — z drugiej.

Dla tej haniebnej polityki nie ma i nie powinno być powrotu. Odtąd musi ją zastąpić polityka dobrowolnego i uczciwego sojuszu narodów Rosji.

[1]) Документы Октября. Moskwa 1933. Wyd. M. Moskalewa. Tłum. H. Kappes.

[2]) Tekst orędzia patrz w niniejszym numerze *Wiadomości Historycznych* artykuł Henryka Raorta *Udział Polaków w Rewolucji Październikowej*, str. 4.

[3]) J. Stalin *Wybór dokumentów w sprawie polskiej.* Warszawa 1949. „Książka i Wiedza", str. 5—7.

W okresie imperializmu, po rewolucji lutowej, gdy władza przeszła w ręce kadeckiej burżuazji, jawna polityka podjudzania ustąpiła miejsca polityce tchórzliwej nieufności do narodów Rosji, polityce zadrażnień i prowokacji, pokrywanej gołosłownymi deklaracjami o „wolności" i „równości" narodów. Skutki tego rodzaju polityki są znane: wzmożenie wrogości narodowej, podważanie wzajemnego zaufania.

Tej niegodnej polityce kłamstwa i nieufności, zadrażnień i prowokacji należy położyć kres. Odtąd powinna ją zastąpić otwarta i uczciwa polityka, prowadząca do pełnego wzajemnego zaufania narodów Rosji.

Jedynie w wyniku takiego zaufania może powstać uczciwy i trwały sojusz narodów Rosji.

Jedynie w wyniku takiego sojuszu można zespolić robotników i chłopów narodów Rosji w jedną siłę rewolucyjną, zdolną oprzeć się wszelkim zamachom ze strony imperialistyczno-aneksjonistycznej burżuazji.

Zjazd Rad w czerwcu bieżącego roku proklamował prawo narodów Rosji do swobodnego samookreślenia.

Drugi Zjazd Rad w październiku br. potwierdził jeszcze bardziej zdecydowanie i stanowczo to niezaprzeczone prawo narodów Rosji.

Spełniając wolę tych Zjazdów Rada Komisarzy Ludowych postanowiła oprzeć swoją działalność w kwestii narodowości Rosji na następujących zasadach:

1. *Równość i suwerenność narodów Rosji.*

2. *Prawo narodów Rosji do swobodnego samookreślenia aż do oderwania się i utworzenia niepodległego państwa włącznie.*

3. *Zniesienie wszystkich i wszelkich przywilejów oraz ograniczeń narodowych i narodowo-religijnych.*

4. *Swobodny rozwój mniejszości narodowych i grup etnograficznych zamieszkujących terytorium Rosji.*

Wynikające stąd konkretne dekrety zostaną opracowane niezwłocznie po zorganizowaniu komisji do spraw narodowości.

W imieniu Republiki Rosyjskiej
Przewodniczący Rady Komisarzy Ludowych
W. Ulianow (Lenin)
Komisarz Ludowy do Spraw Narodowości
Józef Dżugaszwili (Stalin)

Opublikowano w nrze 4 gazety «Временного Рабоче-Крестьянского Правительства» *(Tymczasowego Rządu Robotniczo-Chłopskiego)* z dnia 3 listopada 1917 r.

8.

Dekret Rady Komisarzy Ludowych

o anulowaniu traktatów zawartych przez rząd b. Cesarstwa Rosyjskiego z rządami Cesarstwa Niemieckiego i Austro-Węgierskiego, Królestwa Pruskiego i Bawarskiego, Księstw Hesji, Oldenburga i Saksonii oraz miasta Lubeki [1]).

9.

Przewodniczący Rady Komisarzy Ludowych ZSRR J. Stalin do Prezydium Zjazdu Związku Patriotów Polskich. [2])

Do członków Prezydium Zjazdu Związku Patriotów Polskich w ZSRR.

Dziękuję Wam za to, żeście się tak ciepło i przyjaźnie zwrócili do Rządu Radzieckiego.

---

[1]) Tekst dekretu patrz w niniejszym numerze *Wiadomości Historycznych*, str. 8—9.

[2]) J. Stalin *Wybór dokumentów w sprawie polskiej*, str. 12.

Gorąco pozdrawiam Was i Związek Patriotów Polskich w ZSRR, który rozpoczął skuteczną pracę nad zespoleniem swoich sił i umocnieniem przyjaźni między narodem polskim i narodami Związku Radzieckiego.

Możecie być pewni, że Związek Radziecki uczyni wszystko, co jest w jego mocy, aby przyśpieszyć klęskę naszego wspólnego wroga — hitlerowskich Niemiec, umocnić przyjaźń polsko-radziecką i wszelkimi środkami przyczynić się do odbudowania silnej i niepodległej Polski.

Życzę Wam powodzenia w waszych poczynaniach!

17 czerwca 1943 roku.

J. Stalin

Opublikowano w nrze 152 *Prawdy* z dn. 17 czerwca 1943 roku.

10

Oświadczenie Komisariatu Spraw Zagraniczcnych ZSRR o słosunku Związku Radzieckiego do Polski [1]

Rząd Radziecki polecił Komisariatowi Spraw Zagranicznych ZSRR złożyć następujące oświadczenie:

Armia Czerwona, zwycięsko posuwając się naprzód, doszła do granicy państwowej między Związkiem Radzieckim a Polską. Ścigając cofające się armie niemieckie, wojska radzieckie wspólnie z działającą na froncie radziecko-niemieckim armią polską przeszły rzekę Bug, przekroczyły granicę radziecko-polską i wkroczyły na terytorium Polski. W ten sposób zaczęło się wyzwalanie bratniego, ciężko doświadczonego narodu polskiego spod okupacji niemieckiej.

Wojska radzieckie weszły na terytorium Polski ożywione jedynym postanowieniem — rozbicia wrogich armii niemieckich i dopomożenia narodowi polskiemu w dziele wyzwolenia go spod jarzma najeźdźców niemieckich i odbudowy niepodległej, silnej i demokratycznej Polski.

Rząd Radziecki oświadcza, że uważa działania wojenne Armii Czerwonej na terytorium Polski za działania na terytorium państwa suwerennego, zaprzyjaźnionego, sprzymierzonego. W związku z tym Rząd Radziecki nie zamierza ustanawiać na terytorium Polski organów swojej administracji uważając, że jest to sprawa narodu polskiego. Z tego powodu Rząd Radziecki postanowił zawrzeć z Polskim Komitetem Wyzwolenia Narodowego porozumienie w sprawie stosunków między Dowództwem Radzieckim a Administracją Polską.

Rząd Radziecki oświadcza, że nie zamierza przyłączyć jakiejkolwiek części terytorium polskiego ani zmienić ustroju społecznego w Polsce i że działania wojenne Armii Czerwonej na terytorium Polski są podyktowane jedynie koniecznością wojenną i chęcią udzielenia zaprzyjaźnionemu narodowi polskiemu pomocy w wyzwoleniu spod okupacji niemieckiej.

Rząd Radziecki wyraża niezachwianą wiarę, że bratnie narody ZSRR i Polski wspólnie doprowadzą do końca wyzwoleńczą walkę z zaborcami niemieckimi i położą trwałe podstawy pod przyjazną współpracę radziecko-polską.

26 lipca 1944 roku.

Opublikowano w nrze 178 (9635) *Prawdy* z dn. 26 lipca 1944 roku.

---

[1]) Tamże, str. 13—14.

11.

Przemówienie J. Stalina przy podpisywaniu układu układu o przyjaźni, pomocy wzajemnej i współpracy powojennej między Związkiem Radzieckim i Rzecząpospolitą Polską [1])

(21 kwietnia 1945 roku)

Panie Prezydencie, Panie Premierze, Panowie!

Sądzę, że układ o przyjaźni, pomocy wzajemnej i współpracy powojennej między Związkiem Radzieckim i Polską, który właśnie podpisaliśmy, posiada wielkie znaczenie historyczne.

Znaczenie tego układu polega przede wszystkim na tym, że jest on wyrazem zasadniczego zwrotu w stosunkach między Związkiem Radzieckim a Polską w kierunku sojuszu i przyjaźni, zwrotu, który ukształtował się w toku obecnej walki wyzwoleńczej przeciwko Niemcom i który obecnie zostaje formalnie utrwalony w niniejszym układzie.

Stosunki między naszymi krajami obfitowały, jak wiadomo, w ciągu ostatnich pięciu stuleci w elementy wzajemnej nieufności, niechęci i nierzadko otwartych konfliktów zbrojnych. Stosunki takie osłabiały obydwa nasze kraje i wzmacniały imperializm niemiecki.

Znaczenie niniejszego układu polega na tym, że kładzie on kres i wbija ostatni gwóźdź do trumny tych dawnych stosunków między naszymi krajami oraz stwarza realną podstawę do zastąpienia dawnych, nieprzyjaznych stosunków — stosunkami sojuszu i przyjaźni między Związkiem Radzieckim i Polską.

W okresie ostatnich 25—30 lat, tj. w okresie dwóch ostatnich wojen światowych, Niemcom udało się wykorzystać ziemie polskie jako korytarz do najazdu na wschód i odskocznię do napaści na Związek Radziecki. Mogło to nastąpić dlatego, że nie było wówczas między naszymi krajami przyjaznych i sojuszniczych stosunków. Dawni władcy Polski nie chcieli sojuszniczych stosunków ze Związkiem Radzieckim. Woleli prowadzić politykę gry między Niemcami a Związkiem Radzieckim. I naturalnie doigrali się... Polska została okupowana, jej niepodległość anulowana, przy czym w rezultacie tej zgubnej polityki wojska niemieckie uzyskały możność pojawienia się u bram Moskwy.

Znaczenie niniejszego układu polega na tym, że likwiduje on starą, zgubną politykę gry między Niemcami a Związkiem Radzieckim i zastępuje ją polityką sojuszu i przyjaźni między Polską a jej wschodnim sąsiadem.

Takie jest historyczne znaczenie właśnie przez nas podpisanego układu między Polską a Związkiem Radzieckim o przyjaźni, pomocy wzajemnej i współpracy powojennej.

Nic tedy dziwnego, że narody naszych krajów z niecierpliwością oczekują podpisania tego układu. Czują, że układ ten stanowi rękojmię niepodległości nowej, demokratycznej Polski, rękojmię jej potęgi i rozkwitu.

Lecz to nie wyczerpuje sprawy. Układ niniejszy ma ponadto wielkie znaczenie międzynarodowe. Dopóki nie było przymierza między naszymi krajami, Niemcy mogły wyzyskiwać brak jednolitego frontu między nami, mogły przeciwstawiać Polskę Związkowi Radzieckiemu i odwrotnie i przez to zwalczać je w pojedynkę. Sprawa zmieniła się gruntownie, kiedy powstało przymierze między naszymi krajami. Obecnie nasze kraje nie mogą już być przeciwstawiane sobie wzajemnie. Obecnie istnieje między naszymi krajami od Bałtyku do Karpat jednolity front przeciwko wspólnemu wrogowi, przeciwko imperializmowi niemieckiemu. Obecnie można z przekonaniem

[1]) Tamże, str. 20—22.

powiedzieć, że agresji niemieckiej na wschodzie zagrodzono drogę. Nie ulega wątpliwości, że jeśli ta zapora od wschodu zostanie uzupełniona zaporą od zachodu, tzn. przymierzem naszych krajów z naszymi sprzymierzeńcami na zachodzie, można śmiało powiedzieć, że agresja niemiecka zostanie okiełznana i nie łatwo jej będzie się rozpętać.

Nic więc dziwnego, że miłujące wolność narody, zwłaszcza narody słowiańskie, z niecierpliwością oczekują zawarcia tego układu, widzą bowiem, że układ ten oznacza wzmocnienie jednolitego frontu Narodów Zjednoczonych przeciwko wspólnemu wrogowi w Europie.

Toteż nie wątpię, że nasi sprzymierzeńcy na zachodzie powitają z zadowoleniem ten układ.

Niech żyje wolna, demokratyczna Polska!

Niech żyje jej wschodni nasz sąsiad, Związek Radziecki!

Niech żyje sojusz i przyjaźń między naszymi krajami!

Opublikowano w nrze 96 (9867) *Prawdy* z dn. 22 kwietnia 1945 roku.

K. KNOBLOCH i R. ROSIN

BIBLIOGRAFIA PRAC O WIELKIEJ SOCJALISTYCZNEJ REWOLUCJI PAŹDZIERNIKOWEJ [1])

1. *Historia WKP(b). Krótki kurs.* „Książka i Wiedza". Rozdział VII.
2. W. Lenin — *O zadaniach proletariatu w obecnej rewolucji. Dzieła wybrane.* T. II. „Książka i Wiedza", 1949. Str. 7—11.
3. W. Lenin — *Grożąca katastrofa i jak z nią walczyć.* Tamże. Str. 87—127.
4. W. Lenin — *Marksizm a powstanie.* Tamże. Str. 128—133.
5. W. Lenin — *Rady człowieka postronnego.* Tamże. Str. 143—145.
6. W. Lenin — *Referat na posiedzenie Komitetu Centralnego SDPRR(b) 23 (10) października 1917 roku. Dzieła.* T. 26. IV wyd. ros.
7. W. Lenin — *Najbliższe zadania władzy radzieckiej. Dzieła wybrane.* T. II. Str. 355—391.
8. W. Lenin — *Przemówienie na posiedzeniu Komitetu Centralnego SDPRR(b) 29 (16) października 1917 roku. Dzieła.* T. 26. IV wyd. ros.
9. W. Lenin — *List do członków Komitetu Centralnego 6. XI. (24. X.) 1917 roku. Dzieła wybrane.* T. II. „Książka i Wiedza", 1949. Str. 151—152.
10. W. Lenin — *Referat w sprawie pokoju wygłoszony na II Ogólnorosyjskim Zjeździe Rad Delegatów Robotniczych i Żołnierskich.* Tamże. Str. 255—259.
11. W. Lenin — *Referat w sprawie ziemi.* Tamże. Str. 263—267.
12. W. Lenin — *W czwartą rocznicę Rewolucji Październikowej.* Tamże. Str. 882—890.
13. W. Lenin — *Pięć lat rewolucji rosyjskiej i perspektywy rewolucji światowej.* Tamże. Str. 961—974.
14. W. Lenin — *O naszej rewolucji.* Tamże. Str. 992—995.
15. W. Lenin — *Rewolucja proletariacka a renegat Kautsky.* Tamże. Str. 410—499.

[1]) Bibliografia obejmuje najważnejsze prace Lenina i Stalina o Wielkiej So-Socjalstycznej Rewolucji Październikowej, wypowiedzi prezydenta Rzeczypospolitej Bolesława Bieruta, następnie wszystkie ważniejsze prace polskie, które ukazały się od 1945 roku oraz wybrane artykuły z czasopisma Вопросы истории. Na zakończenie podane są pozycje z literatury pięknej, które ukazały się w języku polskim (oryginalne i tłumaczenia) oraz mapy.

* * *

1. J. Stalin — *Przemówienie na VI Zjeździe SDPRR(b) 26. VII.—3. VIII 1917. Dzieła.* T. 3. Wyd. ros.
2. J. Stalin — *Władza Rad.* Tamże.
3. J. Stalin — *Rewolucja Październikowa i taktyka komunistów rosyjskich. Zagadnienia leninizmu.* „Książka i Wiedza" 1949. Wyd. IV. Str. 85—112.
4. J. Stalin — *Międzynarodowy charakter Rewolucji Październikowej.* Tamże. Str. 184—190.
5. J. Stalin — *Konspekt artykułu Międzynarodowy charakter Rewolucji Październikowej. Dzieła.* T. 10. „Książka i Wiedza". Str. 171—174.
6. J. Stalin — *Przyczynek do zagadnień leninizmu.* Z rozdziału IV *Zagadnień leninizmu.* „Książka i Wiedza" 1949. Str. 118—120.
7. J. Stalin — *Z przemówienia na I Wszechzwiązkowym Zjeździe Kołchoźników-przodowników.* Tamże. Str. 417.
8. J. Stalin — *Z przemówienia na I Wszechzwiązkowej naradzie stachanowców.* Tamże. Str. 501—502.
9. J. Stalin — *Przewrót październikowy a kwestia narodowa. Marksizm a kwestia narodowo-kolonialna.* „Książka" 1948. Str. 87—97.

* * *

1. B. Bierut — *Podstawy ideologiczne PZPR.* Referat wygłoszony na Kongresie PZPR w dniu 15. XII. 1948. „Książka i Wiedza". Str. 23, 24.
2. B. Bierut — *Zwycięski wódz nowej epoki. Nowe Drogi,* 1949, nr 6(18).

* * *

1. Aleksandrow J. — *Potężna siła idei Wielkiej Październikowej Rewolucji Socjalistycznej.* Warszawa 1950. „Książka i Wiedza". Str. 16.
2. Berman J. — *Rewolucja Październikowa przyśpiesza coraz bardziej rozwój ludzkości do socjalizmu. Nowe Drogi* 1949, nr 6(18). Str. 72—88.
3. Berman J. — *Twierdza i drogowskaz postępu. Nowe Drogi* 1947, nr 6.
4. Biełkin N. — Влияние Великой Октябрьской Социалистической Революции на революционное движение во Франции в 1918—1919 годах. «Вопросы Истории» 1949 № 9.
5. Bieriezow M. — *Michał Frunze.* Warszawa 1950. „Prasa Wojskowa". Str. 121.
6. Bułganin M. — *Naród radziecki jest za pokojem i broni zdecydowanie sprawy pokoju.* Przemówienie z okazji 33 rocznicy Rewolucji Październikowej. *Wojsko Ludowe,* 1950, nr 6.
7. Cyrankiewicz J. — *Pod sztandarem Wielkiej Rewolucji Październikowej pod wodzą Stalina kroczymy do socjalizmu.* Warszawa 1950. „Książka i Wiedza". Str. 22.
8. Czanerle M. — *Październik 1917.* Montaż historyczno-literacki. Warszawa 1950. „Książka i Wiedza". Str. 376.
9. Daniszewski T. — *Feliks Dzierżyński. Kuźnica* nr 45 (144) z dnia 10. XI. 1947 r.
10. Daniszewski T. — *Feliks Dzierżyński, jego życie, praca, walka.* Warszawa 1948. Str. 33—41, 100—108.
11. Daniszewski T. — *Feliks Dzierżyński niezwyciężony bojownik o zwycięstwo socjalizmu.* Warszawa 1951. „Książka i Wiedza". Str. 68—97.
12. Dąbrowa M. — *Znaczenie Wielkiej Rewolucji Październikowej dla przejścia do wyższej fazy ustrojowej. Życie gospodarcze* 1950, nr 21.
13. Deborin G. — *W latach obcej interwencji 1917—1922.* Warszawa 1950. „Współpraca". Str. 28.
14. *Dzieje wojny domowej w ZSRR.* T. 2. rozdz. VII. *Rewolucja proletariacka w Moskwie.* Warszawa 1951. Wyd. MON. Str. 150.
15. Dzierżyński F. — *Pisma wybrane.* Warszawa 1951. „Książka i Wiedza". Str. 205—250.

16. *Feliks Dzierżyński 1877—1926.* Album. Warszawa 1951. „Książka i Wiedza". Str. 100—161.
17. Hofman P. — *Rewolucja dwudziestego wieku. Kuźnica* nr 44 z dn. 6. XI. 1949 r.
18. Korta A. — *Rewolucja Listopadowa a niepodległość w 1918 r. Nasza Myśl* 1948, nr 10.
19. Kowalski J. — *Rewolucja listopadowa a sprawa polska. Nowe Drogi* 1947, nr 6. Str. 135—157.
20. *Lenin Włodzimierz Iljicz. Krótki zarys życia i działalności.* Rozdział IX. „Książka i Wiedza" 1949. Str. 219—250.
21. Łukaszewicz W. — *Rewolucja Październikowa a niepodległość Polski. Wieś* nr 48 z dn. 27. XI. 1950.
22. Malenkow S. — *XXXII rocznica Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej.* Referat na uroczystym posiedzeniu Rady Ministrów z dn. 6 listopada 1949 r. Warszawa 1949. „Prasa Wojskowa". Str. 36.
23. Manswietow N. — Великая Октябрьская Социалистическая Революция а создание Народного Коммиссариата по делам национальностей. «Вопросы Истории» 1949 № 8. ъбдлтюцумгишъбдл
24. Manusewicz A. — *Wielka Socjalistyczna Rewolucja Październikowa a Polska.* Warszawa 1949. „Współpraca". Str. 12.
25. *Międzynarodowy charakter Rewolucji Październikowej. Myśl Współczesna* 1949, nr 11.
26. *Nowe Drogi* 1947, nr 6 (Numer poświęcony trzydziestoleciu Wielkiej Listopadowej Rewolucji Socjalistycznej).
27. *Partia bolszewików w okresie przygotowania i przeprowadzania Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej.* Warszawa 1950. Wyd. MON.
28. Под победным знаменем коммунизма. «Новое время» nr 45 z dn.7.XI.1950.
29. *Powstanie w Piotrogrodzie.* Warszawa 1950. Wyd. MON. Str. 131.
30. *Pierwsza zwycięska rewolucja socjalistyczna.* Warszawa 1949. Wydział Szkolenia CK SD. Str. 46.
31. Pietrow J. — *Szósty Zjazd SDPRR(b) (sierpień 1917).* Warszawa 1950. „Książka i Wiedza". Str. 217.
32. Raort H. — *Polacy w Rewolucji Listopadowej.* Warszawa 1947. *Poradnik prac społecznych.* Str. 20.
33. Raot H. — *Polskie oddziały rewolucyjne w Rewolucji Listopadowej. Nasza Myśl* 1949, nr 2.
34. *Rewolucja Październikowa. Młody Zawodowiec* 1949, nr 48.
35. Schaff A. — *Konsekwencje Rewolucji Październikowej. Kuźnica* nr 46 z dn. 26. XI. 1946.
36. Schaff A. — *Rewolucja Październikowa a Polska. Kuźnica* nr 10 z dn. 4. XI. 1945.
37. Seliwanow W. — Октябрьское вооруженное восстание в Петрограде в 1917 г. Сборник. «Вопросы Истории» 1948
38. Sniegirjow M. — Великая Октябрьская Социалистическая Революция и распределение земель в 1917—1918 года. «Вопросы Истории» 1947 № 11.
39. *Stalin Józef. Krótki życiorys.* Rozdział V. „Książka i Wiedza" 1949. Str. 57—67.
40. *Stalin — najbliższy współpracownik Lenina. Wiedza i Życie* 1950, nr 11.
41. Starewicz A. — *Zwycięstwo socjalizmu w ZSRR.* Warszawa 1949. „Książka i Wiedza". Str. 130, tabl. 29, mapa 1.
42. Staszewski St. — *W 33 rocznicę Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej. Wiedza i Życie* 1950, nr 11.
43. Świtalski Z. — *Odkąd pękło pierwsze ogniwo... (Rewolucja Październikowa a ogólny kryzys kapitalizmu). Wieś* 1950, nr 45.
44. Szabszina F. — Великая Октябрьская Социалистическая Революциа и крестьянское движение в Корее. «Вопросы Истории» 1949 № 6.

45. Szelubski A. — Большевистская пропаганда и революционное движение на Северном Фронте накануне 1917 года. «Вопросы Истории» 1947 № 2.
46. Szelubski A. — Военно-морской революционный комитет 1917 года. «Вопросы Истории» 1948 № 10.
47. *Trzydziesta trzecia rocznica Wielkiej Socjalistycznej Rewolucji Październikowej.* Warszawa 1950. MON. Str. 32.
48. Walin B. — *Siódma (kwietniowa) Ogólnorosyjska Konferencja SDPRR(b)* (1917) Warszawa 1951. „Książka i Wiedza". Str. 150.
49. *Walka o zwycięstwo socjalizmu* (przekład z rosyjskiego). Warszawa 1950. „Książka i Wiedza". Str. 138.
50. *W 33 rocznicę Wielkiej Rewolucji Październikowej. Wiedza i Życie* 1950 nr 11.
51. *Wielka Rewolucja Październikowa.* Warszawa 1949. Wyd. „Współpraca". Str. 24.
52. *Wielka Październikowa Rewolucja Socjalistyczna.* Warszawa 1950. MON. Str. 48.
53. *Wielka Październikowa Rewolucja Socjalistyczna.* (Wydanie specjalne dla szkolenia politycznego w wojsku. Przekład z rosyjskiego). Warszawa 1951. Wyd. MON. Str. 50.
54. Worobijew W. — *Stalin jako organizator zwycięstwa na frontach wojny domowej.* Wyd. I. Warszawa 1949. „Prasa Wojskowa". Str. 55, tabl. 14. Wyd. II. Warszawa 1950. Str. 64.
55. Wyszyński A. — *Nauka Lenina-Stalina o rewolucji proletariackiej i państwie.* (tłumaczył z rosyjskiego Arnold Słucki). Warszawa 1949. „Czytelnik". Str. 47.

* * *

1. Broniewski W. — *Słowo o Stalinie.* (Poezje). Warszawa 1950. „Książka i Wiedza" Str. 17.
2. Furmanow Dmitrij — *Czapajew.* Wyd. 5. Tłumaczył z rosyjskiego Jerzy Putrament. Warszawa 1950. „Prasa Wojskowa". Str. 334.
3. Iwanow Wsewolod — *Pociąg pancerny 14—69.* Tłumaczył Roman Karst. Warszawa 1950. „Prasa Wojskowa". Str. 107.
4. Junga H. — *„Aurora" — Nieśmiertelny okręt rewolucji.* Warszawa 1950. „Prasa Wojskowa". Str. 91.
5. Junga H. — *Krążownik „Aurora".* Tłumaczył z rosyjskiego J. Brodzki. Warszawa 1950. „Prasa Wojskowa". Str. 152.
6. Marty André — *Dni chwały. Powstanie we flocie francuskiej na morzu Czarnym, Rok 1918—1919.* Przełożyła Halina Lewicka. Warszawa 1950. „Książka i Wiedza". Str. 110.
7. Majakowski W. — *Dobrze. Poemat październikowy.* Przekład Artura Sandauera. Warszawa 1949. Str. 59.
8. Sawieliew M. — *Zdobycie Pałacu Zimowego.* Wyd. 2. Przekład z rosyjskiego Natalii Kuczyńskiej. Warszawa 1951. „Nasza Księgarnia". Str. 61.
9. Szołochow M. — *Cichy Don.* Przekład W. Rogowicza i A. Stawary. Warszawa 1949. „Czytelnik" T. 1—2. Str. 458. T. 3—4. Str. 463—984.
10. Tołstoj A. — *Chleb (Obrona Carycyna).* Przekład z rosyjskiego Wł. Broniewskiego. Warszawa 1949. „Prasa Wojskowa". Str. 312.
11. Tołstoj A. — *Droga przez mękę* Cz. 1. *Siostry.* Str. 375. Cz. 2. *Rok Osiemnasty.* Str. 429. Przekład Wł. Broniewskiego. Cz. 3. *Pochmurny poranek.* Przekład Wł. Broniewskiego i W. Rogowicza. Str. 494. Warszawa 1949. „Czytelnik".

* * *

1. Mapa. *Wielka Październikowa Rewolucja Socjalistyczna i triumfalny pochód władzy radzieckiej.* Podziałka 1 : 2 500 000. Warszawa 1950. Wydawnictwo i druk MON. cm 185,5 × 98,5.
2. Mapa. *Wojna domowa ZSRR w latach 1918—1922.* Podziałka 1 : 4 500 000. Warszawa. Wydawnictwo i druk MON. cm 185,5 × 98,5.

DO PRENUMERATORÓW

Wszyscy prenumeratorzy pragnący otrzymać czasopismo *Wiadomości Historyczne* w roku 1952 proszeni są — dla uniknięcia przerwy w wysyłce — o regularne uiszczanie prenumeraty. Zgłoszenia na prenumeratę należy kierować w y ł ą c z n i e do Państwowego Przedsiębiorstwa Kolportażu „RUCH", Oddział w Warszawie, ul. Srebrna 12.

Wpłaty można również przekazywać za pośrednictwem PKO na konto „RUCH" nr I-15592, podając wyraźnie tytuł czasopisma, wpłatę i okres prenumeraty.

REDAKTOR
Gryzelda Missalowa

SEKRETARZ REDAKCJI
Ryszard Rosin

KOMITET REDAKCYJNY

Józef Dutkiewicz, Natalia Gąsiorowska, Henryk Katz, Żanna Kormanowa, Zofia Podkowińska, Janina Schoenbrenner, Marian Henryk Serejski, Aleksander Szaniawski, Kinga Szymborska

ADRES REDAKCJI: *Wiadomości Historyczne*
Łódź, ul. Armii Ludowej 28 m. 7, tel. 1-03-31
Redaktor przyjmuje w poniedziałki w godz. 16—18

REDAKCJA NIE ZWRACA NADESŁANYCH MATERIAŁÓW I ZASTRZEGA SOBIE PRAWO DOKONYWANIA FORMALNYCH ZMIAN W TREŚCI ARTYKUŁÓW

ADRES PRENUMERATY: PPK „RUCH" Warszawa, ul. Srebrna 12
Konto PKO I-15592

WARUNKI PRENUMERATY: Rocznie za 5 numerów zł 7,50
Cena pojedynczego numeru zł 1,80

PRZY WPŁACIE NALEŻY WPISAĆ NA ODWROCIE BLANKIETU NAZWĘ CZASOPISMA ORAZ OKRES PRENUMERATY

Podpisano do druku 19. X. 1951
Arkuszy druku 4
Papier druk. sat. 60 g 70x100

Nakład 4400
Zamówienie 7007
364 51 - D-2-22849

Zakłady Graficzne Państwowych Zakładów Wydawnictw Szkolnych w Łodzi

Cena zł 1.80

